

România literară

SALA
DE
LECTURA

SĂPTĂMÎNAL
AL
UNIUNII SCRITORILOR

Joi, 20 septembrie 1990

(Anul XXIII)

38

Dificultăți

PRIMIM în ultima vreme, numeroase scrisori și telefoane de la cititorii noștri, care ne semnalează erori repetate ale abonamentelor, cind nu, pur și simplu, neonorarea lor, absența revistei din chioșcurile D.P., calitatea proastă a hirtiei, tiparului și ilustrațiilor și alte asemenea anomalii. În același timp, constatăm că avem, din cind în cind, un număr dat de mare de returnări (adică de exemplare nevinzute și care ne sînt înapoiate de către difuzor), pe care, oricît spirit autocritic am dovedi, nu-l putem pune în legătură directă cu conținutul revistei (nici pe vremea lui Ceaușescu n-aveam atîtea, decît poate cind am silit să reflectăm, niscui congrese ale partidului comunist ori ale culturii promovate de el!) și nici, în ales, cu semnalele de alarmă, la care ne-am reîntors la început.

Ce se întîmplă, de fapt?

Un răspuns simplu e greu de dat. E vorba de un complex întreg de cauze, care se înlanțuie. Un adevarat lanț al slăbiciunilor. Cel dintîi sector al vieții noastre în care a fost sfărîmat cadrul rigid impus de regimul comunist a fost acela al presei. Literalmente, la o zi la alta, presa — cotidiană, hebdomadară, lunară, politică, socială, culturală, literară, — s-a transformat dintr-un instrument stupid de propagandă într-un mijloc modern și eficient de informare și de influențare a opiniei publice. Această transformare morală s-a bazat însă și pe o transformare materială adecvată. În cele nouă luni care s-au scurs de la revoluția volumului publicațiilor din țară a crescut de cîteva ori de ori iar, dacă luăm în considerare tirajele, de cîteva sute de ori. În schimb, spațiul tipografic a sosit, în același interval, în mod aproape nesemnificativ, cantitatea de hirtie a rămas practic neschimbată.

De aici încep dificultățile noastre. Oamenii care ierlegeau doar articolele noastre culeg astăzi articolele altor publicații. Paginatorii sînt trasi în mai multe ori deodată. Rotativele sînt aglomerate. Adăugați la această creștere cantitativă uzura mașinilor silită să funcționeze conform unui regim neobișnuit pentru ele. Echipamentele tipografice sînt învechite, pe jumătate moarte. N-avem destule tipuri de literă iar cele operații se fac cu mîna, ca și acum o sută de ani. Hirtia, la rîndul ei, e puțină și proastă. Nu știm sigur dacă joi vom avea pe ce să tragem numărul. Telefonăm, alergăm de la unii la alții, maștrii tipografi, ingineri, directori, miniștri (ai culturii, da!), prîmăm hirtie, și ne privim disperați ceasurile. Pînă la urmă, am tras vineri după masă, foloind două tipuri diferite de hirtie și renunțînd, în unele pagini, pînă și la liniile obișnuite de culoare. Important este și faptul că de la fabrici nu ne vine hirtie destulă, fiindcă nu există lemn destul. Această situație, sînt o numim tehnică, poartă principala vină, e singura. Există și neajunsuri de organizare ori altă natură, pe care preferăm pînă una-alta, să nu facem publice.

Lanțul slăbiciunilor este însă mult mai lung. Cum-am reușit pînă acum să ieșim în fiecare joi o tipografie. De aici revista este preluată de Difuzia Presei, instituție care se descurca de minune cu volumul de presă pe care-l avea de difuzat înainte de decembrie (ba chiar a trebuit să desființeze unele locuri și debite din lipsă de „marfă”), dar care acum este complet depășită. Nu are uneori nici măcar mijloc pentru ziare, nu are personal suficient, nu are mașini de transport. O situație similară întîlnim la poștă. Preluarea și aducerea abonamentelor la domiciliu a devenit o operație pe care puținii și prost plătiți factori poștali n-o mai pot efectua în condiții satisfăcătoare. Explozia presei a surprins nepregătită și C.F.R.-ul: noaptea, Gara de Nord, de exemplu, e și simplu este invadată de coletele cu ziare. Cîteva acestea ajung la destinație, cînd și în ce condiții, cititorii noștri o știu prea bine.

Ne-am simțit dator să dăm aceste explicații, pe care însă nu le considerăm și justificări. Noi scoatem revista pentru ca ea să fie citită de cit mai mulți cititori vor să citească revista pentru care au plătit: e simplu și firesc. Nu ne rămîne decît să sperăm că vom reuși, cu ajutorul tuturor verigilor acestui lanț (deocamdată) slăbiciunilor, să învingem dificultățile, astfel încît ceea ce în principiu e simplu și firesc să nu mai fie o imposibilitate practică.

LOGOFATUL PETRACHE — Erotocrit învingînd un adversar. (Erotocritul, 1787, B.A.R., ms. rom. 3514).
Ilustrăm acest număr cu miniaturi românești

DIN SUMAR

- Modelul Brașov
- Manuscrise medievale românești de la Paris
- Amintiri despre Mihail Ralea
- Nicholas Georgescu-Roegen: Emigrant dintr-o țară în curs de dezvoltare
- Sfirșit de sezon pe litoral
- Scrisori din Franța și din Israel
- Dorin Tudoran: Evrei și negri
- O antologie Dada
- Revista presei străine
- În acest număr semnează: Maria Banuș, Ov. S. Crohmălniceanu, Radu G. Țenosu, Gina Sebastian Alcalay, Ion Zamfirescu

Modelul Braşov

DUPĂ CUM SE ŞTIE, DIN INITIATIVA MIŞCĂRII 15 NOIEMBRIE 1987, A AVUT LOC LA BRAŞOV, ÎN ZILELE DE 7 ŞI 8 SEPTEMBRIE, o întrunire a mai multor organizaţii şi ligi din ţară, reprezentând cele mai diverse categorii socio-profesionale, studenţi, mineri, militari sau foşti deţinuţi politici, acestora adăugându-li-se personalităţi independente. Numele iniţial al întrunirii — Rezistenţa română — a avut în vedere faptul că la Braşov urmau să se întâlnească participanţi direcţi la evenimentele din 1977 din Valea Jiului, la marea manifestaţie braşoveană din noiembrie 1987, la mişcarea din Piaţa Operei de la Timişoara din 16—22 decembrie 1989 şi la aceea din Piaţa Universităţii bucureştene din 21—22 decembrie 1989 şi, totodată, din aprilie—iunie 1990, precum şi clijiva dintre intelectualii cunoscuţi ca disidenţi faţă de vechiul regim. Întrunirea n-a decurs fără puternice tensiuni, fiind chiar pe punctul de a exploda, încă de la început. Tensiunile au avut o dublă sursă. Pe de o parte, a existat dificultatea normală de a realiza condiţii de dialog deschis între oameni aflaţi, până în ajun, pe poziţii antagoniste. Era prima dată când studenţii bucureştieni, conduşi de dl. Marian Munteanu, se găseau în aceeaşi sală cu minerii din Valea Jiului, conduşi de dl. Miron Cozma. Pe de altă parte, s-a încercat sabotarea dialogului de către forţe interesate în eşecul întrunirii de la Braşov, prin crearea unei stări de nesiguranţă şi panică, prin zvonuri alarmiste şi alte metode exersate în zeci de alte împrejurări. Din fericire, participanţii la întrunire au reuşit să treacă peste ambele dificultăţi, în care nu e deloc greu să recunoaştem, în mic, dificultăţile care stau în calea dialogului social la nivelul întregii ţări, confrunstate de asemenea cu deosebiri şi conflicte fireşti de idei şi de interese, şi, deopotrivă, cu tensiuni artificiale întretinute. Am putea spune că semnificaţia esenţială a întrunirii de la Braşov constă tocmai în a fi dovedit că dialogul se poate realiza în nofida acestor piedici naturale şi artificiale, obiective şi subiective, şi că el rămâne unica soluţie acceptabilă pentru realizarea păcii sociale, fără de care nici relansarea economică, nici democraţia politică nu sînt cu putinţă. Putem vorbi de aici înainte de un model braşovean, canabil, dacă va fi reprodus pe scară mare, şi oferă cheia înţelegerii căutată a creării societăţii civile în România.

PATRU PUNCTE PRINCIPALE S-AU AFLAT PE ORDINEA DE ZI A ÎNTRUNIRII. Cel dintîi punct (cităm din Comunicatul publicat în revista 22) se referă la necesitatea respectării drepturilor omului, ca o

condiţie obligatorie a democraţiei interne şi a recunoaşterii ei de către Europa. Nu e lipsit de un anumit tîlc faptul că se începe cu problema drepturilor omului. Întîi, fiindcă ea a fost cazul de bătaie în trecut, şi în toată Europa de Est, atît al dictatorilor care, încălcînd în practică aceste drepturi, refuzau să le recunoască în teorie, cit şi al luptătorilor pentru libertate, care au făcut din drepturile omului un standard în al doilea rînd, şi contrar habitudinii marxiste, omul, ca fiinţă reală, şi drepturile lui fundamentale trec înaintea problemelor economice. A venit la rînd, pe ordinea de zi, dureroasa chestiune a creşterii emigraţiei româneşti în lunile din urmă. Îngrijorarea exprimată de participanţi, referitor la acest aspect, este cu adevărat patriotică. Cu toţii ne amintim de tragedia satelor de mii de români de toate vîrstele şi profesii, siliţi de regimul Ceauşescu să se expatrieze. Faptul că procesul continuă este alarmant. Opritea hemoragiei devine, în aceste condiţii, o îndatorire majoră a guvernantilor actuali. Situaţia economică foarte gravă — în parte moştăsită, în parte rod al întîrzierii reformelor — se află pe locul al treilea. Cei de al patrulea punct, intrarea în dialog, a avut în vedere, mai ales, acele fenomene negative rezultate din lipsa de transparenţă sau chiar din manipolarea informaţiei de către guvernanţii actuali sau de către diverse forţe oculte, neidentificate. Aflarea adevărului cu privire la evenimentele din 13—15 iunie 1989 de la Bucureşti ori cu privire la Săcînta este obligatorie, dacă dorim pace socială. Dezinformarea şi camoanile de presă, ca şi evidentă unui proces dirijat de dezbinare etnică sînt focare de tulburări la fel de primejdioase ca şi criza economică sau politică. În fata acestui tablou, participanţii s-au propus un efort solidă pentru scoaterea ţării din impas.

ÎNTRINIREA DE LA BRAŞOV A CONSTITUIT UN EVENIMENT EXCEPŢIONAL ŞI A DESCHIS CALEA DIALOGULUI SOCIAL. Dar ar fi naiv să ne imaginăm că ea a rezolvat, ca prin lovitură unei baghete magice, toate litigiile sau că, măcar, modelul oferit de ea va fi curînd urmat în limitele esenţiale. România este, în momentul de faţă, un creuzet urias, în care aşteptăm să fie toate laolaltă mult mai multe categorii sociale, politice, economice, etnice, biologice, profesionale decît cele pe care le-am identificat la Braşov. Sinteză viitoare nu va fi valabilă decît dacă toate aceste ele-

mente vor fi luate în considerare, cu socotificul fiecăruia şi cu dificultăţile inerente ale colaborării dintre ele. De la Braşov au lipsit de exemplu reprezentanţii minorităţilor naţionale. A lipsit de asemenea Vatra Românească. Nu vrem să facem din aceste absenţe o vină organizatorilor (care s-au achiţat remarcabil de sarcina pe care singuri şi-au luat-o) şi nici formaţiunilor în discuţie, dar nu putem să nu constatăm că doi din factorii cei mai activi ai procesului de transformare actuală nu şi-au spus cuvîntul. O altă problemă este aceea a gradului de reprezentativitate al celor două categorii dominante care, la Braşov, au dialogat: studenţii şi muncitorii. Majoritatea studenţilor au venit de la Bucureşti, şi anume de la Universitate, şi de la Timişoara. N-am recunoscut, în grupările indicate ca participante, nici pe studenţii ieşeni, nici pe cei clujeni, după cum n-am recunoscut pe reprezentanţii Politehnicii ori ai Institutelor economice şi medicale. E posibil să fi fost preţezat, într-o măsură, şi aceasta, n-avem cum să ştim exact, dar, în orice caz, nu într-o măsură decisivă. Muncitorii au cuprins o varietate mai mare, reprezentată de diferite asociaţii şi federaţii sindicale, deşi cea dominantă au dat-o minerii şi încă, aceia din Valea Jiului. Asadar, dialogul s-a purtat în fapt între Liga studenţilor bucureştieni, Liga Sindicatelor Miniere „Valea Jiului”, amintite asociaţii braşovene şi intelectuali de la G.D.S. şi din alte câteva grupări. Este un ecstic îndrăgănit de reprezentativitate? Iată adevărata problemă! În afara gradului de reprezentativitate, mai este problema acordului diferitelor grupări în chestiunile principale. În cel mai mic caz, dintre ele acordul a fost efectiv: în admiterea utilităţii dialogului deschis, a avantajelor incontestabile pe care le aduce schimbul direct de opinii privind problematica economică-socială, după cum declară, într-un comunicat, secretar, Liga Sindicatelor Miniere, Valea Jiului. Este extrem de important că studenţii şi minerii au ajuns la concluzia că e în folosul tuturor ca ei să se conformeze în materie de idei şi nu prin mijloace violente. Că se s-a retras la Braşov rămas, cu normală rutine zile în urmă, nu vis frumos şi irealizabil. Iată acest acord este deosebit de mult mai mult decît orice altă decizie decît unul de fond. Liga Minieră a ţinut să facă public comunicatul, ceea ce indică deja unele schimbări de atitudine. Cînd ei alte hărţi de curînt, ne putem da se-

ma de ele. Dar să vedem mai întîi o asemănare. Deşi liga minieră a criticat noţiunea de rezistenţă, aşa „cum a fost formulată în conferinţă”, pentru că „nu corespunde în totalitate caracterului colectiv al ligii” şi, mai ales, fiindcă liga este „o organizaţie combativă, care a fost constituită cu un scop precis, vizînd obiective concrete”, comunicatul ei se referă în mod expres la posibilitatea ca dialogul cu liga studenţilor să conducă la „unitate între mineri şi studenţi”, care, „în contextul actual al vieţii economico-sociale al ţării, nu pot avea decît interese comune”. Este un punct de maximă greutate al întrunirii de la Braşov, care, de va fi continuat, va putea însemna un mare pas înainte pe calea dialogului social.

DACĂ ÎNCREDINTAREA ÎN MAJORITATEA LUĂRIILOR DE POZITIE, obiectivele ce transpăd din cuvîntul unor intelectuali diferă în mare măsură de cele ale ligii miniere. Ei par, de pildă, convingaţi că „boala dezbinării”, cum a diagnosticat-o dna Ana Blandiana, „nu este o boală congenitală, ci una inoculată în mod artificial”, iar dl. Vasile Gogea, unul din organizatori, a menţionat „diabolicele strategii” de învîrjire. În cuvîntul său, dl. Cozma, liderul minerilor, a arătat şi el că minierii „au fost primele victime ale unei opere de dezbinare”. Asemănarea se operează însă aici. Ceea ce la dna Ana Blandiana şi la dl. Gogea primeşte un accent hotărîtor, este la dl. Cozma doar o vădită concesie făcută din raţiuni politice. Nicăieri din comunicatul separat al ligii miniere nu rezultă în mod clar că liderii ei sînt conştienţi de primeidiile manipularii. În noţiunea de „rezistenţă activă” promusă de ei, obiectivele şi tactica sînt perfect reale, economice ori de altă natură, nicidecum informaţionale. Un alt punct de deosebire este că intelectuali s-au arătat mai critici la adresa guvernului decît muncitorii (cel este complet izolat pe plan internaţional) şi se confruntă cu o „creşcîndă revoltă a oamenilor”, ne plan întem, a spus, de pildă, dl. Stehan Tănăsescu. În general, intelectuali care au vorbit la Braşov au urmărit mai curînd să definească noţiunile cu care au operat decît să le descopere conţinutul real în momentul istoric dat. Tînă sub acest raport ei cîmînd la generalităţi a fost chiar scurta intervenţie a dlui Marian Munteanu. Altfel spus, dacă strategia minerilor ar putea fi taxată drept manipulativă, aceea a intelectualilor apare mai curînd ca idoa-

listă. E adevărat şi că unii dintre intelectuali s-au străduit să asculte de raţiuni de oportunitate şi să-şi apropie poziţiile de cele ale muncitorilor. Dovadă de inteligenţă politică, în acest sens, a dat dna Blandiana, „Solidaritatea este superlativul libertăţii”, a spus foarte sugestiv poeta. Acordînd prioritate mijlocului (solidaritatea) asupra scopului (libertatea), formula ei denotă o limpede voinţă de a înţelege conjunctura. Dna Blandiana a mers şi mai departe afirmînd că, în epoca lui Ceauşescu, „tragedia rezistenţei noastre a constat din aceea că intelectualii n-au reuşit — n-au ştiut şi n-au putut — să fie alături de muncitori”. Desigur. Ar fi de precizat doar că şi reciproca e valabilă: muncitorii, la rîndul lor, n-au sîrit niciodată în sprijinul intelectualilor disidenţi din vechiul regim. Şi poate că numai cînd vom avea tăria să numim ambele laturi, indisolubile, ale adevărului, vom reuşi să descoperim şi laeul. Idealismul nostru, al intelectualilor, subzistă pînă şi în dorinţa noastră cea mai sinceră de a ne adapta conjuncturilor şi de a admite că politica înseamnă compromis. Chiar felul în care vorbitorii s-au referit la clasa muncitoare în general e o sechela idealistă. Minerii veniţi la Braşov în septembrie, pentru dialog, ea şi cei veniţi la Bucureşti în iunie, ca să cureţe Piaţa Universităţii de „golani”, sînt o categorie eterogenă. Muncitorimea română este o clasă de dată recentă şi fără o conştiinţă limpede de sine. Nu vom putea pretinde o solidaritate reală înainte de a şti precis care sînt interesele economice, politice etc. ale tuturor categoriilor implicate în jocul social. Şi să nu uităm că dialogul de la Braşov este, ca orice dialog, social, unul între culturi, cu tot ceea ce noţiunea respectivă presupune (tradiţie, valori specifice, conştiinţă de sine, vocaţie creatoare s.a.m.d.). Omogenizarea intereselor sociale presupune totdeauna o omogenizare culturală. La Braşov, acest lucru a fost mai mult decît evident. De o parte s-au aflat intelectuali, omogeni cultural, idealişti, abstracţi, totuşi capabili de compromisuri istorice, de alta muncitorii, eterogeni cultural, pragmatici şi realişti. Deocamdată, acordul dintre unii şi alţii e principal şi sentimental. Cîştig enorm, după dezbinările recente! Rămîne să fie realizat şi un acord de fond şi eficace. Apropiata conferinţă a sindicatelor miniere, la care au fost invitaţi studenţii, va fi, o primă nimerită ocazie. Viitorul ne va oferi şi altele. Începutul a fost, în orice caz, făcut la Braşov.

N.M.

NE SCRIB CITITORII

Domnule director,

Ziarul Dreptatea din 6 septembrie curent publică în prima pagină o notă semnată de dl. Viorel Ştirbu şi intitulată Creangă şi Perpessicius la index; cum nota priveşte Muzeul Literaturii Române, iar pe frontispiciul Dreptăţii este marcat „fără sediu”, vă rog pe dvs. să aveţi bunăvoinţa de a găzdui acest răspuns. Vă mulţumesc,

Dan Petrescu

Regret că pînă şi Dreptatea are reporteri care lucrează după un binecunoscut model înfăţişat de Caragiale. Căci obligaţia de principiu a d-lui Viorel Ştirbu ar fi fost aceea de a se informa direct de la sursă înainte de a porcede la scris; ar fi evitat atunci expresii de tipul „se pare că”, „cîrculă zvonul”, „anul trecut, după cîte ştiu”. Îi mulţumesc oricum că sugerează Ministerului Culturii să subvenţio-

neze Muzeul Literaturii Române — ceea ce s-a şi făcut deja, Ministerul Culturii aprobîndu-ne întotdeauna fondurile curete.

Restaurarea clădirii Muzeului Literaturii Române este prevăzută pentru anul viitor, deja un grup de arhitecţi, împreună cu trustul „Domus”, lucrînd în această direcţie.

Sustragerea unor valori, acuzată de dl. Ştirbu sub semnul lui „se pare că”, e pură fantasmagorie: orice inventar o poate dovedi. „Confiscarea” revistei Manuscriptum, aflată sub direcţia d-lui Petru Creţia, e un mod de a interpreta autonomia ei în cadrul Muzeului Literaturii Române, nu dintre cele mai exacte.

Expoziţia Creangă deplînsă (ea n-ar fi avut loc din pricina „evenimentelor din decembrie”) a avut totuşi loc, în rotunda Muzeului Literaturii Române, din martie pînă în mai (dl. Oroveanu refuzînd s-o găzduiască la Dalles) şi, dacă e cazul, poate fi oricînd reluată.

Ediţia omagială Creangă a fost, e adevărat, oprită, aprobarea scoaterii ei aparţinînd Suzanei Gădea; în momentul de faţă, este propusă Editurii Albatros.

Ediţia Perpessicius, ajunsă la volumul

VIII la Minerva, va fi reluată la aceeaşi editură la nivelul unei ediţii critice.

Restul notei d-lui Ştirbu, privind dilema dacă scriitorii noştri au sau nu ceva în seran, nu ne priveşte; oricum, în „sertarele” Muzeului Literaturii Române vor avea postum.

Pe viitor, aştept cu încredere ca reporteri care se ostenească să scrie despre Muzeul Literaturii Române să-l şi viziteze.

DAN PETRESCU

Schema domnule Manolescu,

Scriind devii vulnerabil. Şi în anume circumstanţe e mai mult decît un risc, e o nefericire. Probabil nu ne putem abţine. Altfel ce rost ar avea ca eu să vă atrag atenţia asupra faptului că apăsaţi prea tare pe o pedală: „Securitatea”, în timp ce pe altele le mîngîiaţi sau le ignoraţi. Sînt sigur că ceva esenţial vă scapă. Ceva pe care eu îl numesc: „complexul imposibilului”. Aduceţi-vă aminte de filmul lui Kurosawa. În ultimă instanţă avea să fie repudiată, după ce îşi jucase rolul, vine să lupte şi să moară alături de cei cărora le fusese şef doar pentru ochii duşmanului. Securitatea, sau o parte a ei, trăieşte acest complex: e convinsă, nu se poate dezlipi de ideea, că i-a apărut pe români şi că mai poate să-i apere. De ce să n-o lăşăm s-o creadă şi, eventual, să încerce s-o facă?

Multe forţe trag, îşi dispută astăzi împingerea ţării într-o anumită direcţie; şi puţin sînt accia care disting şi sînt în măsură să evalueze aceste forţe. Pe securişti îi ştim. Ani de zile ne-au urmărit. Sînt simetricii noştri. De aceea e bine să-i lăşăm mai uşor. Nimic nu ne e mai necesar, astăzi, ca dreapta cîmpănată. De ce să acordăm o exagerată atenţie unei părţi acolo unde n-o are? S-o facem atentă?

Ca să nu credeţi că aş avea bune sentimente faţă de această organizaţie vă

sau că am străbătut, timp de opt a (de la nouăsprezece la douăzeci şi şaptea) acea curte interioară a securităţii, gul romanesc (Aiud, Jilava, Canal). În noi, foştii deţinuţi politici şi securitate poate exista „reconciliere”, dar nu po exista, după atîta suferinţă, nici orbi de a confunda resentimentele persoanelor cu interesul de durată al neamului. Este cunoaşterea adevărului. Şi cine poate ajuta, să-l aflăm şi să-l putem mai departe spre învăţătură şi pildă, decît acea parte a securităţii, pe care oroare o numim naţionalistă, singura stare să ne spună multe, de la num turnătorilor şi pînă la locurile unde află groile comune ale celor uo Katinurile României? Pe care, cu acea nonsalanţă ca securitatea, le ignoraţi.

Dacă ne înfrîmăm repulsia şi trecem peste rînilor încă deschise, dacă, pînă bînele ţării acceptăm ca adevărul să fie nici personal, nici de grup, vă re Şi rămîn al dumneavoastră,

CONSTANTIN IORGULESCU (Medias)

CINE FACE DE RÎS TEATRUL NAŢIONAL?

Televiziunea a anunţat pe iubitorii teatrului că în zilele de 12—13 sept. Teatrul Naţional din Bucureşti le va oferi de spectacole gratuite cu Trilogia pusă în scenă de dl. Andrei Serban. În ziua 12 sept. peste o sută de persoane, fiind cu invitaţii, au aşteptat zădărnice în faţa intrării onorarea promisiunii. Spectacolul, fost, în realitate, premiera de gală, cu invitaţii. Administraţia teatrului nu pînă informată de anunţul televizat. O idee frumoasă şi menită a recîştiga pentru teatre noastre o parte din publicul înstrăinat şi întors în această neplăcută farsă, înu jignitoare pentru atîta oameni de bucredinţă. Sîntem în drept să ne întrebăm cine şi de ce ţine să facă de ris prima instituţie teatrală a ţării?

În lumina unei reintegrări

DUPĂ un exil absurd, pe care timp de patru decenii și jumătate i l-a impus oralitatea agnosticismului comunist, Biserica română a revenit în sinul comunității naționale. Prinși în iureșul evenimentelor, acaparați de acuitatea istorică, poate că nu am dat acestei reveniri întreaga atenție și întreaga subliniere ce i s-ar fi cuvenit. Ar fi drept, profund nedrept, ca lucrurile să rămână și mai departe în starea lor difuză în care se găsesc acum. aflăm în fața unui proces memorabil, cu înțelesuri fiind să pună în cauză principale resorturi ale gândirii sensibilității românești. Acestea, toate, obliga. Reclamă noastră, firește; nu mai puțin, și devoțiune.

Este evident că în datele lui inițiale actul din 1700 — prin care o parte a bisericii ortodoxe din Transilvania accepta unirea cu Roma — venea în conflict atât cu cit și indirect cu problema românească. Acest act vine dintr-un vast plan politic, conceput în mod erant, cu premeditații rafinate, în cabinete și culise diplomatice. Casa de Austria, după ce la capătul unor lungi lupte cu turcii izbutise să smulgă drepturi de pînă asupra Transilvaniei, avea interes să aducă sub cula sa, desnaționalizându-le, cit mai întinse porții ale populației băstinașe. O cale de urmat, în acest scop, era și calea religioasă. În speță: desprinderea populației băstinașe din credința sa tradițională și trecerea ei sub jurisdicție catolică. Totul, astfel, se inscrie într-un scenariu — politic, diplomatic, cultural, într-o lume măsură și cu dedesubturi militare — căruia țării imperiale a pajurei habsburgice îi conferea rang de tem și de virtute.

Faptele, însă, au luat alt curs decit cel premeditat. De ce ca actul unirii din 1700 să devină instrument de trăinire la dispoziția unui imperialism din afară, dimăritivă, avea să pună în mișcare nebănuți factori de știință și afirmare românească.

Să lăsăm, în această privință, să ne vorbească o seamă de fapte, cu glasul lor neprefăcut!

Românii, socotiți pînă atunci drept o „populație inferară”, au început să capete acces la învățatură. La Iașov, Hateg, Făgăraș, au apărut școli noi. Într-adevăr, aceste școli purtau emblema catolică: important, însă, e că limba de predare era cea românească; și că tot românească se dovedea și întreaga ambianță dinlăuntrul ei. E vorba doar de un început, desigur; însă un început vestitor, semnificativ, prin germinii pe care îl arta în sine.

În 1738, episcopul uniat Inocențiu Micu a primit de la rol al VI-lea incuviințarea de-a întemeia la Blaj o mănăstire și un seminar. Din motive materiale, o bucată de vreme ridicarea acestor edificii a mai întârziat; dar, ată puse pe picioare, rostul lor s-a desfășurat din plin. Blajul, orașul-gazdă, s-a transformat într-un loc de pelerinaj; căpăta caracter de cetate spirituală; se construia, durabil, în vatră de istorie, de învățatură, de umanitate românească.

Tot Inocențiu Micu a inițiat și trimerii de bursieri ai Bisericii la două școli vestite de misionar creștin: legiul „Sfînta Barbara” din Viena și Institutul „De propagandă fide” de la Roma. Aici, în contact cu arhiepiscop și cu o atmosferă latină din aceste așezăminte, bursierii români, ca sub o inspirație revelatoare, s-au simțit deosebite atrași înspre studii de istorie și de filologie romanică. Li s-au devotat, chiar, cu încredere și seriozitate. Orizontul lor de cunoaștere, astfel, își lua dimensiuni inedite. Porneau să înțeleagă mai viu mai adîncit chemările culturii, cele de ordin exegetic și cele cu direcție militantă. Își însușeau moduri de a gândi din enciclopedismul și iluminismul vremii. Despre care că în misionariatul modern puteau să încapă tot atitea sensuri laice pe lângă cele religioase. Totul, structura lor spirituală, căpăta pecete umanistă. În viața lor națională își găseau leagăn și egale asimilări europene.

ȘCOALA ARDELEANĂ, cu ceea ce a această mișcare avea în ea mai conștient și mai definitoriu ca program de renaștere națională, a luat ființă și s-a dezvoltat sub patronajul spirit

ritual al Bisericii unite. Corifeii acestei școli au pus în lumină două idei cardinale: continuitatea românilor în Dacia și latinitatea limbii noastre. Ne dăm seama, oare, cită viață, cită istorie și cită chemare la cunoaștere cuprindeau aceste două idei? Rareori, poate, un mai sintetic conținut istoric, și o mai limpede caracterizare a unei spiritualități, într-o atît de concentrată și de lapidară formulare! Dacă în fața oricărui tribunal al istoriei nu am dispune în justificarea existenței noastre ca popor decit de aceste două argumente, putem presupune că încă ar fi de ajuns, pentru ca problema teritoriului și a construcției noastre românești să se prezinte lumii cu întreaga ei legitimitate.

Aceste două idei nu s-au mărginit să stea închise în cărți de specialitate; și nici nu s-au eternizat în casulistici abstracte. Aduceau cu ele și viață, și luptă, și dăruire, și deschidere efectivă de zări, nu numai teorie. Au fecundat spirite ale vremii; au făcut școală; au trimis mesaje de gândire și de acțiune, în toate ținuturile locuite de români. Au întretinut un mediu stimulativ pentru vocații literare și publicistice: Ioan Budai Deleanu, Ioan Barac, Gh. Barițiu, Iosif Vulcan ș.a. Au incurajat și au contribuit la întemeierea de periodice: Foaia literară, Foaie pentru minte, inimă și literatură, Gazeta de Transilvania. Au impus să se treacă programatic la întocmirea de gramatici românești: Gramatica de la Sibiu (1797) a lui Radu Tempea, Observații de limbă românească (1798) de Paul Iorgovici, Ortographia latino-valahica (1805) de Samuil Crișan, Gramatică românească pentru îndreptarea tinerilor (1822) de C. Diaconovici-Loga.

Prin Fabian Bob și Simeon Bărnuțiu, ideile Școlii ardelenene au pătruns în Moldova; prin Gheorghe Lazăr, în Muntenia; prin Ion Maiorescu, în Oltenia; prin Aron Pumnul, în Bucovina. Putem admite că din punct de vedere literar scrierile lui Timotei Cipariu, și ale altora din categoria lui, cu raționalitatea lor oarecum scolastică și cu etimologismul lor strict, nu erau de natură să ne incinte și să ne cucerească sensibil. Meritele lor, totuși, au fost și continuă să rămână mari. Mai întii, sub raport științific: au creat atmosferă de studiu filologic, cu mergeri la sursă, cu sentimentul documentului, cu muncă în arhive și biblioteci, cu disciplină metodică, cu iradiieri comparatiste în materii adiacente. Apoi, și pe planuri de ordin ideal: pasiune a cercetării, voință de a servi, încredere în puterile culturii, iubire de adevăr. Indiferent cite critici li s-au adus, și s-ar putea să li se aducă încă, trebuie să recunoaștem că aceste scrieri au luminat un orizont de gândire, și au făcut operă de pionierat; sint fapte pe lângă care istoria noastră culturală și școala noastră de romanistică nu ar avea dreptul ca vreodată să treacă cu indiferență.

Atitea alte date, cu vibrații și culoarea lor specifică, ar putea încă să intre în tabloul acestor recapitulări. Rezum: imagini de epocă; stări de spirit; figuri de prelați, de canonici, de mireni; copii de țară, venind cu cugete drepte și curate la învățatură în școli înalte; lupte pentru adevăr și dreptate, unele purtate fatis, altele trebuind să navigheze dureros prin tăceri și umbre; cărți de școală și calendare, pentru cititori și poporini de rînd; dăruiri și abnegații, sub semne ale instrucției populare; înfrățiri între biserică și școală. Nu mi-ar fi cu putință, și nici nu ar fi cazul aici, să mă opresc asupra fiecărui fapt în parte. Ce interesează, primordial, este înțelesul lor de fond; ori acesta — știm! — făcea corp comun cu al tuturor celorlalte.

ȘCOALA ARDELEANĂ — așa cum a această a luat ființă și s-a putut dezvolta sub scutul spiritual al Bisericii unite — a înscris în viața țării un puternic capitol de conștiință și de afirmare românească. Ne-a deschis ferestre înspre lumea occidentală. Ne-a cerut să înțelegem că în afara unei asemenea deschideri s-ar putea ca asupra multor date, privind de aproape realitatea noastră națională, să domnească prejudecăți, să se întindă opacitate. Ne-a avertizat, punind în aceasta și autoritate, și rugăminte: prezența românească pe continent, tot atîta cit prezență fizică, trebuie să se dovedească și putere spirituală. Prin spiritualitate, popoarele mici pot și ele să fie mari.

În patriotismul mișcării: nimic șovin, ostentativ, declaratoriu; acestor alunecări ori posibile alunecări, cărturarii din Școala ardelenă au știut să le opună un patriotism de esență. Să ne gândim, între rîtele, cu cită siguranță și cu cită demnitate acești cărturari au înțeles să-i înfrunte pe Rossler, Sulzer Eder, Kopitar ș.a., toți aceștia teoreticieni de marcă, purtători de cuvînt și avocați ai unor teze oficiale, urzite savant în sfere ale Academiei, ale universităților și ale cancelariilor habsburgice. Replica dată de partea românească deținea în ea, deopotrivă, pertință și morală: stăm, ca popor, pe temelii de istorie, de viață spirituală, de încredere în noi și în soartă.

Mă întreb, citeodată: oare noi, românii de azi, sîntem oare indeajuns de edificați asupra acestor adevăruri ale istoriei noastre naționale? În manualele noastre școlare din ultima vreme, capitolul Școlii ardelenene s-a subțiat mereu. Învățămîntul limbii latine, și acesta, aproape că a fost scos din programele noastre școlare. Se împlinesc citeva decenii de cînd generațiile noastre ies de pe băncile școlii oficiale, fără să li se fi insuflat un sentiment mai viu și mai instructiv al latinității românești. Cred că în această direcție și cercetările noastre de istorie literară, cu deosebire cele mai noi, ar trebui să intervină. În raport cu alte capitole, capitolul acesta al Școlii ardelenene pare mai puțin în atenția istoricilor literari. Se dă și o explicație: capitolul în cauză ar fi mai mult unul de istorie culturală, nu și unul de concepție și trăire estetică. Rămîne de văzut! De ce, neapărat, am așeza o falie între estetice și culturale? Acesta din urmă deține în el universalitate; privește înspre agregări și sinteze, nu propune despărțiri și bariere.

Ajung, cu imaginea acestor lucruri în minte, și la actul din ziua de 1 decembrie 1918, de la Alba Iulia, actul prin care se consfințea unirea Transilvaniei cu țara-mamă. A fost, atunci, pe întinsul întregii țări, în toată puterea cuvîntului, ceva de apoteoză. Am fericirea de-a fi trăit de visu această realitate. La data aceea, trecusem de faza primei copilării. Eram, cum se spune, destul de „răsărit”, ca să-mi pot da seama cit de puternică era emoția pe care o simțeam la toți în jurul meu; de cit freamăt înalt se umplea atmosfera; cită credință izbăvitoare putea să crească și să se reverse din cugetele tuturor.

NASTASE NEGRULE — Alexandru Macedon și curtea sa (Alexandra, 1790, B.A.R., ms. rom. 869)

Reflectez la toate acestea cu starea mea de acum. Filtrez lucrurile și prin prisma celor mai bine de șapte decenii ce s-au scurs de atunci; și, bineînțeles, prin prisma a ceea ce viața, cărțile, cunoașterea și în genere experiența evenimentelor m-au învățat între timp. Le regăsesc pe toate, cu sublimările și înțelesurile lor implicite, în lumina, în adevărul, în legitimitatea și în frumusețea unică a Marii Uniri.

În delegația Ardealului care a prelat regelui Ferdinand rezoluția Unirii, ierarhii Miron Cristea și Iuliu Hossu, unul reprezentînd Biserica ortodoxă și celălalt Biserica unită, alcătuiau o integritate. Într-o împrejurare anterioară, mitropolitul greco-catolic Alexandru Sterca Șulufi declarase: „... dacă soarta sau inamicii — că Dumnezeu, cu bună seamă, nu! — au vrut ca românii să fie tăiați în două confesiuni, ei totuși sînt o carne, sînt un trup, un singe, o națiune română...”. Ceilalți membri, în delegația amintită, erau Vasile Goldiș și Alexandru Valda. Ca președinte al Consiliului dirigint, acel parlament provizoriu al Ardealului care trebuia să înceapă punerea în aplicare a rezoluției de la Alba Iulia, a fost ales Iuliu Maniu. Toți cei citați mai sus — și în spatele acestora atîta alții, vizionari și militanți ai unirii — descindeau ca formație intelectuală din Școala ardelenă și aparțineau ca stare de conștiință Bisericii unite.

Reflectînd la aceste lucruri, îmi spun cu încordarea judecării și cu mina pe inimă: poate că actul de la Alba Iulia nu ar fi ajuns să aibă în el și atîta lumină, și atîta înfrățire, și atîta voință gînditoare, fără ceea ce de-a lungul vremii Biserica unită, cu înțelepciunea și cu fervorul ei, a știut să imprime în calitatea și mersul destinului românesc.

REVIN, după acest ocol, la ideea și constatarea de la care am plecat.

Biserica română unită, într-adevăr, a fost suspendată prin ordin venit din afară, de către o guvernare comunistă obedientă față de tot ce îi dicta patronul sovietic. Nu este însă mai puțin adevărat că și noi — ca societate, ca opinie publică — am reacționat minor. Practic — să zicem — faptul nu putea fi oprit. Se încadra într-un sistem ideologic strict; își avea rostul lui tactic în politica ecumenismului comunist. Moralmente, însă, poate că era cazul să dovedim ceva mai mult. Să ne indignăm, să suferim, să ne implicăm mai adînc, mai participativ. Cu alte cuvinte: să nu lăsăm ca faptul să se îndepărteze mereu, ajungînd pe nesimțite să se desprindă din agenda noastră de îngrijorări și nelimpăcări comune. Ori protestul nostru — atîta cit a fost, atîta cit s-a putut strecura printre striviri și amenințări — s-a contopit într-un sentiment de resemnare. Fără îndoială, un sentiment resimțit de mulți cu durere și apăsare; din nefericire, însă, condamnat prin forța lucrurilor la tăcere și inacțiune.

Au existat cumva și glasuri distonante, dispuse să accepte desființarea Bisericii unite? Se pare că da! Nu multe, propriu-zis. Mai exact: nu atît de multe încît prin masivitatea lor să poată zdruncina ceva în judecățile noastre de fond; destule, însă, pentru a ne întreține în suflate stări de amărăciune și neliniște. Să nu le dăm, totuși, mai multă importanță decit ar merita! Dealmințieri, putem desluși cu ușurință din ce proveneau: fie din patriotism diletant și eventual ușor șovin, fie din dispute mai mult sau mai puțin doctrinare, fie — pur și simplu — din imagini aproximative asupra istoriei naționale.

Socotesc, în lumina acestor date, că atît sub raport politic cit și moral societatea românească datorează Bisericii unite o reparație. Avem prilejul, în împrejurările de față, să ne plătim această datorie. Este un examen, după atitea tulburări de ape prin care am fost nevoiți să navigăm, menit să ne readucă într-o dreaptă și clară conștiință de noi înșine. Ar fi păcat, de aceea, ca momentul istoric și spiritual prilejuit de reînălțarea celor două biserici naționale să fie umbrat de litigii, indiferent dacă în chestiuni de patrimoniu sau în chestiuni de speculații dogmatice. Altceva, cu desăvîrșire altceva, este ceea ce trebuie să intre în desfășurarea și stilul acestui moment! De ce? Pentru că dincolo de ceea ce ne poate înfrînta în mod imediat, acest moment răpăsteste în el și o întreagă împletire de înțelesuri vii, intrinseci, toate în măsură să denote dispoziția noastră românească pentru adevăr, pentru dreptate, pentru ideea de învățatură, pentru trăire în legitimitate istorică, pentru sentimentul umanist al vieții.

Ion Zamfirescu

NASTASIE CRIMCA — Căderea lui Abesalom (Psaltire, 1616, Muzeul mănăstirii Dragomirna).

Constantin Banu

SE IMPLINESC în septembrie cincizeci de ani de la trecerea pămînteană a lui Const. Banu (1873—1910), profesor de istorie, gazetar și om politic, fost secretar al Camerei Deputaților între anii 1907—1911 și ministru al cultelor și artelor într-o guvernare liberală din 1922. Face parte din intelectualitatea atașată grupării liberale, alături de Ion Pillat, Horia Furtună și alții. Ca și astăzi, și în trecut partidele politice aveau în vedere înregimentarea scriitorilor și a oamenilor de cultură, înțelegînd prin aceasta ridicarea prestigiului intelectual, uneori destul de scăzut, al acestor partide. Obişnuît, acești intelectuali activau în sectorul de presă și al ideologiei, citeodată lăsîndu-li-se și posibilitatea de a manifesta opinii ușor independente.

Const. Banu a condus o vreme Viitorul, oficiul Partidului Național Liberal, și era un jurnalist dotat, în care s-au investit însemnate speranțe. E a și un bun orator, calitate indispensabilă electoratului; utiliza schema clasică a discursului, la fel ca și I. G. Duca, om politic totuși mai realist decît amicul său, ceea ce i-a asigurat o frumoasă carieră politică, isprăvită neașteptat de repede datorită asasinării lui.

De numele lui Const. Banu se leagă apariția revistei *Flacăra*, între anii 1911—1916; 1921—1922; 1923, redactată cu concursul lui Petre Locusteanu (1883—1919) în prima ei serie, apoi cu sprijinul lui Ion Pillat, Adrian Maniu și Horia Furtună, iar în ultimele apariții cu N. Davidescu și V. Russu-Sîrlanu. *Flacăra* a fost o revistă „literară, artistică, socială”, cu o periodicitate săptămînală, o publicație cu o foarte largă răspîndire în prima ei serie. Paginile ei, uneori prea ospitaliere, au găzduit creația literară a majorității scriitorilor români din epocă, motiv pentru care săptămînalul bucureștean era foarte căutat și citit, mai cu seamă de cititorul cu pregătire medie. Elasticitatea unui program artistic, eclectic conceput, i-a asigurat un remarcabil succes de public. Aproape toți scriitorii vremii au colaborat la *Flacăra*, de la Bacovia la M. Sadoveanu, autori de orientări estetice diferite, de la socialistii *Contemporanului* și pînă la cei din grupul *Literaturii*, ardeleni ca Ion Agârbiceanu sau simbolisti atașați *Vieții noi* ca Al. T. Stamatiad și Dragoș Protopopescu. Perioada de glorie a revistei este cea de dinaintea primului război mondial, după care interesul pentru *Flacăra* a scăzut simțitor, datorită faptului că după Unirea din 1918 structura social-politică a țării s-a schimbat, a produs însemnate modificări față de etapele precedente, și astfel a existat posibilitatea să apară noi publicații, sincronizate cu exigențele veacului contemporan, *Sburătorul* la București, *Gîndirea* la Cluj și reluarea apariției *Vieții Românești* la Iași.

Prezența lui Const. Banu în coloanele publicației se poate observa îndeosebi în cazurile cînd se fixau orientările estetice ale revistei. Deși nu a afișat un program rigid, textul „Un cuvînt... care putea să lipsească după articolul program Un vis semnat de I. G. Duca, este deosebit de clar. *Flacăra* va fi o publicație pentru cititori, la un preț acceptabil ținînd seama de valoarea colaboratorilor și se va ridica deasupra intereselor politice ale vremii: „Am chemat deci, fără nici un cuget ascuns, pe scriitorii și artiștii noștri la lucru. Ei mi-au făcut înalta cinste să-mi răspundă și să mă aprobe fără a-mi cere nici un fel de lămuriri. Aceeași chemare o fac astăzi cititorilor și nădăjduiesc că și dinșii vor sprijini o încercare foarte modestă dar, îndrăznesc a crede, destul de utilă în același timp”.

Se pare că vremea a fost atunci favorabilă preocupărilor literare și artistice. După apariția primului număr directorul revistei scrie: „Chiar succesul pe care l-a avut inițial număr al acestei publicații, nu este el oare tot un semn al vremurilor ce se arată?” (Const. Banu, *Semne bune*, I, 1991 nr. 2 din 20 oct. p. 2). Scriitorul este lăsat liber să-și exprime personalitatea, nici un obstacol dogmatic nu i se așeza în cale: „Scriitorilor de la *Flacăra* nu li se cere să fie nici tradiționaliști, nici poporanisti, nici simbolisti. Ei sînt aceia ce sînt, aceea ce firea lor artistică și influențele sub care s-a format talentul lor îi îndeamnă să fie. Și totuși acest eclecticism a fost unul din scopurile pe care *Flacăra* le-a ținut prin apariția sa” (Const. Banu, *Cine strică gustul publicului*, I, 1911, nr. 7 din 3 dec. p. 1).

Iată de ce obiectivitatea neutră va fi mereu respectată la *Flacăra*: „Noi nu vom vorbi de rău pe nimeni și de nimic, analizînd o poezie sau o bucată de proză, studiînd un artist sau un curent li-

terar, ne vom menține pe terenul celui mai strict obiectivism, și sperăm că nimeni nu va avea să se plîngă contra noastră” (E., *Programul nostru*, I, 1912, nr. 14 din 21 dec.) Const. Banu scrie despre *Poezia nouă*, pe care o acceptă ca pe o formă necesară de înnoire a sensibilității artistice, în afara unor extravagante, ce evident se găsesc în fiecare epocă. În anul 1922 articolul intitulat *Orizonturi*, cu valoare programatică, e semnat, tot de Const. Banu reamintînd cititorilor prestigiul revistei, care-i dă dreptul de a fi „o cheazăie a biruinței noastre.”

CONSTANTIN BANU este și autorul unor cărți: *Sub mască*, versuri satirice, semnate Mefisto, volum apărut în 1916, *Trăiască viața* (1916), culegere de articole politice, și *Grădina lui Glaucon sau Manualul bunului politician* (1937). *Sub mască* e un volum de poezii, cu regim de cronică rimată, versuri apărute în *Flacăra* ce au în vedere starea veșnic schimbătoare a vieții politice, cu referiri și la unele personalități scriitoricești, începînd chiar cu *Prologul meu*, prilej cu care sint amintiți Vlahuță, Coșbuc, Goga, Victor Efimiu, T. Arghezi. Unele versuri sînt investite cu o fină ironie, ca acele adresate *Faciei* lui N. D. Cocea, altele îmbracă haina sonetului: „De v-am rănit cu versurile mele, / Ca drac creștin, vă cer umil iertare / Și gata sînt, de vroji, la fiecare / Cu sacu-n cap să tremur la zăbrele” (*Canossa*). Semnificația versurilor e de natură politică, o satiră la adresa contemporanilor, lînsate însă de puternica revoltă eminesciană din *Scrișori* sau din articolele lui politice. Const. Banu devine puțin mai înăduitor în expresie, eleganta lui liberată diminuează asperitățile, el încearcă mai mult un joc de artist, o plăcere estetică și citeodată intenționează de enigmatist. Cartea s-a citit cu interes în 1916, eram atunci în epoca neutralității, dar mereu cu gîndul la realizarea idealului de unitate națională.

Trăiască viața cuprinde trei secțiuni: *Războiul popoarelor, Războiul balcanic* și *24 Ianuarie* (o conferință), precedate de *Cuvîntul autorului*: „Paginile ce urmează n-au fost scrise cu gîndul de a fi reunite în volum. Publicate în reviste ori în ziare, ele erau menite să trăiască scurtele timp de la un număr la altul. Un gazetar nici nu poate aspira la mai mult” (pag. VII). Articolele sînt scrise între anii 1914—1916, unele au fost publicate în *Flacăra* și militează pentru o ideologie liberală, apără neutralitatea României din acea vreme, atitudine justificată de faptul că țara nu era pregătită să intre cu succes în război. Articolele gazetarului Const. Banu au o serioasă temelie informativă și istorică, e lesne observabilă prezența profesorului de istorie. Încrederea în unitatea națională și mai cu seamă în energia morală a țărănimii sînt idei ce domină aceste pagini jurnalistice. Textele au și calități narative, literare, de gust pentru artă. Din acest punct de vedere Const. Banu se apropie de I. G. Duca, el e un prestigios scriitor politic în esul *Miștile* și în alte portrete și amintiri parlamentare.

Grădina lui Glaucon sau Manualul bunului politician a fost o carte ce a produs surpriză la data apariției, cînd autorul depășise 65 de ani. Pseudonimul cu rezonanță antică a fost utilizat de Const. Banu pentru unele articole apărute în *Flacăra*. Textele au la origine un jurnal „fără dată”, cu observații notate la intervale de timp diferite, notații ce privesc oamenii pe care i-a înîlînit în viață, majoritatea lor din domeniul activității politice. Scriitorul este un sceptic cultivat, un moralist de aleasă speță, un cititor atent al textelor clasice: „Cit despre înțelesul acestor însemnări dacă ar fi avînd vreunul, el rămîne pe seama cititorilor obișnuți să descopere un tilc chiar acolo unde nu este nici unul”.

Formal reflecțiile sînt niște maxime, cu caracter moral-social, ce propun o reală încredere în forța spiritului, deși gîndirea lui Const. Banu se aplică obișnuît activității politice, considerată uneori ca o gimnastică a ideii, o tehnică de a învinge adversarul. Numai că ideea mereu sceptică domină substratul gîndirii autorului și această indoială metodică slăbește entuziasmul teoretic, aplicarea în practică a sugestiilor maximelor devine anevoioasă, pentru că vremea nu este întotdeauna favorabilă: „Licheaua izbutește acolo unde omul de caracter cade învins”. Maximele lui Const. Banu își trăiesc existența într-un registru antitetic, cultivînd atît fața cit și reversul: „Ești lichea? Nu căuta să lucrezi ca un om de caracter. Ești om de caracter? Nu încerca să fii lichea”. Există în aceste pa-

ANONIM — Căderea Ierusalimului (Tetraevangheliarul voievodului Ieremia Movilă, 1601, Muzeul de Istorie al României)

gini o teorie a politicii, cu aplicații practice, extrase pară din învățămintele *Principelui* lui Machiavelli. Ca și textul italianului și considerațiile fostului profesor de istorie de la Seminarul „Nifon” din București pornesc de la realitățile contemporane ale istoriei și pe baza analizei *Manualul*... propune soluții. Spiritul de prevedere este mereu prezent în aceste pagini, ce rețin activitatea oamenilor politici, a programelor strategice și, mai ales, penumbrelor acestor strădăni: partizanatul și oportunismul: „Cei mai periculoși dușmani ai libertății nu sînt acei care o combat, ci acei care abuzează de dînsa”.

Deși se întrevide o anume liniște a contemplației, printre fisurile acestor texte, spiritul practic le stăpînește printr-o efervescență mișcare a ideilor, imagismul există undeva la marginea ficțiunii, rezultatul concret este cel care se înscenează: „Una e să visezi, alta e să cugeti. Precum una e să te agiți și alta să lucrezi”. E evident că finalitatea e mai apreciată decît procesul prin care se ajunge la ea. Formal cugetările lui Const. Banu îmbracă haina paradoxelor, termenul al doilea al construcției are întotdeauna avantajul de a fi biruitor. Este un fel de filosofie socială, practică, la antidopolul idealismului naiv, domină accen-

tele aride ale luptei pentru putere. Răgistrul de idei și atitudini e bogat și variat: starea de tensiune dintre guvern, opoziție, mitul șefului, procedeul de convinge mulțimile printr-o manipulare continuă, cinismul ideilor, îndrăznele necinstiților, confuzia opiniei publice susțin întreaga claviatură a scrierii lui Const. Banu. Stilistic vorbind autorul este un priceput al ironiei, pe care o altfel o și teoretizează: „Ironia e adeseori masca sub care ascundem adevăratele noastre sentimente”. Cit de actuale sînt aceste sentințe se poate observa din ce ce urmează: „Orice conștiință se poate cumăra, numai să știi cu ce, cu cît, cum”.

Const. Banu a fost prezent în actualitatea stringentă atunci cînd și-a scris această instructivă carte. Din nefericire maximele sale sînt și astăzi la fel de actuale după cincizeci de ani de la trecerea lui pămînteană. Un scriitor politic, înțeles într-un fin spirit de observație, mărturisește în aceste pagini amărăciunea unei victii prea puțin realizată practic, imbecilitatea de o funciară stare de contemplativitate. Cartea merită să fie citită și de ce nu repetată astăzi și pentru elevele ei însemne literare.

Nae Antonescu

La Bibliothèque Nationale:

Manuscrite

VIZITA fondurilor bibliotecare din Paris îi poate prileji exploratorului intinirii pasionante. O astfel de aventură demnă de un roman istoric mi-a fost rezervată nu de mult, pe cînd pregăteam o conferință ce urma să aibă loc la Sorbona.

„Cîndu-mi-se un subiect, tocmai mă gîndeam la un titlu în genul „150 de ani de documente literare la Biblioteca Națională a Franței”, cînd, într-una din sălile de lectură, am dat peste o fișă pe care stătea scris: „Manuscris român Nr. 5”. Și, completînd formularul conform ritualului în vigoare, m-am pomenit în brațe cu un imens cadru, înălțîndu-l căruia miini pioase așezaseră o picie de miel întorsă și preparată după moda antică a Pergamului.

Scrierea fină, caligrafică, purta o dată: „6908 de la Facerea Lumii... Dedeșubt, conservatorul francez care făcuse achiziția adăugase cîteva precizări. El lămurise între altele că pergamentul era un hrîsov — pe franțuzește: un „chrysobulle” — dat de Alexandru-le-Bon, adică de către Măria-Sa Alexandru-cel-Bun, voevod al Moldovei, într-un 11 fărur al anului de grație 1401, după stilul de astăzi.

Un manuscris istoric românesc din primul an al secolului al XV-lea, purtînd iscălitura și pecetea lui Alexandru-cel-Bun! Aici, pe malurile Senei... Lucrul mi s-a părut la început de necrezut. Știut fiind că cel mai vechi manuscris original cu care se poate lăuda Biblioteca Academiei din București — „Cuvîntările Sfîntului Ion Gură de Aur” — a fost, conform *Dictionarului cronologic al literaturii române*, caligrafiat și înflorit cu mai bine de patru decenii mai tîrziu... Așa m-am lămurit că pe rue Richelieu, în acest soi de Arcă a lui Noe modernă menită să înfrunte diverse uragane și să plutească de-a curmezișul timpurilor, s-au strîns nu de un secol și jumătate, ci de aproape șase secole, vestigiile ale destinului și gîndirii Românilor, purtate astfel peste fruntăriile fluctuante ale celui de al treilea mileniu.

Am privit, deci, cu osebăită atenție acest „chrysobul-hrisov” al vechiului Domn. Vestigiul în speță se prezenta sub forma unui pergament de 34 cm. lungime și 30 cm. lățime, întîrit cu pecete de ceață roșie cam de mărimea a doi pumni reușiți. Am tras puțin de șnurul de catifea

purpurie de care atîrna: rămăsese vîrtej-acum, de-a curmezișul a 535 de ani, asemenea neamului încăpățînat ce se cunoaște în peceioa cu cap de zimbru.

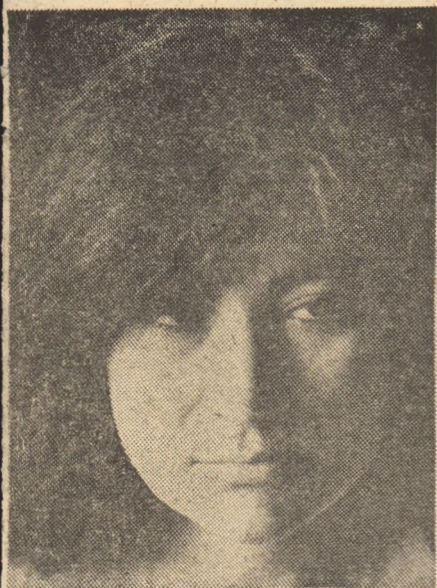
Cît despre manuscris, în interiorul său am aflat, însemnat cu literă meșteșugă slavonă, cum că i-au fost dăruia un anume Dan vameșul — drept răsplăt pentru fapte vitejești petrecute peșternă la fruntariile de Răsărit — o moșie cu prînzind șase sate. Pe numele lor: Șirnești, Mănășu, Toderești, Șerbotești, Lăncani și Iacobești. Hrisovul se încheie cu zdrăvăna rotocolă de ceață roșie pe care se află înșăpat: „Io Alexandru, voevod al pămîntului moldovenesc”.

Aflînd acestea petrecute cu șase secole în urmă, și aflîndu-le aici la Paris, m-am putut împiedica să nu visez. Intr-adevăr: nu e oare 1401, după un istorici, chiar anul urcării pe tron al marelui Domn moldovean? Ce fapte o arme o fi săvîrșit oare la vremea lui vameșul Dan, ca să merite astfel un din primele acte ale domniei lui Vodă? Și cum o fi ajuns, pe de altă parte, asemenea document istoric scris la decăteva decenii după Descălecatul Moldovei, în vîsta cală a B.N.-ului?... Nu oare aceasta o traiectorie demnă de până sadovenescă?

Îmboldită firește de o asemenea întîlnire, am pornit într-o explorare a altor texte aflate în acest sector. M-am hotărât pentru o fișă pe care stătea scris: „Manuscris român Nr. 6”. Instinctul nu m-a înșelat.

Ceea ce mă îndemnase să-l aleg era indicație înscrisă într-unul din vechii inventare. Rețesea din ea că „obiectul” fusese donat Secției acesteia fondate de Charles V, de către un oarecare com Alexandru de Linche de Moissac. Iar, chiar, se înțelegea din indicații că seniorul trebuise să depună oarecari insistențe pe lîngă administrația bătrînei instituții culturale, care firește nu primește oricî și nu pricepea ce voia cu al său „manuscris român numărul șase” aceluia conteleuind la Paris, la numărul 7, străzii Benouville, în cartier distins, al XVI-lea, cum i se potrivește unui aristocrat francez autentic. Lucrul se petrece într-un iulie 1925. Moissac fiind o localitate din Sudul Franței, mi s-a părut mie curios. Am cerut să mi se comunice deci darul pe care țînuse să-l facă cît

Casa de fum

AM PRIMIT în această vară, expediată din Stockholm, o scrisoare și un volum de poezii care mi-au procurat, amândouă, o surpriză și o mare bucurie. Erau de la Gabriela Melinescu, poeta atât de mult prețuită de mine, a cărei primă carte, *Ceremonie de iarnă*, din 1965, o însoțisem cu o scurtă prefată. De cincisprezece ani Gabriela Melinescu trăiește în Suedia, răstimp în care vești despre ea mi-au venit tot mai puține. Știam că scrie, că i-au apărut acolo câteva cărți, dar nu văzusem nici una.

Cartea pe care acum mi-a trimis-o, intitulată *Casa de fum*, este din 1982 și a fost tipărită, în românește, la editura regretatului René Coeckelberghs, sotul poetei, un om care, în țara sa, a făcut mult pentru literatura română, lucru de care la noi aproape că nu se știe. Este una din acele nefericiți ce nu mai pot fi reparate, din nefericire, decît postum.

Pentru că nu s-a vorbit de multă vreme, în publicațiile noastre, de Gabriela Melinescu, este cazul, cred, înainte de a nota câteva impresii despre *Casa de fum*, să reamintesc cititorilor, succint, activitatea poetei. Primele versuri le-a publicat în 1959, în „*Lucașfăruș*” (seria Mihai Dragomir). Despre prima carte, evocată mai înainte, ar mai fi de adăugat că apărea

într-o bine gândită, și norocoasă, colecție de lansare din acei ani, numită tot „*Lucașfăruș*” (demarase în 1960, cu plachete de Nichita Stănescu, Cezar Baltag, Grigore Hagiu, Ilie Constantin). Au urmat alte volume de poezie ale Gabrielei Melinescu: *Ființele abstracte* (1967), *Interiorul legii* (1968), *Boala de origine divină* (1970), *Jurământul de sărăcie, castitate și supunere* (1972), *Îngineria lumii* (1972), *Impotriiva celui drag* (1975). În 1969 îi apăruse și o carte de proză, *Bobinocarii*, de o foarte originală factură, în care liricul și comicul fuzionează surprinzător. În Suedia, pînă la volumul pe care îl am în față, deci pînă în 1982, i-au mai apărut Gabrielei Melinescu, în domeniul poeziei, *Jurământul de castitate* (1975), probabil, judecînd după titlu, o reeditare, *Zeul fecundator* (1977), precum și trei romane: *Tatăl minciunii* (1977), *Copiii răbdării* (1979), *Lupul urcă la cer* (1981). Despre cum sînt acestea nu am nici o idee și nici despre ce va mai fi scris poeta de la publicarea lor pînă azi.

Poezia de început a Gabrielei Melinescu, astfel cum îmi stăruie în amintire și cum noua lectură îmi confirmă, era o poezie de frenezie senzorială, de fervori juvenil-sfidătoare, de expansivități vitaliste. Ion Pop, în *Poezia unei generații* (1973), observă în lirica de atunci a poetei recurența motivului arderii, înțelinit, e drept, cum tot el constată, și la N. Labis, Nichita Stănescu, Cezar Baltag, Ana Blandiana, dar la ei cu alte funcțiuni simbolice decît la Gabriela Melinescu. La ei sugera tensiunea trăirii etice pe cînd la Gabriela Melinescu jubilația pur senzorială, măturînd deznădăjduit și chiar provocator. „Cu simțurile-n flăcări vă primesc / sunete, lung sărut pe gură” scria poeta atunci, ne-reprimînd sugestia de senzualitate care în alte locuri la înfățișări încă mai directe, mai „brutale”, ca în această confesiune a unei adolescente tulburate de trecerea pe stradă a băieților: „Eu nu-i vedeam, / li auzeam rîzînd. / Băieții flui erau frumoși pe stradă. / Rufe spălam în curte, sub un pom / și frică îmi era c-o să mă vadă. / Simțeam cum înfloare drumul, / Iubeam și pietrele pe care ei călcau. / Pe garduri aplecați ca peste umeri / abia-nflorită trandafir ardeau. / Umezi mi-erău ca la sălbăticiune ochii. / Pe sîrmă vîntul cuprîndea în dans / mijlocul strîmt al unei rochii”.

Intitulată „*Cenușăreasa*”, această poezie din primul volum al Gabrielei Melinescu este o piesă cu deosebite caracteristici pentru factura lirismului ei de atunci: un lirism al feminității autorevelate. Un li-

rism de efuziuni și febricitare, direct, exploziv, sincer, suav-senzual în reprezentările lui care toate semnifică, în ultimă instanță, decompuneri ale biologicului.

În *Casa de fum* poeta se situează la antipodul unor astfel de trăiri poetice, în urma unor prefaceri succesive de viziune care au început în poezia ei încă din volumul imediat ulterior debutului. Chiar titlul acestuia, *Ființele abstracte*, spunea ceva despre direcționarea acestor prefaceri, care fac într-adevăr să fie percepută, din ce în ce mai accentuat, o tendință de „abstractizare”. Era efectul desprinderii acestei poezii — desprindere treptată dar, se pare, ireversibilă — de senzorial, de elementar, de biologic. Poeta își repudia astfel începuturile și toată poezia ei din volumele următoare, pînă la cel de față, iar aceea de aici cu atât mai mult, crește dintr-o ilimitată năzuință, de spiritualizare a stărilor afective, contrară, cum spuneam, începuturilor, cînd exprima atât de direct voluptatea asumării realului („...vă primesc / sunete, lung sărut pe gură”) și bucuria trăirii febrile prin senzații. Acum instinctualul, organicul sînt pentru ea o „apă murdară” ce trebuie îndepărtată fiindcă avansează primejdios către „patul de carne / al inimii”. Sufletul poetei este în căutarea aovidă a unor spații de puritate și a unei instanțe purificatoare, a unui Dumnezeu „de cristal” căruia, înfricoșată de „amintirile urite” (amintirile cărni, se poate înțelege), i se adresează implorator: „Ah, dacă aș putea, Doamne, / să opresc amintirile urite, / apa asta murdară / vine spre mine tiptil ca reptilele, / fără să știu de unde, cum, / ajunge pînă în patul de carne / al inimii mele... // Dacă aș putea, Doamne de cristal / să flu asemenea ție; / cu cît mai mult murdărindu-mă / și mai pură să devin...”

medievale românești

torilor co-naționalii latifundiarul meridional, prin intermediul păstrător al unor săli de lectură.

Care nu mi-a fost mirarea cînd m-am pomenit în fața, de astă dată, nu a unui singur, ci a unui întreg sir de acte românești și de documente zise „de familie”; a unui mănunchi de „cărți domnești” purtînd iscălituri atât de rare și de prețioase, precum cea a lui Vlad Vodă, din 1506, ori a lui Radu Vodă, din 1540!...

Așa m-am lămurit într-un prim timp că, adesea necercetat, prin „manuscris românesc” se poate înțelege nu un element, ci un teanc, și că anul înscris pe fișe poate fi în raport nu cu vechimea textelor, ci cu data donației... Cit despre povestea franco-română pe care o puteam răsfot, totul conform ei pornite de la un simplu act dotal. Reieșea din el că într-un 23 februarie 1540, se pregăteau să se însoțească dumneaei, Elisaveta Baboleasca zisă Carpinesanca, cu tânărul Philippe din familia de Linche, amîndouă neamurile trebuind pentru a se uni să dea dovadă nu numai de averile și moștile pe care le aveau — unii pe la Dud-Dimbovița și alții în Provence — ci și de autenticitatea lor nobilime, bătrînul de Linche fiind spîț vechi și dregător judecătoresc în Marsilia. Drept care și familia mîroșei a scos la iveală patalamalele ei vechi de „boierie de neam”. Așa se face că aflăm și acum, în Franța, cum că Verjoghe Carpinesanu „au stătut Mare Slujăr” la curtea veche a lui Vlad Vodă, fecior al lui Vlad. Și cum că fiul acestuia, Conda vel Medelnicer, a slujit la rîndul său tronul lui Radu-Vodă. Tot astfel de asemenea au făcut unul după altul un rînd întreg de boieri Carpineseni, astăzi pieriți din memorie. Precum: Mușat, Matei, Stroie, și alții după ei, adevăriți prin patalamale purtînd între altele și iscălitură din partea dumnealui logofătului Barbu Văcărescul.

AM PURCES să citesc mai departe. Se aflau aci pe mai bine de trei sute de fol, una după alta, nenumărate dovezi ale înruderii de sînge între boieria valahă și familia franceză de nobili meridionali din ce în ce mai interesați, vădit, de posesiunile lor de pe malurile Dimboviței... Aceasta de-

oarece de la o vreme, prin secolul al XVI-lea, se pare că neamul de Linche trecuse la reformă. Ba chiar, suferind persecuții, ar fi plectat în surghiun în urma Revocării Edictului din Nantes, în 1686. A fost aceasta o dată tristă din Istoria Franței, cînd mulți și de calitate s-au fost expatriat din pricina intoleranței!

Să fie aceasta pricina? Ori o alta?... Fapt este că găsim mai apoi — pentru slujbe diplomaticești — împlinite la curțile Brancovenilor — un de Linche decorat cu Ordinul Sfîntului Sebastian de către țarul Rusiei; și nu mult după aceea tot el, curtean vorbind perfect românește, decorat dimpotrivă cu înalt firman de către Sublima Poartă.

În vremurile acelea încă, ramura verilor Carpineseni continua la rîndul ei să aporească în Țara Românească, mai cu sepoare sub Fanarioți, precum adevărează și azi la Biblioteca din Paris „cărțile domnești de boierie de neam” date de Nicolae Constantin Caragea-Vodă lui Nicolae logofătul, fiul lui Matei Carpinesanu. Care boierie fusese recunoscută și de predecesorul său Alexandru Ipsilante; ori de Mihail Constantin Șutzu-Voevod în două rînduri; de Nicolae Petru Mavrogheni; ori de Grigore Ghica al II-lea, Voevod în Țara Românească prin 1748.

Purtătorii numelui de Linche, între acestea, speriați după crunta tăiere de către turci a spîței brancovenești, par să se fi retras și înțors la moștile lor de obîrșie, Franța secolului al XVIII-lea arătîndu-se mai tolerantă... De unde nevoia îi va îndrepta, curînd, iar către Dimbovița, cînd cu Revoluția Franceză.

Așa se explică de ce în 1821, deci la puțin după răzmerița lui Tudor Vladimirescu, găsim pe certificatul de alegere al Principelui Ghica, fost Ban al Olteniei, iscălituri, precum cea a lui Nicolae Goleșcu, a lui Mihai Filipescu, Ion Cocorescu, dar și adevăratele date de un anume Mare Logofăt pre numele său Philippe de Linche.

La cîțiva ani mai tîrziu, creanga bărbătească a Carpinesenilor pare să se fi secătuit. Actele ei i-au rămas moștenire ramurei franceze. Drept care, pe una din

paginile donației de la Biblioteca Națională se pot citi scrise cu melancolie și slovă latină următoarele rînduri:

„Documente de familie conservate de tată-miu”. Iscălit: „*Sfat-ozar de Linche*. Anul una mie opt sute șasezeci și șapte”.

„Citeva cuvînte încă în chip de epitaf. „*Chrysobul-ul*”, adică hrissoul lui Alexandru-cel-Bun, a făcut, ce e drept, obiectul unei comunicări științifice a lui Giurăscu în 1925. Dar „manuscrisul român Nr. 6” și conținutul său, dăruit Bibliotecii mai tîrziu, n-a fost, pare-se, răsfoit de nimeni cu destulă luare aminte, într-o cunoaștere și re-înfrîpăcare a două neamuri înrîndite, suflate ba ici, ba colo de capriciile Istoriei, precum de atîtea ori în Europa.

Trăim un secol deosebit de utric! Nimeni nu mai pare să știe azi de numele aștor două familii. Niște de Linche s-au mai războit, se vede, o vreme prin procese împotriva unui anume Pinet, negustor de încălțări, pe atunci consul comercial al Franței la București (fără îndoială strămoșul firmei de pe Marile Bulevarde). Apoi, dimpreună cu Ghica și potrivnic Unirii Principatelor, Sfat-ozarul s-ar fi strămutat la Paris.

„Un oarecare „boier de neam” român, care — precum atîția după Yalta — fusese „dat la munca de jos” incit mătura aleile cîmîtirului Belu, mi-a povestit nu de mult că ar mai exista încă acolo un vajnic cavou purtînd însăpată unica urmă din Țară a trecerii acestor franco-români, sau româno-francezi.

Singuratec, rămas la rîndul său fără copii, ultimul conte de Linche a insistat însă pentru a încredința ce avea el mai sfînt, tezaurul de documente familiale, sălilor de lectură de pe malurile Senci.

„Și astfel, nava care „plutește și nu se va scufunda în veci” a Lutetiei duce către pana cine știe cărui scriitor, această istorie...”

Mioara Cremene

(Text transmis la RADIO FRANCE INTERNATIONALE)

Se poate spune că poeta privește acum cu oroare, cu deznădejde către tot ceea ce pentru ea avea, altădată, un sens implinitor și acordă un rost poeziei atîta vreme cît ea își poate dovedi virtuțile transfiguratoare, alchimice: „Din drojdiile stricăciunii / un lotus va țîșni în gura mea”. Carnalul, organicul sînt învelșuri sortite descompunerii, trezînd repulsie și iscînd dorința de refugiere în mineral: „Scheletul meu leșit din plasa roșie a cărni / își iese în întîmpinare / ca o minerală floare”.

Fobia organicului, a visceralului (într-un loc este evocată deznădejdea sufletului „omorit de carne”), această fobie, ca să-l spunem astfel, generează în poezia de acum a Gabrielei Melinescu o sumă de metafore/viziuni care impun, prin opoziție, obsesia evanescenței și a de-materializării. Ni se vorbește despre „aerul din aer”, despre „lăntoma apei”, despre „nimicul” care „lucește în mijlocul casei”, despre cărămizile „din fum” ale casei, figuri ale evanescenței care simbolizează setea de spiritualizare și năzuința desfacerii din chingile rigide ale materiei. Iată o extraordinară reprezentare a acestei izbăvitoare desfaceri, desprinderi de materie, semnificînd transgresarea realului, ieșirea benefică din contingent: „Mi-am adunat zi și noapte / puterile împotriva Morții. / Dar oboseala a învins, pe căi ascunse înaintînd. / Apăru pe cîmpul de luptă transparență / și eroii cu faimă nu mai sînt... // În timp ce dorm de tristețe străpuns / mi se deschid coastele. / Sufletul iese și intră ca un copil / cu pas dulce, susurînd urechii; am ajuns”. Sau în altă parte, aceeași figurare a leviției, a plutirii imateriale profilate cosmic: „Eu însămi duc pe umeri un mort necunoscut, / și mi se pare leștul atît de ușor / La rîndul său mortul meu duce / pe oasele întinuteate un alb nor. // Ca și cum nimeni nu ne-ar vedea / în ochii cosmici / părem cu toții / o scară uitată pe cer de cineva”.

Epurată de pitoresc, austeră, sugestivă prin densitate, prin controlarea emoției și contragerea ei în act reflexiv, poezia nouă, pentru noi, a Gabrielei Melinescu nu mai este o poezie de stări, de transcriere a unor impulsuri și cinestezi, ci se ridică la viziune. Elegiacă în substanța trăirilor, percepe unitar existentul, spectacolul lumii, dintr-un punct de perspectivă care-l descoperă fragilitatea umanului, inconsistența de fum a viului: „Deasupra lacului înghețat / din cartierul în care odată / am văzut ciinele roșu, / ard brazii adunați din case / cel care luminează adus / și răcoare în pustiu. / Într-un singur loc s-a strîns sufletul. / Încă un timp de strălucire / și fum va deveni tot ce m-a fermecat. / Pe singele celor aflați deasupra gheții va pluti / Cel care-a fost iubit. / Ne-tulburat, răbdător, nu ostil, chiar prevenitor, afectuos aproape, dar implacabil, pîndeste de alături cel „care nu doarme niciodată”, fratele vierme: „Nu beau, nu mînînc, nu respir. / M-am oprit deodată. / Ce prețioasă e odihna ta, / spune fratele meu, / viermele care nu doarme niciodată. // Nu-mi fac casă, nu vînd, nu cumpăr, / nu iubesc, nu urăsc, nu îndurez, / nu implor. / Plăcerea mea face să crească truda mea, / spune fratele meu, / viermele care nu doarme niciodată. // Ca și cum n-aș fi mă stăpînesc. / Ascult înima cum încetează să bată. / Un somn de mil de ard va fi trezirea. / Spune fratele meu, / viermele care nu doarme niciodată”.

Poate că poezia din *Casa de fum* reprezintă un stadiu încheiat în evoluția Gabrielei Melinescu și ea scrie altfel în clipa de față, după opt ani de la apariția acestei cărți. Cum anume, deocamdată nu știm. Oricum ar fi, în întregul ei, literatura acestei importante scriitoare contemporane trebuie reintegrată spațiului literar cărui il aparține și de unde vitregia vremurilor a smuls-o.

G. Dimisianu

Desene de Gabriela Melinescu

Portret de Ion Cucu

Doina Uricariu

Fuga

Încă o clipă de fericire,
toate se-ntorc în aburul lor,
sărac călciiul acoperă urma
de ram înflorit a degetelor.

Mersul pe virfuri, în alergare,
tălpile-n fugă, uriașe petale.
Vezi două gropi ce se sapă-n pământ
ca două linguri în praful moale?
Gura se umple cu pietre și plins.
Iubite, drumul se-ntoarce din cale.

Numai o clipă să iau din asfalt
măsura piciorului, fuga ta, proba de moarte.
Cât îți voi serie cu singele cald
încă o carte?

22 ianuarie 1989

Mi-e dor de adevăr

O, dar să mergem mai departe
am să încerc să văd că ești întocmai
măsura vieții care intră-n moarte
tu ce mă ai și care nu mă ai.

Se-ntimplă-așa, se strigă adevărul
precum o sorcovă de flori vopsite
pește rânduiala, stringe corul
minciunii cu petale ofilite.

O, trandafir de aur, tu izvorul
acestor înflorite oseminte
adu-ți aminte; grădinar, piciorul
ce a călcat pe zei și pe morminte

Și șterge-i urma, cum în cer cocorul
mai sapă-n aer nevăzute cripte,
te naște și te-ngroapă dorul
de care-ți tot aduci aminte.

O, bilbiiala zilei în cuvinte,
să amuțescă-n ele vorbitorul,
ține în palmă boabele de linte,
ține în pumnul strins fiorul.

„E timpul ca să mergem mai departe
cozi de topor și ucigaș toporul”.
Cine de rău mai binele desparte
și binele din noi poruncitorul
pețesească rânduiala vieții-n moarte
și în povară neatins ușorul.

Mi-e dor de adevăr ca de o carte
pe care s-o citesc și să-mi lan zborul
spre pînăcul ce m-a născut. Departe
și mut e sufletul preavorbitorul.

Tu ce-ai moșit minciuna ca o parte
îmbolnăvind în toate adevărul.

17 februarie 1990

Și cum să-ți spun că hoitul e minune

Iubire, nici o rânduială-n gol
mai există să fim e-o presimțire
și cîți grăbiți să crească din nămol
această vinovată consimțire?

Unde ești tu, chiar tu, chiar cel ce ești?
Buricul lumii e tăiat de lume.
O să te nasc dar unde o să crești
și cum să-ți spun că hoitul e minune?

Mal bine mut și surd, mai bine iarbă
mai bine piatră și mai bine moarte.
Mă rog de viața ta și viața mea
să nu fie mai mult decît o carte,

Un pile de pagini, un cules de foi,
hîrtie împărțind sub ghilotină.
Un adevăr în litere de plumb
viața din moarte-aduce în lumină.

Scriși și citiși, vli în exil de soaptă
rostit e la ureche adevărul
Azi am născut, un leagăn mă așteaptă
în timp ce viermele înghite mărul.
De ce-am născut, cînd un botez de moarte
udă în lacrimi toț poporul?

(1981)

Meseria lor

Atunci află că se fălesc mai tare
cu lucrul acesta decît cu numele lor,
fug de ziua de ieri
și vorbesc ca și cum
azi au început să vorbească,
meseria lor e uitarea,
meseria lor e lipsa de vină
meseria lor
e cuiul ce-l bat
în cizmele zeului nou.

17 februarie 1990

Turnir de ape

Mă-ntorc la mine, scormon în cenușă
și fulgerul ce-a fost e-un trup cu gheare,
un animal lumina
un pile de vîntre raza,
iubirea doar un stîrv de luminare.

Înaltul mal crescut pe țărîm de mare
cu iarba lui pitică-n sevă arsă
mai crește-n amintire-un bot de sare,
gingia unui țărîm ce se revarsă

Aud cum udă marea plise de păsări
scormonit în valuri după hrană,
o aripă în aer clătinaată
nu lasă-n cer căzînd vreo rană.

Ce ochi viclean, clarvăzător împinge
infometatul pescăruș sub apă
vezi, gușa lui se umple, e sătulă
această lume care ne îngroapă.

Ai vrut să cred tot ce a fost minciună,
mi-ai dăruit un braț de vorbe goale,
așa cum marea își arată-n spumă,
nu pielea ci cămașa ei de zale.

Turnir de ape, valurile schimbă
culorile unui duc de humă
dar unde e izvorul care naște marea
și singele din care se adună?

O cruceiadă-n mare, o credință
și lupta trupurilor în sudoare.
De unde Dumnezeu și suferință,
îngenunchiere-n apele cu sare?

O lacrimă-ntr-o țărîmuri uriașă
un ochi ce plînge ca un trup ce naște
Am fost și nu mai sintem nici un suflet
în care Dumnezeu se recunoaște.

8 septembrie 1989

ANONIM – Inițiala N (Slujebnicul mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei, 1648–1668, B.A.R., ms. rom. 1790).

Animal de povară

I
Celei cu care vei fi împărțit
minciuna ca un adevăr pe jumătate
așază-i lacrima sub un cuiț
și astfel chiar povara o împarte.

Taie cu fierul plînsul pe din două
înghesuite cascada în desagă
și pe spinarea de măgar împarte
în două lumea care ți-a fost dragă

pe coastele din stînga și din dreapta
pe pielea animalului tocită
atîrnă visul tău și visul ei.
Ce cale e cărarea poticniță?

Cînd schiopătînd, cînd poate mai sprînțară,
largă e valea, mai ușor e drumul
pe coastele din stînga pielea e amară,
pe coastele din dreapta stîșiat țărîmul

acestui greu, cumplit izvor de moarte,
o sfînt să fie animalul care poartă
privirea mea și ochii mei și sacii
cu lacrima în două părți tăiată

II

Celei cu care vei fi împărțit minciuna
ca pe un adevăr pe jumătate
vorbește-i cum călcăiele lovind
pîntecul vitei ce le ține-n spate

grăbește-o, pînteni dă-l, ca biciul
să-ți ridă tălpile în coastele împunse.
Acuma știi de parcă eci ce pleacă
e cel ce înainte de-a porni ajuns e,

la capătul, la pragul, la popasul
unde-și va vinde eroul, avuția
acest comerț, acest cîntar de lacrimi
din sacii grei ținînd în ei pustia.

Înghețul

I

Acestei nopți să-i corem îndurare,
ea vine și stîșie gîtul meu
în întuneric îmi așază fruntea
„să taci” îmi urlă vocea lui de se.

„Urlă în tine, urlă dacă-ți vine”,
în munți izvoarele strivite sint de gheață
și tac și pîlpile, în întuneric,
un suflet cu zăbala lui de ceață

Un ochi de apă-n menghină mai vede
și-n pileul ei firimitura udă
visează într-o zi să fie
izvor ca pielea ingerilor crudă.

Pe pietre cer și ochiul lui deasupra
se-nalță ca o scară peste lume
ochiul de apă strîns de gheață
și-arată creștetul luminii dulci.

II

O, întuneric, lespede pe suflet
îngenunchii tăi, genucea lor pe-ai mei
ca doi copii scîncesc aceste oase
„să taci, să nu te-auzi, să bei” —

Să stringi în piept, să le săruți durerea
în întuneric pîlpile abia
ii vezi și-acum cît două picături de apă
în gheață îngropați cu mina ta.

E iarnă, o să ningă poate miine,
căluș peste cuvîntul din gîtlej.
Tu știi că și acum visează stropii
cum vor ieși din înghețatul vrej.

Și vor fișni nebuni din giulgi, din zidul,
din frigul și-ntunericul de-acum
cu mii de guri, ca un sărut de apă,
ca sufletul izvoarelor stăpin.

III

O, întuneric, lespede și gheară
mă stringi de gît, și-ți strig și te lovesc
adună-și goliciunea, hoitul
chiar de acum încep să-ți poruncească.

Tu nu mi-ai luat nicicînd lumina
am zeci de riuri ce se zbat în sin
sint caldă și sint vie. Ce-i înghețul
în gîndurile care nu apun?

5 decembrie 1988

Amintiri despre Mihail Ralea

ȘTIAM despre el, încă din adolescența mea de asiduu cititor de ziare, că era unul dintre tinerii național-fărăniști de stînga, deputat, profesor la Universitatea din Iași, continuind orientarea lui C. Stere și G. Ibrăileanu, director al „Vieții românești” între 1933 și 1964. Aflase și el despre mine, mai tirziu, prin 1935—36, cînd eram secretarul general al Frontului Studențesc Democrat, din care făceau parte și studenții național-fărăniști, Ralea acordînd și un interviu revistei noastre, *Studentul român*.

Personal, l-am cunoscut prin 1939, cînd eram pedagog la liceul „Spiru Haret” din București, iar el, împins de antilegionarismul lui, era ministrul muncii în regimul de dictatură personală al lui Carol al II-lea. Atunci l-am solicitat, într-o audiență, numirea mea ca profesor suplinitor la o școală de ucenici. M-a primit cu prietenie și m-a numit la școala de ucenici care funcționa, seara, în localul școlii primare „Clemența” de pe strada Maria Rosetti.

În aprilie 1944, după bombardarea Bucureștiului, pe cînd eram profesor la gimnaziul din Sinaia și țineam locul directorului (concentrat) am primit un telefon de la Mihail Ralea, care avea o vilă la Sinaia, cu întrebarea dacă fiica lui, Catinca, ar putea să dea examenul de capacitate (după clasa a IV-a). I-am răspuns pozitiv și, profitînd de ocazie, l-am rugat să mă primească pentru a discuta o eventuală teză de doctorat la el (era profesor la Facultatea de Litere și Filozofie din București). Era, de fapt, un pretext pentru a lua legătura cu el, atunci cînd devenise clară înfrîngerea Germaniei naziste și se așteptau schimbări fundamentale în viața țării. Conșc că eram supravegheat amîndoi (ca foști internați în lagărul de la Tg. Jiu în perioada dinainte) m-am dus în vizită după ce se înnoptase, mergînd pe lîngă linia ferată, spre strada Cumpătului, de sub muntele cu același nume, unde locuia Ralea. Am discutat mai ales probleme politice, el avînd legături cu Ion Gheorghe Maurer și Lucretiu Pătrășcanu. El a fost unul dintre semnatarii memoriului prin care intelectualii români cereau lui I. Antonescu ieșirea României din război. În acei ani, Ralea constituise Partidul Social-Tărănesc, care făcea parte din Frontul Patriotic Antihitlerist. Mi-a propus să mă alătur grupării lui, dar l-am refuzat. N-a insistat și am rămas în cele mai bune raporturi.

În vara aceluiași 1944, plecînd în vacanță la părinți, în com. Ulmeni, jud. Buzău, l-am rugat pe Ralea ca, dacă evenimentele se vor precipita, să mă anunțe printr-o telegramă cu tîlc ascuns.

Și, într-adevăr, într-o zi, o telegramă mă anunța să revin urgent la Sinaia, întrucît la gimnaziu este un control financiar. Am înțeles că schimbarea așteptată este iminentă și m-am bucurat. Am plecat imediat și am ajuns la Sinaia în duminică dimineața lui 23 august. Ralea mi-a spus că schimbările sînt apropiate și că, dacă va fi un eșec, să ne întîlnim la Pucioasa, unde era refugiat Ministerul Învățămîntului, după care vom porni spre Pitești și nordul Olteniei, unde se vor refugia conducătorii antifasciști, care, eventual, vor constitui un guvern provizoriu. Fusese aleasă această regiune din cauza lagărului cu deținuți politici de la Tg. Jiu, în apropierea zonei muncitorești din Valea Jiului și cu o posibilă legătură cu forțele antifasciste iugoslave conduse de Tito.

Ca să fiu mai aproape de Pucioasa, m-am dus la Moroieni, instalîndu-mă la un prieten învățător, Valeriu Bucur. Acesta, peste cîteva zile, a venit emoționat într-o seară, după ce ascultase la radio vestea arestării lui Ion Antonescu, cu ieșirea României din război. A doua zi am plecat spre București. N-am putut ajunge decît pînă la gara Titu, trenurile fiind blocate din cauza luptelor dintre trupele române și cele germane. Din Titu am continuat călătoria cu o căruță, uneori oprindu-ne în porumbiști din cauza luptelor care se auzeau prin apropiere. Am ajuns în capitală în seara zilei de 24 august, cînd avioanele germane mai bombardau orașul, așa încît, în prima noapte, m-am refugiat în adăpostul antiaerian de la Regie. A doua zi, am început să-l caut pe colegul meu de facultate Grigore Preoteasa.

PE Mihail Ralea, l-am întîlnit mai rar în această perioadă, prinși amîndoi în vîltoarea activității politice. După constituirea guvernului Petru Groza, Ralea a fost ministrul Artelor, apoi ministrul plenipotențiar la Washington. În 1948, urmărindu-se restrîngerea relațiilor politice ale României cu Franța, Anglia și Statele Unite, ministrii noștri în aceste țări au fost rechemati, în locul lor fiind trimiși însărcinați cu afaceri ad-interim: Grigore Preoteasa la Washington (în locul lui Ralea), George Mașvescu la Londra (în locul lui Mihail Macavei), iar eu la Paris, în locul lui Simion Stoilov.

Pe cînd conduceam legația noastră din Franța, a venit de la Washington Mariana Simionescu, secretară la ambasada română din Statele Unite. Era în drum spre Coasta de Azur, unde urma să o nască pe cea de-a doua fiică naturală a lui Mihail Ralea, recunoscută de

acesta și purtîndu-i numele. Ralea spera să fie băiat... El a fost, după cunoștința mea, singura personalitate oficială care a avut două soții cvasioficiale: prima, Ioană Ralea, sora lui D. I. Suchianu, mama Catinicăi Ralea, și a doua, Mariana Simionescu, fostă studentă a lui Ralea la Iași. Știu că, în timpul războiului, în locuința Marianei din Piața Rosetti, Mihail Ralea își ținea conciliabulele politice. Fiica Marianei Simionescu era brunetă ca mama ei și avea profilul tatălui. Fiica Marianei a emigrat după 1970 în Australia, unde a venit mai tirziu și mama ei, norocoasă, fiindcă la cutremurul din 1977 blocul în care locuia s-a dărîmat.

Revenind spre țară de la Washington, Mihail Ralea s-a oprit la Paris, unde, în tinerețe, studiase la „Ecole Normale Supérieure”, luîndu-și, în 1923, doctoratul în filosofie la Sorbona, cu teza „Ideea de revoluție în doctrinele socialiste”, ca și doctoratul în drept, cu o teză despre Proudhon. Despre Parisul anilor de după primul război, el publicase în „Ideea europeană” și, mai ales, în „Viața românească” din 1920, 1921, 1922 și 1923 acele „Scrisori din Paris”. Îi era drag Parisul și-l vizita aproape anual, atras de atîtea și atîtea instituții, locuri, muzee, ca rafinat intelectual ce era. Poposind la Paris, deci, Ralea mă vizita la legație, în rue Brémontier, locuința ministrului fiind în rue Sainte Dominique, într-o clădire impozantă, de mare frumusețe, trecută și în ghidul Parisului, avînd o bibliotecă impresionantă, de literatură clasică, franceză și universală, cu ediții rare, de lux etc. Însă întîrzierea lui Ralea nu plăcea ministrului nostru de externe, care se interesa cu iritare — mai ales prin Ana Toma, ministru adjunct — „cînd se întoarce Ralea în țară?” Odată, eram într-o astfel de convorbire tocmai în momentul în care Ralea era la secretara care mă anunșase de prezența lui. A trebuit să-l așez pînă la terminarea convorbirii, care-l privea în mod direct, ceea ce l-a iritat.

Îmi amintesc de o plimbare în pădurea de la Fontainebleau, în toamna lui 1948, în singurătatea frunzelor galbene. L-am întrebat prietenește cînd gîndește să se întoarcă în țară. Mi-a răspuns cu sinceritate: că ezită. Era după ruptura și conflictul acut dintre Stalin și Tito. Mi-a spus că ezită, fiindcă aflase că Gheorghiu-Dej, cu care era prieten, ar fi cu domiciliu obligatoriu și cu perspectiva de a fi arestat, suspectat fiind de către Stalin că îl simpatizează pe Tito. Totuși, peste cîteva vreme, Ralea s-a întors în țară. Numai Catinca a rămas la Paris, dîndu-mi destule bătăi de

cap pînă la plecarea în țară. Se întîlnca cu tineri români, fii ai unor personalități politice ale vechiului regim... Pînă la urmă, s-a întors, răspunzînd chemărilor lui Ralea.

Cîteva timp, situația lui Ralea a fost mai dificilă, o parte din conducerea politică de atunci antipatizîndu-l. Pînă la urmă, Gheorghiu-Dej l-a numit ministru fără portofoliu la președinția Consiliului de Miniștri. La un moment dat, după 1950, cînd situația mea devenise foarte dificilă, ducîndu-mă cu o garniță să iau gaz, o mașină s-a apropiat pe neașteptate de bordură, din care Ralea, deschizînd portiera, mi-a întins cu prietenie o mîină, întrebîndu-mă ce mai fac. Gestul lui m-a impresionat.

Mihail Ralea a fost un călător neobosit. A și scris cărți de călătorie, *Nord-Sud* (Egiptul, Olanda, Anglia, Spania), 1945, *În Extremul Occident* (note de drum din Antile, California, Canada), 1955. Această pasiune pentru călătorii, ca și dorința de a fi neapărat prezent la reuniunile internaționale, i-a și fost fatală, într-un fel. Deși bolnav, nu a vrut să lipsească de la o astfel de întrunire, în Copenhaga: a murit în tren, la 17 august 1964. Este înmormîntat la „Bellu”, aproape de Eminescu, așa cum și-a dorit.

Mihail I. Dragomirescu

Școala transilvană

DESPRE spiritul transilvănean în literatura română dintre cele două războaie s-a scris mult și cu profunzime. Exemplele sînt ilustre, aportul, de substanță și puternic individualizat. Sînt puse în relație cu Transilvania, cu „școala transilvăneană”, dezvoltări în roman, poezie, teatru, gîndire literară, axiologie etc. Mai puțin s-a scris despre existența acestei școli transilvane, cită a fost sau nu, în literatura de după război. Puternicii zilei și anilor (cam patruzeci ani) nu au agreat investigații pe structuri în acest fenomen atît de complex cum e literatura și în care nuanța individuală are rol fundamental în judecarea valorii. False și deliberate temeri că astfel s-ar atenta la monolitismul național au fost folosite drept cauze și motive, iar nu pușini scriitori și critici care au privit literatura și din acest unghi foarte specific ei au suportat consecințe nu din cele mai plăcute, de la privarea de libertate pînă la marginalizare. La fel au stat lucrurile și în privința literaturii scrise în alte părți ale țării sau evaluate și sub aspectul unor surse care, chipurile, ar fi afectat imaginea globalistă și unitaristă. Cît despre cărțile colegilor noștri de limbă maghiară, germană, ucraineană, idis, despre confluentele din teritoriul aceleiași literaturi am aflat mai degrabă din ecourile acestor scrieri peste hotare decît din studiile firești, absolut necesare pentru alcătuirea imaginii spațiului literar foarte complex și interesant din România.

Revenind la „școala transilvană” de după război, trebuie să constatăm că a continuat sub semnul paradoxului, cel puțin în anii de mare ofensivă realist-socialistă. Cu marii săi interziși — și în primul rînd e vorba de Lucian Blaga —, literatura care se scria în Transilvania era decapitată. Cu multiplu suspectații — și mă gîndesc la cerul de la Sibiu mai întîi —, șansa de răzbaterie prin ințineric a autorilor din această parte a țării era împușcată. Un ochi nemilos era atîrnat asupra Transilvaniei literare și consecințele lui imediate au fost impunerea dacă nu a tăcerii generale, cel puțin o reducere la minimum a volumului glasurilor puternice. A trebuit să se

producă paradoxul, și așa îi găsim la Cluj pe Miron Radu Paraschivescu și pe Geo Dumitrescu, netransilvăneni, deja vechi insurgenți incomozi pentru autorități. Al treilea, A. E. Baconsky, un cavaler moldav care se stabilește pe mările Someșului, spirit descinzînd parcă din alt cavaler al poemului, Macedonski.

„Școala transilvană” s-a reconstituit, în bătălii reale, demne de pagini ale unei istorii nu a literaturii ca artă, ci a literaturilor ca strategii în fața cu un inamic care lovea nu doar nu se știa cînd, dar, vai, cel mai adesea, de ce. Tăria mișcării de la Clujul anilor 1955 și, în continuare, pînă la decapitarea „Stelei”, prin „promovarea” lui A.E.B. în Capitală într-o funcție pe care nu avea s-o primească niciodată, după cum, pare-se, i s-a promis totul și nimic exact, numai să fie îndepărtat de nucleul literar al Ardealului, puterea acestei mișcări transilvane deci, avea însă suportul marilor redusi la tăcere, care continuau să fie în literatură română scriitori și simboluri de rezistență. O conferință despre „Faust” ținută de Lucian Blaga, ajuns insignifiant bibliotecar, era nu numai evenimentul care trebuia trăit ca fapt de istorie, dar și semnalul secret, din casă în casă, că Transilvania literară, Ardealul care gîndește în pofida dogmatismelor, are și va mai avea ceva de spus. Un curs al lui Constantin Dălcoviciu, fermecător savant, fascinant în precizia și îndrăzneala informației, dar și în inepuizabila forță de a divaga prin culturile lumii, de a te atrage într-un pluralism în bună cunoaștere de cauză și cu mare dragoste pentru țară, era clipa de care orice student își va aduce aminte. Dar spiritul în care se continua literatura scrisă în Transilvania era alimentat de atîția mari profesori, slalomînd printre opreliști de dosar, de invidie, de frica pe care o inspiră „organelor” autoritatea lor autentică: D. D. Roșca, I. Lascu, istoric erudit și sobru; Stefan Bezdechi, bătrînul, la vremea aceea, Naum, Eugen Speranția, nelipsit în bibliotecă, Iosif Pervain și alții și alții, într-un război al nervilor cu puterea, între care se impunea de foarte tîrziu Mircea Zăciu.

Acesta era „fondul”, pe el avea să crească o generație de scriitori care continua literatura din Transilvania mai ales în ceea ce fusese parcă ea mai puternică: proza. Două nume, sugerînd o hartă literară care-mi aduce în minte „nordul” și „sudul” literaturii americane. Din grupul de la „Steaua”, dolda de poezi, mindri de magistrul lor, între care un apropiat al A.E.B. era cel ce avea să devină criticul Gheorghe Grigurcu, între apologetii poeziei de atmosferă practică cu farmec de Aurel Rău, Victor Felea, între migălitorii versului ca Miron Scorobete, avea să se impună ca prozatorului zilei tot un ardelean de adopțiune: D. R. Popescu, din părinți olteni. El era barocul, sudul faulkerian, căruia i se adăuga nordul sobru și analitic: Augustin Buzura. Între aceste nume, Transilvania dă un întreg contingent de prozatori, parcă opus poeziei evanescente sau operind cu sugestia, deschisă unor poezi de aceeași factură, unul dintre ei fiind Salvatore Quasimodo. Prozatori ai socialului, autori în care va fi mereu ceva din dorurile unui Octavian Goga și meditația nu resemnată a lui Blaga.

PRIVIND azi momentul literar al Clujului de atunci, al Transilvaniei în general îmi vine în minte o posibilă axă cu țara, prin Păltinșul unde încă nu se retrăsese Noica (retras în alte locuri din „grija părintească” a puterii), cu Ștefan Augustin Doinas, Ion Negoitescu, Cornel Regman (unii încă în Ardeal, alții bucureșteni), prelungindu-se cu tinerii veniți să ucenicească aici în filosofie. O axă și ca paradoxală, dar în alt sens: muntenii, sudicii caută Transilvania, în vreme de reprimare a spiritului, ca pe un loc de renaștere. Unii îl caută cu rigoare și pentru rigoare. Alții, cu relativitatea omului ce ia distanță de orice ideal, în căutarea propriului ideal. Migrația începută spre Transilvania în anii cincizeci prin sudici avangardiști avea să fie refăcută de alți sudici, cărora avangarda le este străină. În timp, Transilvania a dobîndit un fel de loc doi dar foarte aproape de linia de sosire, în competiția cu Bucureștiul. Două reviste s-au adăugat competiției, „Tribuna”, din al cărei comitet de inițiativă sau ceva de felul acesta făcea parte și studentul ce-mi poartă numele, și prețuitul „Echinox” de la început revistă profesionistă literară. Ce idei pune în circulație azi „școala transilvană” în literatura noastră? Poate cea a lucrului solid. Ana Blandiana a

scris lucruri inspirate și acute despre soliditatea literaturii din Ardeal, nedîndu-se exemplu, dar o dau eu, pe această ardeleană exilată în Bucureștiul adopțiunilor mai degrabă ceremonioase decît simple și clare.

Deci ce idei literare mai aduce Transilvania? Cunoașterea reciprocă între literatură ar fi încă una și, parti-pris-ul meu, deschiderea către spațiul nordului, căruia poate avem dreptul — și datorită l — să-i spunem ceva. O debalcanizare necesară, produsă și de educații univoce, exclusive spre sud. Mă gîndesc la Transilvania traversată de Eminescu în drumuri spre Viena și Berlin. Or, Titu Maiorescu, altă vită transilvană fertilă. Și din nou, la Lucian Blaga, al cărui nostalgic „Hronic al vîrstelor” e tot ca un ac magnetic arătînd nordul... get-beget sau de adopțiune în constituirea tinerelor generații de prozatori. Este ceva de acolo în resurecția povestirilor severe ale lui Ion Groșan sau ale Adriannei Bittel. Nu-s eritic literar, dar cred că nu risc foarte mult avînsînd posibilitatea unor descendențe de talent în noua proză, provenind de la Nicolae Breban și Alexandru Ivasiuc, amîndoi din spațiul transilvan și, după opinia mea, ilustrîndu-i temeinicile și rigorigile, în rîndul de primă importanță al romanului nostru postbelic.

Îl rog pe cititorul acestor însemnări care întîi s-au vrut un articol și au dezvoltat în amintire și emoție de fost ardelean tot prin adopțiune să nu pună el restul întrebărilor. Adică, Bucureștiul, țara, participarea, aportul, Uniunea Scriitorilor, literatura noastră, una și indivizibilă...? Sigur, așa este. Are perfectă dreptate. După cum are dreptate să descopere că Nicolae Manolescu e ardelean, Valeriu Cristea a studiat la Cluj, Eugen Simion, dacă nu mă înșală memoria, și-a făcut o parte din ucenicie într-o critică la „Tribuna”. Deci cum se pune problema cu „școala transilvană”? Știu eu? Mă gîndesc că e ca la infuziile purificatoare. Se aspiră adînc, pînă la limita de suportabilitate a plămînușului și apoi descoperi că problema este nu cum va arăta literatura ta peste un veac. Ci peste un mileniu. Asta a mai spus-o cineva, nu foarte de mult, și era un american botezat franțuzește: Julien Green. Deci cam așa măsoară lucrurile „școala transilvană”. Cel puțin așa crede autorul acestor însemnări.

Platon Pardău

Trecerea la roman

Ion Lăcustă
CALENDARUL
DE NISIP

IOAN LĂCUSTĂ a publicat, până acum două cărți de povestiri (Cu ochi blinzi, 1985; Liniste. Povestiri din viața mea, 1989) și, cum era de așteptat, încearcă să treacă la roman. Este calea pe care o urmează și alți prozatori din generația sa (Mircea Nedelciu, Cristian Teodorescu, Bedros Horasangian, Daniel Vighi...), formată, cea mai mare parte dintre ei, la ceea ce ne-am obișnuit să numim școala textualismului. Cum se poate împăca aventura scriiturii cu legile romanului de observație socială? Mircea Nedelciu a dovedit (Zmeura de cimpie) că scenariul naratorului care scrie un roman pe măsură ce îl trăiește nu-i, în fapt, decât un mod ingenios epic de a diversifica tipologia și a spori realismul narațiunii. Așa procedează acum și Ioan Lăcustă. Calendarul de nisip este un roman în care convențiile genului sint date pe față și modalitățile naratorului asupra romanului intră în substanța aceluia. Procedul este prea înoscut pentru a mai fi nevoie să fie justificat. Există la ora actuală chiar un abuz de autoreferențialitate în proza noastră și este de sperat că, după ceea ce s-a întâmplat în decembrie 1989, romanul românesc va găsi o cale mai directă spre destinul uman. Deocamdată asemenea cărți intrînză să apară. Semn că despărțirea de un stil constituit nu-i ușoară.

Romanul lui Ioan Lăcustă a fost scris, după toate aparențele, înainte de revoluția noastră. Ceea ce, bineînțeles, nu-i adaugă și nu-i scade nimic din valoare. Este o proză în stil ironic blind, cu accent pe faptul uman, mărunț, remarcant deja în povestirile anterioare. Stilul Cehov, i-am spus eu în Scriitori români de azi, IV, corectat de I. L. Caragiale. În Calendarul de nisip prozatorul complica în chip premeditat schema epică și introduce jurnalul naratorului, acceptă convenția manuscrisului găsit, apoi o contestă zicind că, în fapt, manuscrisul este opera naratorului, în fine, reproduce la urmă autobiografia personajului inventat de naratorul care, se înțelege, este scriitor. O primă constatare: aproape toate personajele lui Ioan Lăcustă sint scriitori sau au ambiții literare. Ele se scriu, ca în romanele lui Mircea Horia Simionescu, unele pe altele. În spatele fiecărui individ este un scriitor și în spatele lui alt scriitor ș.a.m.d. Cum și observă în finalul cărții simpaticul Gicu, nepotul naratorului-scriitor: „Începuși să ne citești o chestie foarte brava, cu armata, cu unul Milu, cu treburi de-astea la modă acum, scrisul care-l scrie pe unul, cu altul care-l scrie pe altul (s.n.), ceva de mai mare hazul, dar te-ai poticnit și-ai tras-o pe dreapta”. Ceea ce spune nepotul Gicu (intră, în fond, și el într-o convenție a genului: aceea a lectorului din interiorul romanului!) este riguros exact. Scrisul se scrie pe sine și el are de multe ori haz. Mai trebuie precizat că scenariul cuprinde și un personaj fictiv (Milu), acela care știe tot, un fel de simbol al personajului auctorial, cu rol de agent într-o lume de scriitori care nu știu unii de alții, dar, fapt curios, scriu toți aceeași carte... Combinație mare, noroc că Ioan Lăcustă narează toate acestea cu umor, altminteri cititorul ar trage-o și el, vorba lui Gicu, pe dreapta.

Ioan Lăcustă: Calendarul de nisip, Editura Militară, 1990.

ta, obosit de atâtea ițe și noduri într-o pînă care se desiră pe măsură ce se țese...

DAR s-o luăm domol și să încercăm să punem ordine (ordinea lecturii tradiționale) acolo unde este transcrisă cu o fidelitate studiată, aranjată, dezordinea vieții. Există, întâi, un individ, care se cheamă Ovid Rădulescu și, aflăm numaidecît, el scrie cărți sub numele Ștefan Lambrino. Are o soție grijulie, Tanța, care-i strînge hirtile și i le pune pe masă cînd este nevoie. În asemenea hirtii uitate în cămară se ascunde romanul pe care îl ascultă nepotul Gicu și prietena lui Luminița. Aceasta este prima convenție. Convenția de deschidere. Dăm foaia și aflăm pe același narator-personaj la altă vîrstă, tînar de tot și soldat în termen. Ce urmează este jurnalul soldatului Ovidiu Rădulescu, fost student și plecat din facultate (o situație pe care Ioan Lăcustă a povestit-o și în cărțile anterioare) din motive ce vor fi lămurite ulterior. Jurnalul este redactat în stil naiv și neglijent, așa cum cere poezia spontană. Fiind vorba de un tînar cît de cît instruit, mă întreb dacă stilul naivității nu este ușor exagerat în narațiune. Dar fapt sigur este că el cuprinde observații interesante despre un tînar care vrea să cunoască viața scriind-o. A doua convenție, deci: aceea a naratorului scriitor. Noroc, pentru cititorul avid de epic, că scriitorul nu stă numai cu nasul în caietele sale. Cunoaște și, cum se zice, trăiește viața, nu numai o scrie. El ajunge în armată și aici întâlnește alți tineri, fiecare cu dramele lui. Trimite scrisori unei foste colege, M., pe care o iubește, și fosta colege este evazivă. Se îndrăgostește de o tătăroaică, Eise, și, după o întâlnire extatică și exotica (cu dan-

MONAHUL FILIP - Evanghelistul Luca (Tetraevangheliar, 1502, Muzeul de Istorie al României).

suri specifice și cîntece tînguitoare), se desparte de ea pentru că fata urmează legea sa... Roman sentimental, deci, cu un vizibil gust pentru melodramă... Dar reabilitarea melodramei intră și ea în convenția romanului postmodern. A treia convenție, dar.

Între timp (în cronologia narațiunii, vreau să zic) s-a înscuit un alt roman, fără nici o legătură cu cel explicat pînă acum. Este romanul vieții lui Dumitru G. Stan redactat în șaptesprezece capitole. De-abia tîrziu (la pag. 210) ne dăm seama că, în fapt, este vorba de romanul pe care îl scrie numitul Ovidiu Rădulescu, personajul narator și scriitorul din narațiunea-cadru. Romanul, cum ar veni, din roman. Convenția numărului patru. Ea cuprinde o altă, s-o numim convenția din interior. Eroul narațiunii (Dumitru G. Stan) scrie un roman, același — bănuți — pe care îl scrie soldatul în termen Ovidiu Rădulescu. Cum? De ce? Milu, personajul-simbol, semnaleză coincidențele, dar nu le explică și, la drept vorbind, ce explicație poate fi?!... Doar aceea că Ioan Lăcustă încearcă, așa cum zice eroul său, „un fel de joc de-a cuvintele și viața”.

Să-l urmărim, în continuare. Urmează convenția numărului cinci. Naratorul-autor (Ovidiu Rădulescu) se întâlnește într-o zi pe stradă cu personajul din romanul la care scrie (Dumitru G. Stan) și se arată surprins că individul copiază în totul imaginea și biografia din manuscris. Este stilul coincidențelor fals demone din ultimele romane ale lui Costache Olăreanu și Mircea Horia Simionescu. Ioan Lăcustă îi asociază mai multă ironie. Și, pentru ca scenariul să nu se încheie, el publică și Amintirile personale ale numitului Dumitru G. Stan, personaj care, dînr-un roman încă nepublicat, coboară în stradă și din stradă intră într-o proză cu mai multe învelișuri și mai multe stiluri. Ce-ar mai fi? Faptul, de pildă, că Milu, personajul-himeră, scrie și el un roman care se cheamă (altă stranie coincidență) „Un cadou pentru M.” și, în genere, că toți indivizii din Calendarul de nisip suferă de mania scrisului. Cei care nu scriu romane sau poeme scriu, ca Olimpia Minzatu, scrisori. Un medic militar de 80 de ani își redactează de multă vreme memoriile. Un poet, pe nume Parcă, scrie și bea cu stăruință și competență. Responsabilul unui restaurant compune poeme elegiace cînd este înșelat de femeile pe care le iubește, un animator cultural, Ion C. Panait, se gîndește să-și înceapă memoriile, o tînară laborantă, Junona Belizarie, combină apetența sexuală cu aspirația literară, profesorul Covrig scrie poeme ocazionale, o dentistă scrie și publică din cînd în cînd versuri inaripate, soția lui Ion C. Panait, gospodină serioasă, ține un jurnal intim... Toată lumea scrie, deci, și toți se scriu unii pe alții, într-o nebulie generală și într-un amestec inextricabil de stiluri. Ion C. Panait, mentorul, și Junona, tînăra muză, vorbesc ca-n povestirile și piesele lui Teodor Mazilu. Ei sar pe fereastră ca să fie mai romantici și fac reflecții de un comic involuntar. Literatura este suferința lor sublimă și conștiința lor este îmbătătită de vorbe. Cînd se ceartă cu nevasta, Ion C. Panait se gîndește la Tolstoi și la mizeriile casnice ale titanului. Cînd este părăsit de Marijan, Dumitru G. Panait se lamentează în stilul pe care l-a învățat din cărți: „Ca pe un ciine în mareața

splendoare a naturii veșnic tinere m-a părăsit Marijan...”

Dacă amestecăm aceste complicate ficțiuni și scoatem romanul autentic din ele, ce observăm? Întîi, că două personaje se țin minte, pentru că au mai multă psihologie și istoria lor este mai convingătoare. Ovidiu Rădulescu (naratorul central) și Dumitru G. Stan, personaj și autor. Acesta din urmă are funcții multiple în roman: este, o dată, personajul personajului (ficțiunea ficțiunii) și este, separat, autor de proză autobiografică, prezentat ca atare în dosarul romanului. Ca individ el intruchipează bărbatul tînar și naiv a gresat și părăsit sistematic de femei. Una singură, Olimpia Minzatu, îl cucerește, se pare, definitiv. Idila lor, începută pe cale epistolară, este o voită melodramă trecută din literatură în viața personală. Ioan Lăcustă folosește tonul bun, nu-și idealizează eroii, dar nici nu-i desființează printr-o satiră abuzivă. Se reține, la lectură, o categorie de indivizi care se leagă de literatură ca de unica lor șansă de salvare. Este o impostură la mijloc, dar este și o tragedie mărunț, mocnă. Prozatorul scoate din spațiul ridicolului și-o aduce în marginea dramei. Romanul este autentic sub acest aspect. Verosimil literar este și destinul lui Ovidiu Rădulescu, naratorul copleșit de atîtea roluri în Calendarul de nisip. El este tînarul intelectual care cu orice preț vrea să facă literatură. Jurnalul place, repet, prin acea notă de simplitate calculată și prin numărul mare de observații despre banalitățile vieții. Mi s-a părut neconvingător doar atunci cînd vorbește despre locotenent-colonelul Voinea, comandantul caporalului-scriitor. Aici stilul este convențional amabil și personajul ca atare pare scos din vechea literatură patriotică despre bravi și înțelepții noștri militari. Oricum, ca personaj de literatură, el este inexistent. Romanul lui Ioan Lăcustă coboară în astfel de momente sub nivelul estetic al prozei sale. Trăiește însă și se impune prin alte scene (foarte autentice sînt acelea despre viața pe șantier sau chiar acelea din viața de cazarmă, cu intrigile, conflictele ei inevitabile) și ele dau, în fapt, togul general al prozei.

Calendarul de nisip este un roman — l-am putea numi astfel — al convențiilor acceptate. Nu le-am numărat pe toate și nici n-am avut timpul și spațiul necesar pentru a dovedi modul în care observația inteligentă a vieții le însușește. Citindu-l, am avut sentimentul că asist la un spectacol de adio. Romanul tînar se desparte, în acest mod, de ceva ce se știe, de ceea ce este deja făcut. Și, acum, încotro? Ioan Lăcustă și colegii săi de generație ne vor spune, sper, în curînd. Dacă, bineînțeles, ei se vor decide să facă mai puțină publicistică și mai multă literatură...

PREPELEAC DOI

Iordache, precautul

O FRAZĂ, brusc modernă, este următoarea:

Șermet, din Sorocea de la Nistru, nu să mai pogorie în gios, să margă la pod la Dunăre, unde-l orînduisă, că să temă, că ave oaste puțină, ce prăcătinel să trăge pe Nistru în gios.

Modernizînd, nu mult, textul ar suna azi astfel:

Șermet, trecînd Nistrul pe la Sorocea, nu se mai pogora în jos, să meargă spre podul de peste Dunăre, cum se stabilise, că se temea, avînd oaste puțină, astfel că se trăgea cătinel pe Nistru în jos.

Diferențele sunt minime. Ce rămîne, intact, este suflul frazei, ritmica ei. Oricare romancier de astăzi ar putea scrie în aceeași cadență. Dacă urechea nu mă înșală, și dacă demonul latin nu mă îndeamnă să forțez, cadența aceasta vine de la Tit Liviu, din Ab Urbe Condita...

Cînd ne vom întoarce noi la această matcă riguroasă a limbii...?

ÎN FINE, Dimitrie Cantemir alege. Ia legătura cu muscalii felmareșului lui Șeremet, cum îl numește Neculce. Îi scrie, la Movilău, să-i trimită urgent patru mii de ostași la Iași, să contracareze o eventuală încercare a turcilor de a-l da jos de pe tron. Șeremet acesta, auzînd decizia moldoveanului, își freacă palmele de bucu-

rie și repede dă ordin să pornească în ajutor oștirea. Noi, cînd i-am chemat, i-am chemat (chiar și cînd nu veniră). Dar și cînd nu-i chemară...

Asta-i. Cînd alegi deodată ceva, tot ce-ai resping prin această alegere, se răzbună: iată că sosește de la turci încuviințarea ca Dimitrie să-și pună planul în aplicare, să se ducă și să-l prindă pe Brîncoveanu, marele său inamic. Tocmai acum, cînd el s-a înțeles cu muscalii! Dacă domnitorul l-ar fi ascultat pe hatmanul Neculce... Acesta îl povăluiește să meargă să-l prindă pe domnitorul muntean, să nu se puie rău cu turcii, că dacă turcii îi bat pe muscali, n-or să vie iar tătarii să robească țara?... Cronicarul se jură, în text, că așa îi spusese lui Dimitrie: Pui pre Dumnezeu martur că așe l-am zis, și tare am stătut, că doar l-oi întoarce, și n-am putut... Domnitorul se minie și îi răspunde că toți își vîd de-ale lor și se chivernisesc, fiind de partea creștinătății de fapt, și numai pe el singur îl împing în brațele turcilor, lasă că v-am văzut eu credința, sunteți niște lași, toți fugiți la o adică și mă lăsați singur! Cît privește soarta bălăiel, el este convins că muscalii vor ieși învingători (și nu avea să fie așa!). Cronicarul bagă capul între umeri: Deci vîdzînd și eu că mi-au răspuns așe cu scîrbă, m-am temut a

mai răspunde, să nu cumva să cad în vro primejdie a vieții. „Vro primejdie a vieții”. Ca azi.

Dimitrie convoacă pe boeri, toți „numai așe sprinteni”, consiliul său de miniștri, și le aduce la cunoștință că s-a aliat cu rușii (dacă mai era vreunul care nu știa). Boerii se bucură, aprobă, și nu-i ascund că dacă s-ar fi dat de partea turcilor, l-ar fi părăsit pe loc, ducîndu-se la muscalii... Frumos! Dar cînd e armonie, poți să ai și astfel de sincerități, totul se trece la capitolul ipoteze himerice.

Cum se întîmplă însă, în toate consiliile cuprinse de euforie, mai e cite unul, cap-lîmpe, care strică toată atmosfera. Acesta e Iordache. Iordachi Ruset, vornicul. El se ridică și zice:

Te-i can grăbit, măriia ta, cu chie-matul moscalilor. Să fii mai îngăduit, măriia ta, pîn' li s-ar fi vîdzut puterea, cum l-ê merge.

Într-o singură frază, Iordache, precautul, rezuma strategia bătrînă a acestor pămînturi.

Domnitorul îi răspunde că nu mai e timp de stat la tocmeală, asta-i situația — și dacă puneau turcii mina pe el? — și-apoi, dumnealor, sprintenii săi miniștri, nu prezintă nici o garanție, oricînd sunt gata s-o-ntoarcă și să-l părăsească. Pe cai, și la Prut! Zarurile au fost aruncate. Și ele se rostogoleau și se răsuceau pe toate fețele și aveau să se învîrtă multă vreme astfel, nimeni, decît poate Dumnezeu, neavînd știință că ele urmau să se oprească la un moment dat pe partea lor nenorocoasă. Vîzîndu-i pe muscali veniți în a-

juntor, moldovenii — după firea lor „cînd vîd cite un lucru burzului”, cum notează Neculce — se apucă să taie la turci, prin Iași, prin împrejurimi, și să-i jefuiască, de bani, de odoară, de cai, de borie, de boi, de oi, de miere, de ceară... Iar băcăliile — mărfurile coloniale — sta vîrsate pre uliță, de era sătui și copii. (Mizeria-i veche). Strafide, smochine, alune era destule pre la toate babele.

Mai erau însă și unii blînzi, cumsecade, care salvară mulți turci, din prietenie, așa, omeneste, și această bunătate avea să le prindă bine ceva mai tîrziu...

VIZIRUL află că domnitorul moldovean „s-au hainit”. Dă ordin să fie adus ambasadorul acestuia la Înalta Poartă, — Iano — și-i taie capul. Varianta, veche, a lui Persona non grata. Sultanul merge și mai departe, porînd ca Antohie, fratele lui Dimitrie, să fie prins și închis. Și era să-l taie...

Urmează un lucru cu totul surprinzător. Antohie scapă. Dar cum?... Caimacamul, „politruc” domnesc, depune mărturie în fața sultanului că Antohie, cu o lună mai înainte, l-ar fi spus că frate-său, Dimitrie, trădase... Că, la început, crezuse că o făcuse din invidie; dar, uite că avusese dreptate, — și l-au iertat și l-au slobozid din Edicula.

Frați buni, iubitori unul de altul! Care își săriseră în ajutor în atîtea rînduri... Să fi fost, totuși, o soluție în extremis? Adică, prieten cu Antohie, caimacamul să fi inventat mărturisirea?...

Constantin Toiu

Proza lui A. E. Baconsky

N-AM scris, nu mai știu din ce motive, în 1967, la apariția primei ediții, despre **Echinoxul nebunilor** de A. E. Baconsky. De curind, cele două narațiuni cuprinse în culegere (la care s-a adăugat o a zecea, existentă în manuscrisul predat fostei Edituri pentru Literatură, dar absentă din cartea tipărită) au fost reeditate, împreună cu un roman, **Biserica neagră**, redactat în 1970 și rămas inedit la noi (introducerea lui Max Demeter Peyfuss, el a văzut lumina tiparului în 1976 la Verlag Ullstein din Frankfurt am Main), în cel de al doilea volum de **Serieri** îngrijite de Pavel Țugui. În **România literară** nr. 23, E. Simion și Gabriela Omăt au comentat **Serierile**, amândoi oprindu-se, cum era firesc, după o atît de lungă așteptare, la roman și acordînd mult mai puțină atenție povestirilor. Reiau discuția — atît despre roman, cit și despre povestiri, căci stau bine numai laolaltă — îndeosebi fiindcă mă simt dator să-mi spun o părere, A. E. Baconsky fiind un autor prea important ca să-mi pot permite a-i „ignora” în continuare unul din sectoarele operei. Totodată, o recunosc de la început, nu împărtășesc aprecierile comentatorilor anteriori în privința valorii prozei poetului și mi se pare că au rămas destule lucruri de spus și în legătură cu natura acestei proze (generos raportată la posibilele modele internaționale, ea are încă ascunse rădăcini autohtone). În sfîrșit, nu vom putea amina multă vreme obligația de a re deschide dosarul cărților din raftul întii (pînă una-alta) al literaturii apărute în regimul trecut. Orice reîpărire devine un prilej nimerit. Aproape că nu putem eluda, în fața lor, întrebarea: ce impresii ne produc ele astăzi? Vorba Christel Wolf, dar restrînsă la literatură: ce rămîne? E sigur că nu mai citim la fel ca ieri. Nu mai sintem, noi înșine, aceiași. Înainte de orice, e necesară o recapitulare a criticii.

În **Serieri** române de azi (ediția 1978), E. Simion includea **Echinoxul nebunilor** în proza fantastică. **Biserica neagră**, pe care n-o cunoștea atunci, e socotită acum (în articolul din **România literară**) o utopie neagră și o parabolă modernă. Aprecierile de valoare comportă cîteva rezerve subtile, mai mult niște semne de întrebare ridicate cititorului actual. În schimb, Gabriela Omăt este entuziasmată în privința valorii. Clasarea prozelor merge în același sens ca la E. Simion: „Consider **Biserica neagră** marea carte a lui A. E. Baconsky... Și văd serioase șanse ca verva sumbră a acestui text, manevrînd impecabil convențiile contrautopei, în cadrele narațiunii fantastice (fără fantastic!), ale alegoriei și halucinației expresioniste, să modifice situația prioritărilor a autorului din rîndul poezilor în acela al prozatorilor noștri de marcă”. A. E. Baconsky, mare prozator? Unul foarte interesant și desăvîrșit ca artist, desigur. Dar prea vădit alexandrin, ca să fie mai mult decît un prozator minor. Afinitățile, modelele și natura prozei sale, precizate cu mai multă grijă, pledează în sensul circumspecției mele. Mi se pare că referințele multiple pe care mai ales Gabriela Omăt le face trebuie sever cernute: Nerval, Poe, Baudelaire, Caragiale, Emil Botta, Gogol, Kafka, Jünger, Huxley, Beckett, Orwell, Koestler. Doar patru nume îi evocă aceeași proză lui E. Simion: Mateiu Caragiale (cum de lipsește el la Gabriela Omăt?), Hesse, Jünger și Orwell. Este cit se poate de clar că aceste nume ilustrează două serii complet diferite de înrudiri. Pe de o parte, e vorba de rudele contrautopei (sau utopiei negre), specie relativ nouă, dar în cazul căreia n-are nici un rost să convocăm pe toți autorii (legiune!). Hesse nu poate sta pe aceeași creangă a arborelui genealogic cu Jünger, nici Kafka cu Koestler. A doua serie este a scriitorului artist, poetizant, a creatorului de atmosferă morală sumbră și neliniștitoare. La acest capitol, legăturile cele mai exacte le-a descoperit mai demult Mihai Zamfir, incluzînd narațiunile din **Echinoxul nebunilor** în studiul său din 1981 despre **Poemul în proză** și derivîndu-le din texte similare ale lui Macedonski, Emil Botta și Ion Vineu. Factura post-simbolistă, aerul „decadent” (în felul de la Huysmans și de la ceilalți prozatori de la finele veacului trecut), stranietatea morbidă, protagonistul solitar, deambulînd continuu prin labirintul realului, constîntă frisonată, anxioasă, esoterismul detaliilor, acestea și altele sînt absolut frapante în povestirile din **Echinoxul nebunilor**. Scrise, fără excepție, la persoana întii (ca mai toată proza post-simbolistă), ele nu numai situează acțiunea în afara de orice determinare temporală, dar produc și sub

raport artistic aceeași senzație de atemporalitate. Locul acțiunii este tărîmul unei mări nordice, agitată de furtuni, sau un oraș (mereu același) așezat pe acest tărîm și separat de lume, de o parte prin marea impracticabilă la vreme rea, de cealaltă, prin sălbaticile dune de nisip. Vagul, imprecisul, cultivate de neoromantismul fin de secole, sînt, așadar, la loc de cinste în aceste povestiri cu atmosferă ciudată (mai curînd decît fantastică) destul de inegale ca valoare.

Două sînt foarte frumoase și ar merita un colțor în orice antologie a nuvelei românești. Una este chiar povestirea titlulară, **Echinoxul nebunilor**, în care se relatează o crimă (s-ar zice că însuși naratorul ucide, fără să știe) explicabilă prin ereditate morbidă și vîndică ceremonială. Crima e „mascată” de un spectacol cu actori și cîntăreți, sosiți nu se știe bine de unde, în orașul de pe tărîmul mării. Linia demarcatoare dintre realitate și ficțiune se șterge. Spectatorii și actorii se amestecă. Motivul e shakespearian, dar probabil filtrat prin Botta. El se numără printre motivele recurente la Baconsky. Altele sînt inițierea, substituția (sau dublul), pigmeul, artistul damnat (motiv post-simbolist) ș.a.m.d. O dublă inițiere ni se relatează în cealaltă povestire antologică, **Farul**: în sexualitate și în moarte. Asemănarea unor situații cu cele din **Thalassa** lui Macedonski (semnalarea a făcut-o Zamfir) nu poate fi rodul hazardului. Baconsky era funciar un tip macedonskian, poseur incurabil în viață și în operă, așa că e greu de închipuit că nu citise micul roman al înaintașului său (cu o versiune franceză, **Le calvaire du feu**, și cu una românească), genial în capacitatea de a metaforiza sexualitatea, cea mai îndrăzneată, sub acest raport, proză de la noi dinainte de ale lui Arghezi. Și alte proze macedonskiene ne sînt evocate de **Farul**. N-am spațiu necesar să fac dovada, dar garantez că așa incurca pe mulți cititori din cei mai avizați, dacă l-aș invita să deosebească o pagină din **Farul** lui Baconsky de una din **O noapte la Sulina** de Macedonski. Și alți autori se cuvin menționați în context. Știți, de pildă, a cui este povestirea care începe cu aceste cuvinte: „Enervat de această lungă agonie a unui veac suspect...”? Autorul nu e nici Macedonski, nici Mateiu Caragiale, nici Emil Botta nici A. E. Baconsky! Este Baccovia, în **Cubul negru**. Se poate reproșa restului povestirilor din **Echinoxul nebunilor** o anumită inconsistență. Simbolurile

sînt fluide. E, mai curînd în toate, un stil al straniului moral, foarte „recherché” și din cale afară de monoton.

ROMANUL. **Biserica neagră** se află cuprins pe de-a întregul în acest stil fin de secole, cu deosebirea (importantă!) că A. E. Baconsky se servește acum de el nu doar într-un scop pur artistic, așa zicînd „gratuit”, ci ca să edifice o contrautope politică, una din cele mai coerente și mai complete scrise la noi în urmă cu două decenii. Cum regimul politic vizat era acela comunist, **Biserica neagră** n-a putut să fie publicată în România anilor '70, cum n-au putut fi publicate, în anii 80, nici romanele lui Bujor Nedelcovici (**Le second message**) sau Oanei Orlea (**Un sosie en cavale**), apărute în Franța. (Înainte de a merge mai departe, să numim și cele cîteva romane în care cenzura n-a identificat alegoria politică, îngăduindu-le să apară: seria începută cu **F** al lui D. R. Poescu, **Lumea în două zile** de George Bălăiță, **Cronica nisipurilor** de Rodica Iulian și altele citite). Romanul lui Baconsky a fost apropiat de comentatori de contrautopele occidentale la modă după război și avînd în Kafka un precursor (Contextul autohton n-a fost pomenit, deși mi se părea la fel de interesant și, istoriceste, mai util). Dar s-au scris în deceniile din urmă contrautopii și contrautopii. Între ele subzistă diferențe literare (nu doar de valoare, ci și de factură) considerabile. Prin capacitatea de a crea atmosferă, și încă una poetică, misterioasă și tulburătoare, Baconsky se desparte de majoritatea autorilor de astfel de romane. Deosebirea cea mai lesne sesizabilă constă în predilecția lui Baconsky pentru imprecis, pentru fluid, mostenită din proza „decadentă”. Fundalul pe care se desfășoară bizarele evenimente din **Procesul** sau din 1984 este totdeauna extrem de precis, de minuțios, de realist. Ciudățenia apare la Kafka, îndeosebi, la intersecția unor serii de întîmplări care, în ele însele, sînt absolut normale. Rareori descoperim la Baconsky amănunte realiste în stare să ne rețină. De exemplu, acela al femeii care vine să mîture în camera unde locuiește protagonistul **Bisericii negre**, nechemată de nimeni, la ore nepotrivite și pîrînd surdă la proteste. Dar dacă la Kafka asemenea detalii sînt neutre din punct de vedere al semnificației, introduse în roman exclusiv pentru derizoriul lor, nereușind nici măcar să înche-

ge o senzație de absurditate (cel mult, una de perplexitate), la Baconsky ele primesc imediat un sens: femeia e un agent travestit, care-l va urîni pe eroul în deplăsările lui, ba chiar se pare că ea e un personaj atotputernic în oraș, dar care se disimulează etc. Atmosfera, care la Kafka e terifiantă prin acumularea dorzoriului (lipsind orice alt efect artistic), este la Baconsky foarte savant încărcată prin procedee „literare”, „poetice”. Alungat din cameră de prezența inoportunei servitoare, eroul se trezește, afară, într-un peisaj simbolist de toamnă, descris de autor așa: „Era o zi de toamnă tîrzie, iarba putrezită, pămînt umed și miros de mucigai, aer bolnav cu mîrgărita e murdare. Cerul mare și orizontul mut la capătul apelor cenușii străbătute de verdele rece al unui anotimp mușibund”. Aici fi-care substativ își are adjectivul precum corpurile fizice umbra. La Kafka sau la Orwell nu sînt într-un întreg roman atîtea adjective cite depune Baconsky pe fiecare pagină. Orice prozaism liosește din **Biserica neagră**, care cultivă atmosfera și detaliul poetic, și e suprasaturată de efecte de artă. Nu există nici un milimetru pătrat de naturalete ori de banalitate. Într-un roman, acastă proprietate devine repede un defect.

Cu atît mai mult, cu cit e vorba de un roman alegoric, cu adresă politică. **Biserica neagră** suferă din pricina grosimii stratului de tencuială așternut peste zidăria interioară a utopiei politice. E absurd, desigur, să cerem unor astfel de romane transparență, de vreme ce ele sînt aluzive, esonice, prin definiție. Dificultatea totuși la Baconsky este de a muta aproape cu totul punctele de atracție de pe esența politică a utopiei pe aparența rafinată și fastidioasă a artei. Miezul politic e ușor de dezghiocat: într-un oraș desprins de lume, o ligă a corșetorilor instaurează un regim dictatorial corupt și bestial, bazat pe ideologia umilintei ca disciplină interioară. Dictatura comunistă se recunoaște numai din cit. Umilinta e o îngroșare a egalitarismului marxist. Toți cetățenii se supun din frică. Disidenții sînt omorîți. Lega inventează sărbători și ceremonii lugubre, menite a întîrîni teroarea. Traiul cotidian al oamenilor e bazat pe încazarmare, uniformă și penurie. Și așa mai departe. Reușita incontestabilă a autorului constă în sugerarea erorii acestui univers moral complet pervertit. Romanul cuoriade pagini impresionante, cum ar fi acelea care descriu ceremoniile abjecte din biserică, flagelațiile și orgiile, la care iau parte corșetori sordizi, bătrîni scheletici, femei diforme, cu toți îmbrăcați în zdrențe, beți și murdari. Dacă, fragmentar, și de fiecare dată cînd e vorba de recompunerea atmosferei grotesce, **Biserica neagră** este o izbîndă, romanul mi se pare cu totul insuficient în alte laturi, dintre care chiar aceea a „evoluei” protagonistului. Aici intervine o bună doză de arbitrar estetic. Putem compara situația lui cu aceea a eroului lui Nedelcovici din **Le second message**. Amîndoi se întorc după o vreme în orașul (tara) unde s-au născut și n-o mai recunosc. Amîndurora li se propune să colaboreze cu noile autorități. Amîndoi fac cu acest prilej o experiență cumplită. Sînt unele diferențe notabile: eroul lui Nedelcovici își asumă conștient experiența (e „reeducat”) și devine un odios colaboracionist. Al lui Baconsky se află de la un cap la altul într-o stare de uluială, e orb și orac, simplă victimă. Acest din urmă comportament nu e atîta structural tîmbul uman ca al eroului (eroul e sculptor), cit rod al inclinației prozatorului spre stările difuze, incerte, esoterice. Articulația problemei specifice a artistului în problema generală a orresiunii și dezumanizării este cu totul neconcludentă în **Biserica neagră**. Eroul nu-a avea orice altă profesie. De la un nunch incolo, autorul pare să fi uitat că și-a ales, spre a-l confrunta cu teroarea, un artist, un sculptor. În fine, simbolistica nu e riguroasă: nimic din destinul personajului nu e nedrept justificat. Laxismul simbolurilor afînză substanța morală și intelectuală a romanului, care pare, sub acest aspect, oarecum arbitrar.

Însușirile de căpetenie ale **Bisericii negre** sînt acelea ale unei proze artiste, amîndînd deseri Mateiu Caragiale, de un somptuos rafinament baroc, strălucitoare de viziuni expresioniste, încărcată de o poezie a elementarului grotesc, sordid ori funerar, abstract, ceremonială și, stilistic, dedată unor voluntari secrete. Alegoria politică stă sub pecetea acestei excesive expresivități verbale ca sub o lespede de neînlăturat.

ANONIM — Emblema voievodului Alexandru Nicolae Suțu (Act dat de voievod la 30 octombrie 1819, B.A.R., CCCXCVIII/73)

A. E. Baconsky, **Serieri**, II, ediție îngrijită de Pavel Țugui, Cartea Românească, 1990.

Pluralul într-o stinsă șoaptă

L "UMEA ca o adiere", sau „poemul evanescent” s-ar mai putea intitula însemnările care urmează. Sfirind lectura poemelor Monicăi Pillat e greu să nu trăiești de fiecare dată stinjenita vinovăție că sălășluiești, cu un suflet mult prea robust, într-un corp mult prea material și percepi lumea prea densă, printr-o activitate senzorială și reflexivă prea energică. Într-o desăvârșită intimitate decurge, în cărțile ei, o concentrare a visării și contemplației, fără nici o stridență, fără reziduuri din lume și lumesc, fără patimi sau dureri, fără nume, fără personaje sau măști. O levitație stătătoare, ca a yoghinilor, ni se propune ca situație nu doar față de lume ci și față de cuvintele care ar închide-o: „Cum te cheamă? mă întreabă cuvintele / A cui ești? mă cercetează lucrurile. / Mă uit și tac. Aud și cresc. / Am evadat din nume”.

Nu mai zăre, geana luminii peste lume, stoluri de stele, nouri, apele translucide și extatice ale mării, citeodată stihia vintului sau a ploii, un asfințit, o ninsoare (e însă o **zapadă a verbului**, un fulgurant și molatec îngheț, care trebuie citit ca metaforă a comunicării). Starea de agregare (n-am cum evita această noțiune, deși poezia Monicăi Pillat sugerează exact contrariul ei) rîvnită e aceea volatilă, diafană, imperceptibil fluentă și mai ales dezmarginată, a norilor: „S-o luăm în sus spre ceruri / Și trupurile noastre / Ca două continente, / Să luncă-n departe, / Pierzindu-se de margini”. (Putea-vom fi ca norii) în țesătura de sensuri rarefiate ale poemelor nu poate fi găsită referința „materiei”. Vom spune prin urmare că materia nu există în cărțile Monicăi Pillat. Ci numai o substanță spiritualizată pînd să alcătuiască întreaga făptură exangvă a celei care spune eu. Dar, pare, alături, să fie numai sufletul ei, care și-a devorat învelișul corporal, sublimându-l pînă la stadiul de adiere luminoasă și de elegie șoptitoare.

Transmutarea trupescului în spiritual și a ființei lumești într-o voce care abia de-și sonorizează rostirea e principala informație poetică emisă de textele Monicăi Pillat către... S-ar spune că numai către sine însăși. Cine le citește e mereu pe punctul de a se simți intrus în spațiul de taină al unui confesional. Ceva își psalmodiază acolo stins spovedania, privindu-se într-o oglindă ale cărei răsfrîngerii stau deopotrivă sub semnul lui Narcis, Eros și Thanatos, restituind — oglinda — un chip care e al privitorului, dar e și al cuiva iubit, pereche sau părinte: „Cînd mi se face teamă că te uit / Mă-n-

Monica Pillat, *Pluralul ca o veghe*, poezii, Editura Eminescu, 1989.

torc cu fața la oglindă / Să te adun din nicăieri // În ochii mei se-arată ochii / Trist alunii și peste buze / Se lasă stolul unui zîmbet / Venit din caldul de demult. // Privirea ta mă are sol / Și chipul tău e însăși vestea / Pe care mi-o trimiți din larg. // Iar dacă totuși îndoială // Îmi șterge ființa din oglindă, / Iubirea ta-n deșertul orei / Îmi dă conturul unui nimb”.

Am transcris integral unul dintre textele care se remarcă din *Pluralul ca o veghe*, cea de a treia carte de poeme a Monicăi Pillat, după *Corăbii* (1970) și *Imaginația ecoului* (1981) — documente de etapă, ca să le numesc așa, pentru treptele despuierii de corp și corporalității. Se vede că este de exclusiv monologic și autoconfesiv acest lirism. Prin autoconfesiv înțeleg un fel de mărturisire de sine către un fel de sine însuși. „Pluralul incremenit în singur” (cum destul de stingaci e poetizată ideea) este chiar nota aparte pe care o arată Monica Pillat printre poezii intimiste ai singurătății date, sau ai însingurării voite: „Dar ce aproape ești / Aproape tu sînt eu / Pluralul ca o veghe / Incremeneste-n singur”. — A fost finalul poemului titular din plachetă. Ceva e contradictoriu în situația poetei, sau, mă rog, a voci enunțătoare, față de poem și față de publicul său eventual. În ciuda sfelniciei discreției a tonului, exclusivismul solilocviului frizează totală ignorare a oricărui altcineva receptor. Fapt probat și de reprezentarea autoconfesiunii în text — chiar așa complexă cum am descris-o ca unică situație de comunicare.

Un solilocviu atît de sensibil și de etanș nu poate fi expus martorilor fără sentimentul ultragiului, decît dintr-o ciudată licență **spectaculară** a unei constiințe spectaculare. Traducînd, vreau să spun că cineva care privește nestrămutat într-o oglindă interioară se lasă, deodată, privit în public, pe scenă. Contradicția aceasta n-am semnalat-o gratuit. Ea are legătură cu ceea ce se numește funcția de contact a discursului, cu faptul, deci, că mesajul pătrunde în conștiința cititorului sau trece pe alături. A nu-ți iubi cititorii. A-i iubi. A-i detesta (ca unii avangardiști teribiliști). A-i ignora, ca aici. A înscrie în țesătura discursivă toate acestea, lată o sumară paradigmă de **socialitate** a comunicării poetice.

R EVENIND la poemele din *Pluralul ca o veghe* cu încăpăținarea de a înțelege despre ce relație comunicativă este vorba, sintem conduși de tema generatoare a majorității textelor: atotprezența fantasmă. E atît de puternică încît captează și tema dublului și chiar pe cea a invocării lui Dumnezeu. Brusc, descoperim cum își

„argumentează” textul însuși sonoritatea atît de stinsă a verbului, aproape ca urma unei rostiri, dacă nu chiar ca negativul ei. Textul se anunță a fi nu spus, ci scris, care deci nu se ascultă, ci se scrutează cu ochiul sufletului: „Ridic spre tine valuri de cuvinte / O mare scrisă crește între noi / Și dacă la-nceput te deslușeam / Acum, în locul ochilor de aur, / Văd dunga unor stoluri innoptînd. // Să fie vina mea că vreau un nume / Cu care să te smulg nelămuririi?” (Visam că scriu). Cine deschide volumul de esuri al Monicăi Pillat *Ieșirea din contur* (programatică denumire) descoperă — preliminară — chiar aceeași teoremă-autoportret a scriitoarei, fidelă sîși în tot ce scrie: „Apare la orizont morgană unei scrieri desăvîrșite, care se încheagă spre a se extinde, spre a cuprinde. Ca un vâl al Penelopei textul poetic se țese pentru desirare, tăcerea se pune la adăpostul rostirii, sensul visează să devină o figură a inexorabilității”. E o gândire despre misterul semnului de foarte recentă modernitate, numai că activitatea poetică a Monicăi Pillat o susține cu o melancolică astenie.

Sînt cîteva motive poetice de ilustrare a acestor gânduri. Sînt tocmai motivele care sondează ființarea imaterială, experiența spirituală. Astfel, **imbrățirea umbrei** (loc poetic fascinant de la Homer, Virgiliu sau Dante pînă la Rilke sau Eminescu); **Mersul pe valuri**; **căderea-suire** a inițiatilor; „**mortua est**”; a trece prin ziduri, a ignora zăvoare; a scrie pe apă. Poemul *Pluralul ca o veghe* începe astfel: „Din depărtare tu / Te-aseamăna luminii. / Mut te urmăram pînd / Pe coamele de valuri / Și îmi părea prăpastia / O împede-nălțare / Prin ziduri neapăruruse / Mă strecuram dansînd / Și toată zăvorirea se-nfiora de larguri”. Un alt text, *Anonimat*, continuă: „Aproape te-am ajuns. Dacă s-ar sterge / Din ochiul meu pripita vinzoleală / De forme și volume, te-aș vedea. / Așa doar mîinile din care scapă lumea / Te string din aer ca pe-un fir”.

Sper a fi reușit să arăt că sînt numeroase și rafinate procesele estetice pe care le antrenează în conștiința cititorului poezia Monicăi Pillat, scriitoare multidotată și de o ținută intelectuală admirabilă. Ce nu antrenează poezia sa — și o face, în schimb, proza din *Cel 13 și misterul* — *Corăbia timpului* (1968; 1976). În descendența lui Lewis Carroll cu tușe policier, S.F., dar și „din lumea celor care nu cuvîntă” (chipul care se aprinde și se stinge în aer al Pisicii din Cheshire e tot ce poate fi mai afîn imaginației Monicăi Pillat) — este bucuria estetică. Plăcerea, starea hedonică a lecturii e, nu neapărat pentru că o apără Barthes, și mai ales nu neapărat în sensul

în care o propune el, o componentă a sentimentului valorii. Ascetica simplă a etosului și îndirjirea fle și catifelată a autoadresării pot desigur produce beatitudini ale trăirii, dar au nevoie spre a se impune ca artă, de o **țărîe** a verbului ieșită din comun.

Citind, am selectat pasajele subsumabile unui expresionism serafic, spre ca poeta năzuiește evident, dar îl atîna numai citeodată, rămînînd prizonieră unui intimism de coloratură simbolistă cu „ramuri curgătoare, bănci pierdute, Cu lacuri, zboruri sure de statui”. Te nica imaginii oscilează între Dimitrie Anghel (cel din proze), Adrian Maniu și I. Vinea (și el un liric silențios). Incomdează efectul de exponate muzeale de gajat de textele care practic, luîndu-l serios în plin „curent” al **jocului** cu textualitatea, un **manierism retro**. Al gîgășilor, al notației de album, al delicatelor estete, al poemului-pictură (acuare sau guasă), cu portrete incerte, cu interioare foșnind de „atmosferă” (candlelabre „difuze”, tablouri, hărți, costum „păsări brodate-n moile perdele”, covoa melodioase — deci **sinestezice**). Cadru care poeta ar fi ciudat să nu fie vizitat de reveria de un gotic decorativ, a i fantei defuncte: „Mă simt cusută-n mătăsuri, / Brățările s-au înverzit / Apa-n lacuri. // Alături tu, întins în ză / Mă tii de mînă ca pierdut / Numai nimeni // N-ar ști să spună unde sînte. Fără sfîrșit nî s-a făcut / Împărăția”.

Cred cu toată sinceritatea (și rea dispoziție simpatetică) în vocația poetă a Monicăi Pillat. Mi se pare însă, acum, că, reîntorcîndu-se la proza poetică, și-ar putea da măsura în cheile majore

Gabriela Omăt

Biografii suspendate

P ÎNĂ unde poate merge ironia autorului? Pînă-ntr-ocol unde ironia devine temelia operei. *Zodia vîrsătorului de plumbi* este un roman capcană, o farsă. Petre Anghel a descoperit modalitatea care-l apără, cel puțin pentru moment, de „boala” crizei de ficțiune. A scrie cu efortul unei seriozități truate, susținut pe parcursul a 350 de pagini, a scrie despre nimic. Verosimilul înțeles aici ca limită inferioară a ficțiunii. Nu este un roman despre război, deși se numește *Zodia vîrsătorului de plumbi* și este publicat, culmea ironiei (sortii), la Editura Militară; nu este un roman de dragoste, deși pretextul său epic este un simulacru de poveste de iubire, banală, uneori ridicolă; nu este un roman despre reînțregirea României (alipirea Transilvaniei la Regat), deși „acțiunea” este plasată în 1919 și se referă de cîteva ori la acest eveniment; nu cred, de asemenea, că ar putea fi considerat un roman-frescă a unei epoci (sfîrșitul primului Război Mondial), deși un parfum abia simțit plutește peste imaginile Bucureștiului, ale Iașului... Cu atît mai puțin, un roman al tuturor acestora la un loc. Dimpotrivă, este un roman despre nimic, sau, mai exact, despre ce înseamnă a fi un roman despre **nicel** una din ipostazele posibile abia enumerate. Cartea lui Petre Anghel este o ficțiune care se compromite pe sine, o anti-ficțiune.

„Justina era frumoasă și tînără”. Se îndrăgostește de căpitanul Anton Scorțescu, un descendent al vechii familii

Petre Anghel, *Zodia vîrsătorului de plumbi*, Editura Militară, 1989

Știrbei. Fiică de arendaș, deci de origine socială joasă, Justina este indezirabilă pentru familia lui Anton, deși, acesta, la rîndul lui, o iubește pe fată. Plecat pe front, despre Anton se aude că ar fi murit, iar Justina, disperată, dar fără să dea crezare zvonului, pornește sperînd să-l întîlnească. În acest timp Anton Scorțescu revine în București, în căutarea Justinei. Aici se declanșează o pseudo-dramă de un banal agresiv, dar asumat fără stridență, fără intenția de a-l sugera în mod vădit. Dimpotrivă, autorul alimentează interesul cititorului pentru acest „conflict”. Aduce în prim-planul cărții o sumedenie de evenimente care par la prima vedere că sînt menite să potențeze, să complice „conflictul”, să-i dea dimensiuni literare (dramatice). Totuși e greu să-ți imaginezi că autorul ar fi avut nevoie de o asemenea desfășurare în spațiu, de o asemenea armată de personaje care să intre în scenă fără nici un rost, numai pentru a o aduce la un moment dat pe Justina față în față cu Anton, aflat compromiș în compania altei femei. Desigur, a fost o neînțelegeră, o situație absurdă. Romanul putea să se sfîrșească chiar aici, dar poate că natura experimentului lui Petre Anghel ar fi fost mai lesne de descoperit. Aventura continuă, iar cititorul rămîne cu speranța că evenimentele consumate și personajele apărute meteoric pînă acum vor alege o direcție convergentă către soluția „conflictului”. Maniera lui Petre Anghel, însă, nu se schimbă. Abundă episoade relatate amănunțit, acestea la rîndul lor fără o finalitate și, mai ales, fără a fi „productive” pentru desfășurarea epică. Printr-o logică firească a lecturii, pentru cititor acestea reprezintă „forme

virtuale” în construcția cărții: un camarad de arme al lui Anton se sinucide pentru că a pierdut la cărți; sora lui Anton, Katty, se mărită, după o multime de obstacole puse în cale de mama sa, cu un fiu de țaran; Justina, după istovitoare călătorii pe urmele lui Anton, prin țară, în București este invitată de doi ofițeri la restaurant; apoi întretine două relații nevinovate cu un profesor de liceu și cu un student; Dodiță, un fel de servitor al Justinei, un țaran nebulos, dar care încearcă să creeze impresia unui „rezonator” al evenimentelor (și e căruia prezentă în roman este pur decorativă, ca element pitoresc) se angajează să muncească la o biserică etc. Evenimentele nu stabilesc legături firești cu povestea celor doi, decît în măsura în care o frînează, o întîrzie. Personajele, de asemenea, apar în jocul acesta al umplerii unui spațiu vid de acțiune dramatică propriu-zisă. Cu tenacitate, autorul întocmește pentru fiecare în parte o biografie completă, pe care o expune lecturii, de obicei într-un corp compact de text. De multe ori prezenta personajului în roman este egală ca întindere cu propria lui biografie. În plus, șirul biografiilor urmează uneori o schemă repetitivă, monotună. „Teodor Răscanu, care rămăsese orfan de tată...”, apoi, „Cu Anton Scorțescu se cunoscuse în treacăt...”; „Teologul, un bărbat înalt...”, apoi, „Pe căpitanul Scorțescu îl cunoscuse cîndva...” etc.

Paginile romanului *Zodia vîrsătorului de plumbi*, sint, de fapt, ficțiune, care ar vrea să se nască. Biografiile imaginare, dar alcătuite sobru, credibil, se alătură

unor biografii de oameni politici iluștr precum Ion I. C. Brătianu, spre exemplu. Deși suspendate fără perspectivă în desfășurarea romanului, aceste biografii, imaginare sau reale, mai mult istorice decît fictive, parcă veghează detașat, asemeni unor spirite ale vremii asupra destinelor comune, repetabile. Trebind peste ironie, uneori peste sarcasm, sau farsă, nu poți să nu recunoști în cele din urmă, în literatura aceasta stranie a lui Petre Anghel, un sentiment dramatic, iscat din confruntarea (așa cum o înțelege scriitorul modern) dintre existența simplă și timp istoric în curs.

În fine... Anton o smulge pe Justina c gelozie, cu tandră brutalitate din căminul unui anume domn Argintescu, alături de care trăia. Romanul se termină într-un happy-end în forță, ca de vovdevil, doamnă Scorțescu acceptînd instantaneu căsătoria. Nu-mi rămîne decît să notez, ca pe o concluzie cu tîlc, deopotrivă a cărții cit și a cronicii mele, ultima frază a romanului: „Dodiță își desfășura mantaua de la brîu scoase un fir de lînă din tivul care înconjură și, după ce-l răsuci de cîtev ori, făcu un nod”.

Sebastian-Vlad Popa

Dinicu Golescu

tat mișcarea pornită de Vladimirescu, făcând parte, după unele surse, din delegația marilor boieri munteni care l-au întâmpinat pe Tudor la instalarea taberei sale în București. E drept că aceasta se datorea, înainte de toate, faptului că marii boieri progresiști vedeau în ridicarea lui Tudor un act potrivit Portii otomane și fanariotismului prădalnic. Cînd Rusia și alte puteri europene au început să dezavueze și mișcarea lui Ipsilanti și, prin consecință, și aceea a lui Tudor, boierii care, pînă atunci, îl sprijiniseră pe revoluționarul român începuseră să dea îndărăt. Dinicu Golescu nu a făcut excepție. Ce-i drept, printre cei din urmă mari boieri se refugiază și el la Brașov. Exilul a durat șase ani, în care vremea Dinicu a luat parte, uneori ca initiator, la toate activitățile boierilor aflați la Brașov. Scopul principal era să convingă puterile europene că trebuie să-i scrie în lupta antiotomană. A semnat, în 1821-1822, cîteva patetice memorii (unul și către țară). Unii boieri băjenii se reîntorc, în 1822, în țară. Nu și Golescu. Dimpotrivă, cîndva spre sfîrșitul lui 1822 — începutul lui 1823, Dinicu, împreună cu alți boieri, constituit în delegație, pleacă în Rusia căreia, se pare, i s-a cerut o politică mai apropiată de treburile Țării Românești. Atunci, marilor boieri patrioți li se pare că, între două rele, pericolul otoman e cel mai vătămător. Apoi, chiar în 1848, optica s-a modificat fundamental, toți oamenii cu vederi progresiste fiind ostili tendințelor evidente acaparatoare ale țarismului. Acum însă, în anii treizeci ai secolului trecut, Dinicu era un filorur (nu era singurul și, de aceea, după 1823, cînd Rusia a ocupat vremelnice Țara Românească, Golescu se afla în bune relații cu autoritățile ocupante. Va putea, deci, obține, în 1829, aprobarea pentru editarea primei publicații muntene, *Curierul românesc*, a cărei conducere i-a fost încredințată lui I. Heliade-Rădulescu. Aici, la Brașov, dacă e să dăm crezare unei mărturii tirzilor la Heliade-Rădulescu, un grup de boieri munteni, printre care și Dinicu, au fondat o societate secretă avînd scopuri culturale iluministe. Această societate secretă e părintele „Societății literare românești” din 1827, întemeiată chiar în casa lui Dinicu Golescu din București (aflată undeva pe locul unde s-a înălțat apoi Palatul regal). Tot acum, în perioada acestui exil, a efectuat cele trei călătorii — prima în 1824 — în Europa (Ungaria, Austria, Germania, Italia imperială, Elveția) descrise apoi în celebra *Însemnare a călătoriei mele*.

Anii de exil au fost ani de cumpănă și reflecție iar contactul cu Apusul l-a radicalizat. A conceput, în consecință, un proiect de reformare, prin cultură, ambicios și coerent în structurile sale interioare. Mai, dinții a reluat abandonata inițiativă a tatălui său amplificînd-o și dîndu-i consistență modernă. Așa s-a născut ideea înființării școlii de la Golești, publicind și o *Înștiințare*: „De aceea am hotărît să întocmesc la mîna mea Golești școală sloboadă obștească unde pot merge fiii nobiliei, ai norodului, și măcar robi pămîntenji și streini, pentru limba românească, nemțească, grecească, latinească și italiească”. Școala avea un program complex (nu erau abolite de la instruire nici fetele) iar profesor se pare că a fost Aaron Florian, poate și Eufrosin Poletca. E probabil că în scopurile didactice ale școlii sale (dar nu numai ale ei) care, cum pre-

cizase, e „cea dintîi facere de bine către patrie” a pregătit și a publicat, în 1826, la Buda, prima sa carte, *Adunare de pîlde*. Acesta era un fel de manual de morală filosofică, alcătuit din trei părți, în care predomină proverbe, maxime, fabule, sentențe, anecdote, mici povestiri, toate avînd un implicit caracter didactic. Cartea a fost distribuită gratuit elevilor nu numai de la școala Golescului, existînd informații că era oferită, școlarilor, ca premii și în 1837, adică șapte ani după dispariția marelui logofăt, răpus de ciumă sau holeră la 53 de ani. Probabil tot unor scopuri etice slujește și traducerea, din 1827, a lucrării *Elementuri de filosofie morală* a lui Neofit Vamva. Dar, cu siguranță, cea mai importantă scriere a lui Golescu este *Însemnarea călătoriei mele* apărută tot la Buda în 1826 sau 1827. Autorul a migălit-o îndelung, vreo trei ani, și-a făcut mai întîi brucane, apeland, în grabă, atunci cînd nu găsea expresia potrivită, la limba greacă, traducînd apoi textul în românește și dîndu-i retusul final.

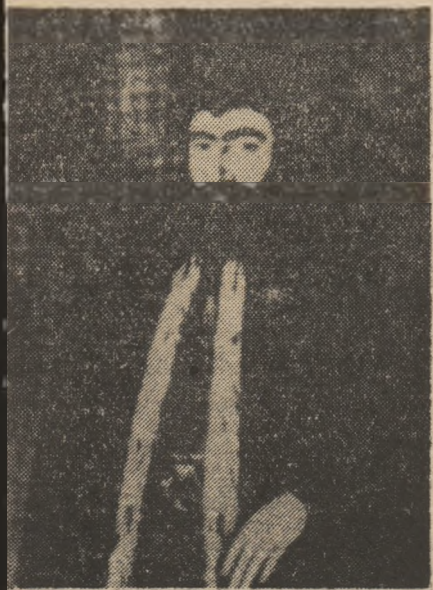
CONTACTUL cu Apusul a fost un șoc. Cu deosebire morală. Mentalitatea sa de feudal, chiar dacă mai luminată, s-a zdruncinat rău constatănd că în Europa se trăiește altfel, că oamenii sînt respectați în demnitatea lor și că fenomenul civilizației înaintea nu e numai de ordin material ci și sufleteș. Acest vel logofăt, de nici 50 de ani, cu îmbrăcămîntea lui exotica de orientat care stîrnea, peste tot, curiozitate iar la spitalul de boli nervoase din Viena n-a fost lăsat să intre „ca să nu sperie nebunii”, a fost, cum spuneam, profund zguduit constatănd, vorba lui Mircea Iorgulescu, că normalitatea firescului european e aceea adevărată. Cînta l-a copleșit și, deodată, și-a reproșat deși și clasa sa că „nu am conștientizat încă nepravățile de la acest norod care nu-și are nici hrana din toate zilele”. El, marele latifundiar și dragător, cu concepții iluministe bine sedimentate, călătorește și își descrie călătoria „spre folosul Nației mele”, căreia își propune să-i releve nu numai anacronismul rînduieilor din țară dar și un model necesar de evoluție a structurilor românești. Călătorește cu gînduri cooperativiste și ori de cîte ori constată dreptatea rînduieilor de acolo, mintea îl întorsese spre țara lui, unde lucrurile sînt anapoda. La Baden a constatat traiul decent al unui cărbunar care, întrebînd, i-a răspuns, că după achitarea impozitelor legitime, se poate chivernisi. Pe Dinicu l-a tulburat imediat gîndul despre anormalitatea incasării beaurilor de la noi. Urmează, pe dată, cea imagine apocaliptică, devenită clasică, despre modul „pețepierii” birurilor care li transformase pe țărani, supuși atotputerniciei discreționare a zăpcoilor, în ființe nenorocite, supuse la pedepse inimaginabile (descrie amănunțit) pentru a da și ceea ce demit nu mai au. Din această cauză satele românești sînt alcătuite bizare de berdeie („unde intrînd cinevas nu are a vedea alt decît o gaură numai în pămînt, unde poate încăpea cu nevesta și copiii împrejurul vetrei și un cos de nulele scos afară din iata pămîntului și lipit cu băgești”). Imaginea e de apocalipsă și autorul insistă, întregindu-i suprafețele cu mereu alte elemente care, toate, îngrozesc („Căci și căldarea cu care o să-și facă mămăliga nu o are fieșcine, ci sînt 5-6 tovarăși pe una”). U-

mit, caută tot ceea ce e expresie materială a noii civilizații. Descrie aیلvază-nul, ca mijloc rapid de transport, vapo-
rul („este o corabie care merge pe mare cu un meșteșug de foc, ce este în cămăra corăbiei”), instalațiile balneare, hoteluri și hanuri, străzile orașelor, palate, muzee, grădini publice și, mai ales, școlile și teatrele. Toate ar trebui să ne fie modele de urmat. „Și atunci și noi fieșcine — speră iluministul — vom cîștiga adevărată cinste și fericire, și norodul peste pușini ani negreșit va ajunge intru cea stare intru care să ațlă noroadele a cailanți Europii”. Dacă nu generația sa, atunci, cu siguranță, „il vor cunoaște următorii noștri”. Golescu, asemenea tuturor iluminiștilor, e un mellorist care speră că, prin cultură și schimbarea moravurilor, se va ajunge la înnoirea structurilor, menținînd însă disparitatea între clasele sociale.

Omul nu era un rafinat artistic și nici măcar cultivat. În muzee e cucerit de picturi și le descrie cam otova. Dar, cu o excepție sau două, e atras numai de subiect, și nu-l interesează autorul „că-drei”, chiar dacă e Rembrandt, Rubens, Tizian, Leonardo da Vinci, Velasquez, Van Dyck, Murillo. Stere e cel dintîi, care, scriind în 1910 despre *Însemnare*, a încercat să identifice autorii unora dintre cadrele descrise de Golescu, unele efectiv capodopere ale artei universale. Stere trage de aici încheierea despre „lipsa lui totală de educație estetică”. Are dreptate. Și, totuși, acest om cu o cultură estetică modestă scrie o carte nelipsită de reale calități estetice. E aici o probă concludentă a fenomenului fixat de Eugen Negrici drept expresivitate involuntară. Mircea Angheliescu, învățatul editor al lui Golescu, cred că logofătul „este un mare stilist, un autor cu o mare maturitate a construcției retorice”. Că înțîlmim în carte elemente ale expresivității, e incontestabil. Dar că autorul ar fi un mare stilist e intructiv exagerat. Chiar dacă editorul relevă în studiul introductiv acele elemente (procedeele conversațional, utilizarea metaforei, ironia, antifraza, antiteza) care instalează cartea în spațiul beletristicii. Există aici un farmec al narațiunii, ivit din pitoresc și naivitatea descoperitorului de noi țărîmuri. Și a stăruirii, cum procedează Mircea Angheliescu, asupra recuperării literaturității acestei cărți e o faptă care trebuie mult elogiată și apreciată. Dar exagerarea nu dăe niciunde.

Ediția lui Mircea Angheliescu e, cu adevărat, un eveniment. Pentru că avem aici, pentru prima oară restituite, nu numai *Însemnarea* ci și celelalte scrieri ale autorului: *Adunare de pîlde*, *Înștiințare pentru școala din satul Golești*, *Diata*, fragmentar, traducerea din *Elementuri de filosofie morală* și, tot fragmentar, de astă dată numai în aparatul de note (de unde trebuie descoperite) extrase din *Adunare de tractaturi*. O astfel de ediție, excelentă în toate, apară o dată într-un veac și devine pe dată un moment de referință în bibliografia operei unui scriitor. Sigur că e regretabil că din amintirile două scrieri s-au dat numai fragmente (*Adunarea de tractaturi* fiindă pîtită, cumva conspirativ, în aparatul de note, p. 429-438). Cînd, mă întreb, se va găsi un alt editor care să adune într-o ediție textul integral și al acestor două scrieri? Poate peste un alt veac. Și ca să-mi duc gîndul pînă la sfîrșit, adaug că nu era rău ca, în *Addenda*, să se fi inclus, cu mențiunea „texte cu paternitate incertă” și acele scrieri atribuite lui Golescu (una de către Iorga), chiar dacă probele paternității lipsesc. Nu-i fac o vină din asta, mă grăbesc să precizez, lui Mircea Angheliescu. Știu bine că vina nu este a lui ci a unor factori timorați și timorați cenzurativi din chiar editura Minerva care suflau, ridicol, și în iaurt. Se cuvin relevante valorile extraordinare ale acestei ediții de referință care transcrie impecabil texte dificile, reparînd lecțiuni corupte, stabilește criterii rezonabile în transcriere (prevalență fiind pronunția), cu intenția motivată de a reconstitui imaginea cit mai exactă a limbii fiecărui text și nu limba scriitorului, de altfel imposibil de stabilit potrivit criteriilor moderne ale stilisticii. Studiul introductiv, amplu și consistent, este, după exegezele lui D. Popovici și Mircea Iorgulescu, cea dintîi monografie rotundă despre opera lui Golescu privită și ca fenomen al literaturității. E o micromonografie peste care, de acum încolo, în ciuda unor exagerări, nu se va putea trece. Notele dovedesc multă seriozitate și competență. Nu atît notele de informație — puține —, cele despre receptarea în epocă (practic aproape inexistentă) dau măsura calității științifice al unui segment din aparatul critic. Măsura acestei calități trebuie căutată în rectificările propuse de învățatul editor: descoperirea unei noi surse pentru *Adunarea de pîlde*, demonstrația, convingătoare, că *Însemnarea* nu a apărut, cum se știa, în 1826 ci în 1827, aceea despre caracterul întîmplător al redescoperirii, în 1875, (decî după o jumătate de secol), de către Tocilescu, la un anticar din Praga, al unui exemplar din *Adunarea de pîlde* și bogatul aparat în care se menționează, comparativ, lipsurile din această scriere și altele aflate în sursele ei originale. Și adjuvantele (bibliografia, glosarul) contribuie, cum se cuvine, la întregirea tinutei acestei ediții eveniment.

Ștefan Badea

UTOPISMUL despre care am scris într-un comentariu, prin luna iulie, a avut parte, pe lîngă fantasmele umbroase, și de zonele sale luminiscente. Iluminismul, bine reprezentat în zoriile culturii europene moderne (precum și la noi), e, se știe, o variantă specifică a utopismului. Mă grăbesc să adaug aici, în sferile ideologiei iluministe, să prevalează, aproape exclusiv, partea pozitivă a idealului reformator. Începuturile acestui curent de idei se află plasate prin secolul al XVII-lea manifestîndu-se, pînă la azi, în secolul XIX. Cum militantismul împotriva rînduieilor feudale era unul dintre idealurile fundamentale ale iluminismului, mișcarea revoluționară care a pregătit Revoluția franceză din 1789 ca și cea care a favorizat revoluțiile din 1848 și, toate, incontestabile fenomene iluministe. Personalitățile marcante ale acestui curent de idei nutreau convingerea că prin lumina culturii, coborît în toate straturile sociale, oamenii se pot elibera, inclusiv, social, dobîndindu-și demnitatea. Că desuie segmente ale acestei convingeri erau eriate de speranță vană, e un fapt unanim știut. Dar cită puritate, cită dăruire generoasă a acestor învățați nu avem a constata! Apoi, se cuvine adăugat imediat, acești reformatori nu au plîtit numai în sterele fantasmelor utopice. Au fost și ființe cu picioarele pe pămînt, conștientînd activ la sporierea institutiilor de învățămînt, scriind cărți care au făcut epocă, tîlmăcind în limba națională scrieri celebre, militînd împotriva nedreptății și a raului social.

Iluminismul a fost, la noi, un curent de idei destul de bine consolidat. Mai totîntîntașu revoluției din 1848 au fost iluminiști. Poate că un predecesor remarcabil a fost Constantin (Dinicu) Golescu. Mezin al marelui boier muntean Radu Golescu, Dinicu, școlit cu măsură, om bogat, cu moravuri orientale care ajunseser la el la înalte ranguri și funcții (inclusiv mare logofăt), își vedea de slujbele sale și de chivernisirea propriei gospodării. Dar, în forul său interior, se petrecuse, neapărat, modificarea. O modificare în convingeri și în opțiuni. Pragul acestei modificări pare a fi fost anul 1821, adică revoluția lui Tudor Vladimirescu. Sigur, Dinicu Golescu era un om cu vederi înaintate și, de aceea, dintru început, a salu-

Dinicu Golescu, Scrieri, Ediție îngrițită, studiu introductiv, note, comentarii, bibliografie, glosar, și indice de Mircea Angheliescu, Editura Minerva, Col. „Scrieri române”, 1990.

LIMBA ROMÂNĂ

Limba română actuală

GEN dublu la singular aveau nu numai neologismele, ci și unele substantive vechi, fără ca formele să fie (de cele mai multe ori) diferențiate semantic. Astfel, se întîlneau paralel: balere(ă), bocane(ă), boz(ie), brîndus(ă), buruiian(ă), buturug(ă), car-
of(ă), călăuz(ă), ciomag(ă) dulceț și dulceată, țărîm(ă), grăunț(ă), pirjol și pirjoală, răsăd(ă), rotocol și rotocolă, scobitor și scobitoare, soroc și soroacă, tăcan(ă), zvon și zvoană etc.

Așa cum sublinia Iorgu Iordan, dacă în cazul neologismelor repartitia era bazată pe criterii dependente de cultura vorbitorilor, cu alte cuvinte, o repartitie pe verticală, la cuvintele vechi, repartitia este pe orizontală, „după dialecte sau regiuni masculine apar în unele graiuri, femininul în altele” (p. 54). Așa se explică de ce în limba populară, de la o regiune la alta, mulți termeni din cel enumerat au genul diferit, chiar dacă în limba literară s-au fixat cu o singură formă.

O a treia categorie de substantive o formează, în lucrarea lui Iorgu Iordan, cele care (neologisme sau vechi) au gen dublu numai la plural. Era situația, printre altele, a substantivelor: acizi — acide, ajutori — ajutoare, atomi — atome, polzi — bolduri, burdufi — burdufe, cieri — calere, centri — centre, cocolosi — cocoloașe, compuși — comprese, „contacti — contacte, corneti — cornele derivati — derivate, drobi — droburi, exponenți — exponenți, globi — globuri, gorosi — gorase, hexametri — hexametre, limani — limanuri, mîrgăritari — mîrgăritare, nuceli — nuclee, poli — poluri, produse — produse, robineti — robinete, secol — secole, suport — suporturi, torenți — to-

rente, versanți — versante etc. În cazul substantivelor din această categorie așa cum remarcă Iorgu Iordan, cele două forme de plural nu se datorează influenței etimologice, ci la neologismele ori identității de gen (la plural) dintre feminine și neutre, ca în situația elementelor vechi, ci naturii morfologice, caracterului lor hibrid, în sensul că, noțiunile exorimate de ele le apropie de masculine, iar partea pur formală le face să meargă cu femininele. Ce s-a întîmplat cu substantivele respective în rîstimp? Pe lîngă cele date diferențiate semantic (derivate — derivate, drobi — droburi, globi — globuri) s-au mai diferențiat centri — centre și mîrgăritari — mîrgăritare. Cit privește pe ajutori — ajutoare, compo-nenți — componente, exponenți — exponenți, s-au impus ambele forme, în mod obiectiv, întrucît denumesc persoane de sex (și deci de gen) diferit.

S-au impus pluralele masculine acizi, atomi, compuși, hexametri, poli și cele neutre terminate în -e (calere, contacte, nuclee, produse, robinete, secole, torenți, versante) sau în -uri (bolduri, limanuri, suporturi), dar se mai aud, încă, formele nuclel, suportl, torențl, versanțl. O situație aparte o prezintă burduf și cristal. La primul, au dispărut ambele forme de plural de acum cincizeci de ani, înlocuite fiind cu forma de neutru burdufuri, iar la cristal, din cele două forme de plural diferențiate semantic cristali a fost înlocuită cu neutrul cristalluri.

În ceea ce privește categoria numărului la substantive, Iorgu Iordan atrăgea atenția asupra unei tendințe foarte puternice a numelor feminine și neutre, „cu deosebire însă cele dintîi”. „care, dacă nu se opreste, — și cu nu vād ce-ar putea in-

terveni s-o oprească — va duce, cu vremea, la un aspect al flexiunii nominale mult diferit de cel tradițional” (p. 60). Era vorba de „predilecția femininelor pentru desineta -i (specifică masculinelor) în dauna lui -e (desineta specifică feminin din capul locului și pînă în momentul de față)”. Fenomenul era explicat prin aceea că „semivocala i provoacă modificarea temei într-o măsură mult mai mare decît e”, permițînd deosebirea mai puternică a pluralului de singular. O altă constatare a lui Iorgu Iordan: „Din punct de vedere social [astăzi] am spune socio-cultural], preferința pentru -i este cu atît mai mare cu cît mediul respectiv este mai puțin cult”, ceea ce înseamnă că fenomenul pornește din vorbirea populară și se răspîndește în vorbirea celorlalte pă-turi” (p. 62).

Cum se prezintă situația (în cazul exemplelor date de autor) acum, după o jumătate de secol de la evidentierea tendinței respective? Din cele peste 70 de substantive cite conține lista întocmită de Iorgu Iordan, cele 15 care s-au impus cu desineta i în limba literară (balalei, coli, comenzi, fesi, soci, lotci, panșelci, prelîmînări, reguli, sudălmî, tîlânzi, tehnici, tulpini, tinzi și țărânci) confirmă viabilitatea actuală a tendinței. De remarcat, că, pe de o parte, uzul literar al limbii a acceptat desineta -i la pluralul unor substantive feminine mai puțin vechi (balalea, colă, comandă, fasă, focă, prelîmînare, regulă, tehnică) și care nu au o circulație prea mare în vorbirea populară, dar resingne pe de altă parte, manifestînd un conservatorism poate exagerat nume mai vechi și cu o circulație mai mare în uzul comun popular, cum ar fi: cîrji, coperți, crățiti, gălusi, hăini, pămîi, pluți, trăiști, uliți etc.

NICHOLAS GEORGESCU-ROEGEN

Emigrant dintr-o țară în curs

Amintirile profesorului Nicholas Georgescu-Roegen — ales recent membru de onoare al Academiei Române — din care reproducem mai jos partea referitoare la prima tinerețe, au apărut în deschiderea unei reputeate reviste economice italiene intitulată "Quarterly Review" (martie 1988), editată în limba engleză de Banca Nazionale del Lavoro. Precizăm deci că este vorba de o traducere care aparține subsemnatului. Dacă ar fi fost scrise direct în limba română, pe care profesorul Georgescu-Roegen o stăpânește la perfecție și acum, însemnările sale ar fi avut în mod cert și mai multă culoare.

DINU DRAGOMIRESCU

CIND Paul Schilpp i-a cerut să-și scrie autobiografia, Albert Einstein, care avea atunci 67 de ani, a avut sentimentul că trebuie să-și scrie propriul necrolog. Unul din multele lucruri care mă diferențiază pe mine de Einstein este că la 82 de ani eu nu am senzația că aceste note biografice reprezintă autonecrologul meu. Cei care au avut o viață atât de fragmentată ca a mea sînt tentați să inverseze vechiul adagiu — dum spiro, spero — dum spero, spiro. Numai sperind și sperind am putut să supraviețuiesc prin patru dictaturi și trei războaie, toate pe-trecute în ograda mea.

Am scris aceste amintiri numai pentru că ele ar putea servi ca un instructiv studiu de caz al vieții în timpul frământărilor mondiale și răsturnărilor care au marcat acest secol. Aceste episoade dispa-reate din care se compune viața mea sînt într-adevăr relevante pentru un ase-menea scop, chiar dacă eu nu le pot de-scrie decît destul de imprecis, pentru că nu am ținut niciodată un jurnal al in-timpărilor mele zilnice și nu am avut niciodată o memorie bună a numelor, nici chiar a figurilor (o defecțiune care a prejudiciat grav multe din relațiile mele sociale).

Am crescut și am trăit mulți ani în locuri și printre oameni care nu erau cunoscuți în afara granițelor lor în acel timp. Istoria le-a modificat pe toate făcîndu-le de nerecunoscut. Desigur, copiii din România nu se mai joacă, așa cum fă-ceam eu, cu monede antice adunate din aproape toate excavările orașului copilă-riei mele. Fiind unul din martorii acelei lumi vechi de acum șaptezeci, șizeci sau chiar patruzeci de ani, am considerat că fie și numai cîteva detalii ale trecutului meu ar trebui să-și aibă locul în această rela-tere.

Aș fi vrut să pot, dar nu pot, să încep cu introducerea tipică menționînd faptele notabile ale unor străbuni. Nu i-am cu-noscut pe bunicii mei din partea tatălui, căci au murit înainte de a mă naște eu, nici n-am aflat exact cu ce s-au ocupat în viață. Mama mea provenea dintr-o fa-milie modestă: mama ei și trei din cei cinci copii ai ei erau analfabeți. Bunica mea din partea mamei locuia împreună cu fiica ei cea nemăritată într-un bor-dei situat sub nivelul solului, un model tradițional care era și ieftin și eficient din punct de vedere termic. Stătea încă în picioare ca o relicvă singuratică, cînd am vizitat Bucureștiul, acum douăzeci de ani.

Constanța, orașul în care m-am născut în 1906, avea atunci numai 25.000 de lo-cuitori (acum are peste 300.000). Pe atunci era un mozaic etnic de români, greci (dintre care unii puteau fi descendenții direcți ai locuitorilor vechiului oraș co-mercial grecesc Tomis), germani, evrei, armeni, turci, tătari și cîteva bulgari. Fiecare naționalitate trăia potrivit pro-priei sale precepte despre fericire, dar niciodată nu a existat nici cea mai mică dispută rasială. Aveam colegi de clasă care purtau fes și se întorceau spre sud în timpul rugăciunii de dimineață. De-oarece mediul copilăriei mele a fost într-adevăr cosmopolit, ethosul meu a ră-mas și el mereu așa de atunci.

Părinții mei aveau un venit decent, totuși neîndestulător în multe privințe. Prietenii mei occidentali rămîn adesea uluiți cînd află că eu nu știu să merg pe bicicletă. Dar pentru venitul părinți-lor mei o bicicletă însemna un Cadillac de aur. Ei nu puteau să-mi cumpere nici măcar pantofi cu șireturi care erau cu un leu (atunci exact 20 de cenți) mai scumpi decît cei cu capse, deși eu tin-jeam după cei dinții. Mama mea, o uimi-toare împătimită a muncii, a predat lu-crul manual într-o școală comercială de fete pînă în anii '30. Tata era căpitan în armată cînd m-am născut eu. Cîteva ani mai tîrziu s-a întimplat să dea peste un ofițer cu un grad mai înalt care sub-tiliza niște carne din rația soldaților. În altercația care a urmat tata l-a lovit. Pentru lovirea unui superior tata ar fi

putut fi trimis în fața curții marțiale, dar dat fiind caracterul neplăcut al si-tuației a fost numai presat să se pensio-neze, un procedeu tipic al birocrăției pentru a ieși cu fața curată. A avut ast-fel timp să se îndrepte spre mine pentru a-mi orienta dezvoltarea cu o imensă dragoste și răbdătoare înțelegere. Am în-vățat fără efort să scriu și să citesc cînd aveam patru ani. Cea mai veche ocupa-ție a mea era să scriu șirul numerelor de la 1 la 99 pe orice bucată de hirtie puteam găsi (un semn de înclinație în devenire spre matematică, potrivit lor-dului C. P. Snow). Prima mea descoperi-re matematică a fost cum se scrie „o sută”, 100, și mai departe. A doua mea descoperire matematică de care îmi amin-tesc, legată de zimbetul fericiți al tată-lui meu, a fost ciurul lui Eratostene. Aveam opt ani cînd a murit și mi-a lip-sit nu numai ca tată, dar și ca bărbat care să mă pregătească să mă arunc în viața aspră care urma.

În 1913 am făcut cunoștință pentru pri-ma dată cu războiul. Trupele române au fost trimise în Bulgaria să pună capăt unui episod prelungit al războiului bal-canic. Nu s-a tras nici un foc de armă, dar soldații care s-au întors au adus cu ei două amenințări. Una era holera, des-tulă. Acesta era motivul, mi s-a expli-cat, pentru care trebuia să fierbem apa. Pe cealaltă, care era politică, am înțe-le-s-o mult mai tîrziu prin intermediul studiilor mele economice despre Româ-nia. Din cauza relevanței ei pentru vi-olența fenomenelor economice, ea merită aici o paranteză. Bulgaria a făcut parte integrantă din Imperiul otoman ale că-rui precepte religioase au împiedicat a-pariția unei proprietăți private asupra pămîntului și implicit a moșierilor. Sol-dații români, în majoritate țărani, au descoperit astfel că nu e necesar să ex-iste moșieri și după reînnoirea lor, discutau pe față despre acest lucru. Un parlament aristocrat dar înțelept a vo-tat cu evasivitate realizarea unei reforme agrare radicale, o acțiune între-prinsă, în mod curios, fără nici un fel de presiune din partea comunismului.

Nimic deosebit: nu s-a întimplat în timpul primilor mei ani de școală. Doar că aveam mai puțin timp să mă joc în jurul sarcofagelor romane excavate din vechiul Tomis. Eram exasperat să am mereu miinile pătate cu cerneală din cau-za călimării pe care trebuia s-o duc la școală. În clasa a treia a venit un în-vățător nou, Gheorghe Rădulescu, care avea să influențeze profund dezvoltarea mea. El se străduia să stimuleze copiii de zece sau unsprezece ani, ca mine, cu probleme care depășeau orice algebră. Iată doar un exemplu: „Bună dimineata o sută de gîster”. „Dar noi nu sîntem o sută”, a obiectat gîscănel. „Noi am fi o sută dacă am fi de două ori mai multe, cu un sfert mai multe plus o gîscă”. Ap-titudinea matematică innăscută pe care o aveam nu era remarcabilă, dar aceea pregătire timpurie mi-a dezvoltat o afec-tiune durabilă pentru matematică.

În vremea aceea exista un locu mi-litar nou înființat extrem de solicitat pentru calitatea sa cu totul deosebită. Admiterea se făcea în baza unor exa-mene. Potrivit unui principiu general din acel timp referitor la alocarea fonduri-lor pentru învățămîntul public, numai copiii părinților cu mijloace modeste pu-teau participa la examenul pentru burse, care erau în număr de 23; examenul pentru cele 30 de locuri pentru care se plăteau taxe se ținea separat. Rădulescu a insistat să mă pregătesc pentru a încerca să obțin o bursă, spunînd că dacă reușesc, tot ce vroia el era o damigeană cu unul din faimoasele vinuri din re-giune. Pentru examene m-am dus cu mama la București. Concurența pentru burse era teribilă, peste 900 de elevi. Pentru testele scrise, mesele erau aran-jate într-un mare manej. Am aflat că am obținut bursa a 23-a (ultima), cînd s-au anunțat rezultatele, și asta chiar în ziua în care România a intrat în război contra Puterilor Centrale (27 august 1916). La întoarcerea noastră la Constan-ța am văzut numele profesorului meu pe una din primele liste cu cei „ucisi în misiune”. Sufletul meu de copil a în-ceput să fie terorizat de gîndul dacă nu cumva ca într-o veche legendă romă-nească viața lui n-a trebuit să fie prețul plătit pentru succesul meu.

Nu peste mult timp, atacați din toate părțile, a trebuit să părăsesc Constanța în cea mai mare grabă cu ultimul tren de refugiați. Am petrecut următorii doi ani în București sub ocupația germană, locuind mai întîi la bunica mea, în casa ei veche. După ce au început școlile, o-bligațiile mele școlare au fost dijmuite din cauza cozilor de la miezul nopții și pînă în zori pentru rația de pîine și a nevoii de a cîștiga ceva bani vinzînd zia-re pe stradă, cîrînd molozul de la con-strucțiile întrerupte sau chiar meditaînd oameni în toată firea. Oricînd aveam pu-tîn timp liber, citeam cîteva autori cu-

noscuți, dar fiindcă mă limitam la ediții broșate de mîna a doua, puteam prea puțin beneficia de opțiunile mele. Din cărți am învățat și șah, dar puteam nu-mai să rejoc partide vechi de unul sin-gur. Dragostea pentru șah nu m-a pără-sit niciodată, deși nu am avut nici un talent deosebit pentru el.

Nu trebuie să omit să menționez o traumă de durată provocată la acea vir-stă fragedă de vederea singelui care si-roia din răniiți muribunzi îngrămădiți ca sardелеle în căruțele care nu conte-neau să vină de pe front la un spital de peste drum. Era mai rău decît dacă, fiînd adult, m-aș fi aflat pe linia frontului.

După încetarea ostilităților spre sfîrși-tul lui 1918, liceul militar a revenit din zona neocupată la vechiul său loc. O no-uită într-un ziar anunța pe elevii care rămăseseră în zona ocupată să se întoar-că la școală. Din niște resturi de lemn, cu un fierăstrău vechi ruginit mi-am făcut o lădiță pentru lucrurile mele. Mama și cu fratele meu mai mic m-au condus la gară într-o trăsură închiriată. N-a avut loc nici una din obișnuitele sce-ne emoționale de la o despărțire; con-sideram că doi ani ca refugiat sub ocu-pația germană m-au călit destul pentru o realitate necunoscută și confuză.

LICEUL Minăstirea Dealului se numea astfel deoarece era situat în vîrful unui deal, lingă biserica unei minăstiri datînd din 1499, de proporții moderate dar armonioase și de-corată cu sculpturi în piatră, delicate și sobre. Clădirile școlii, dintre care unele fuseseră ridicate pe fundațiile unor foste chilii, constau din clase, dormitoare, po-potă, sală de gimnastică, o infirmerie, cîteva locuințe pentru profesori, o bara-că pentru soldați, un grajd pentru caii de muncă și o uzină electrică. Pe scurt, o așezare aproape auto-suficientă, prac-tic izolată de lumea din afară. Majori-tatea profesorilor locuiau într-un oraș din apropiere și făceau naveta în fiecare zi cu o căruță trasă de cai. Elevilor nu li se permitea să părăsească deloc școala cu excepția vacanței de vară și a celorlaltor mai scurte, de Crăciun și de Paște.

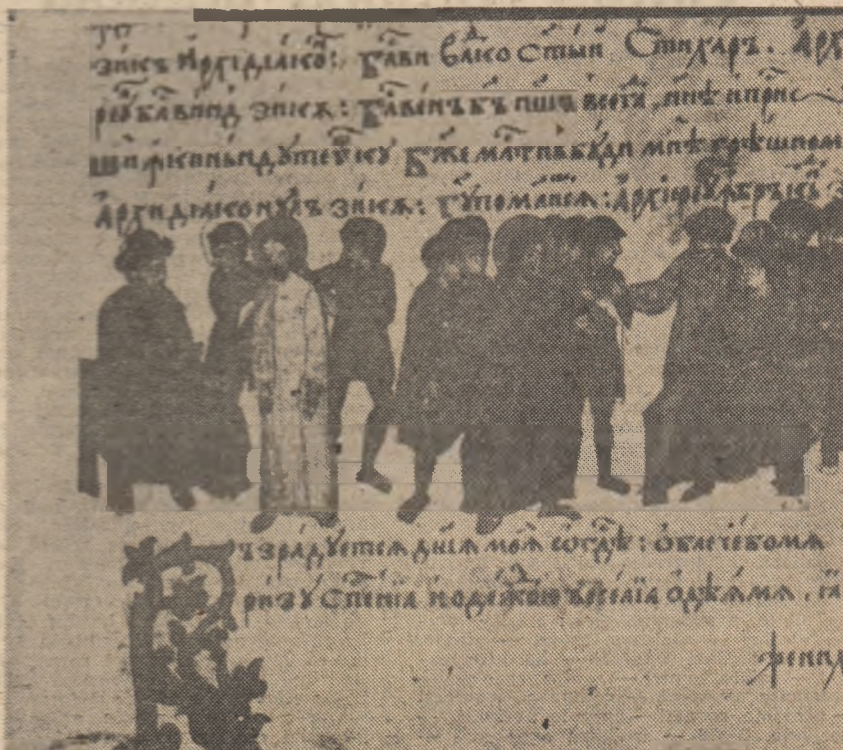
Totul, mîncare, cărți, haine, era ofer-it gratuit bursierilor și, din cauza in-flației, practic și celorlalți. Purtam uni-formă și eram supuși unei parodii de disciplină militară. Fiecare clasă era su-pervizată de un ofițer distins, unli din-tre aceștia devenind mai tîrziu lectori sau profesori universitari. Între destep-tarea de la ora șase și micul dejun (pîi-ne neagră și ceai) era o jumătate de oră de alergare în susul și josul dealului, în afara cazurilor cînd era ceață. Cu ex-cepția duminicii, cinci ore erau dedicate în fiecare dimineață unor discipline de bază, iar două ore exercițiilor fizice după amiaza (care împreună cu orele de sol-fegiu reprezentau pentru mine o indes-criptibilă teroare), după încă un ceai ur-mînd trei ore de studiu. Nu era nimic altceva de făcut decît de studiat chiar și în puținele ore fără program. Și asta am și făcut. Mulți profesori aveau doc-toratul și au fost în cele din urmă che-mați la catedre universitare. Pot să-l menționez pe Octav Onicescu, pentru că el este cunoscut în special în Italia pen-

tru lucrările sale în domeniul litărilor.

Aptitudinile mele pentru matematică au fost remarcate și susținute de profesori ofițeri, foști absolvenți ai lui. Cînd am împlinit 13 ani (a opta) ei mi-au făcut cunoscută *Gazeta Matematică*, o revistă și în timpul războaielor mondiale întîmplat niciodată să nu apără ale fiecărei luni, de cînd a în-tărit (și finanțată) de o mină o-luminată, în 1895. Era o publi-rică cuprinzînd articole de diu, note scurte, și mai ales propuse și soluțiile acestora. materia pînă la nivelul medie-laureatului din S.U.A. sau de speciale europene. Se poate ima-gina mea cînd la o vîrstă atît purie mi-am văzut numele în o soluție, o problemă propusă tîrziu al unei note. *Gazeta* era tîrzie remarcabilă care a stimu-lat pentru matematică al tîne-ryn concursuri naționale seve-se acordau patru sau cinci p-un numai datorită norocului am-miul al doilea în 1922 și premi-1923. Pasiunea mea pentru ma-tematică a rămas în continuare, nu mi-a stîmperat restul studiilor care au pînă la absolvirea din-foști primul din clasă. Capac-mindrie a omului este de o-mitată și mindria mea a fost i-ială astfel cînd mi-am văzut nu-vat în marmura listei de ono-gur, regret că nu am o fotogra-iei mărturie școlare pe care re-tual a pulverizat-o, așa cum a multe monumente cu adevăra-tante.

Deși programa dificilă a lice-acooperea cu mult mai mult de-normal de învățămînt de șap-mai multă matematică și mai-tină — a trebuit să dau exami-rate la unele materii din cla-toare. La sfîrșitul verii lui 19-sem examenul de bacalaureat, de stors ucigătoare, care era in-suficient) pentru a intra la un-După o pregătire susținută de-solide de clasă pe săptămîni și-turile suplimentare pe care le-cunoștințele mele generale era-de scule operaționale. Cînd în-spus lui Harvie Branscomb, re-la Vanderbilt, că 70 la sută d-tintele mele de care mă folos-dobîndit în cursul secundar, el-matizat ca glumeț.

Privit într-o depărtată rela-sistemul Liceului Minăstirea De-hinecuvîntat dar nu era lipsit d-suri (un gînd care probabil v-foștilor absolvenți încă în viață-iesti, an după an, izolat de-obîșnuită, să respecti un progr-căruia nu ai nici un fel de înf-stai în clasă alături de unul-coleg și să împarți același de-un grup aproape invariabil e-cepție foarte nepotrivită de a-cineva să înlînească alți oam-dezvolte relații rodnice potriv-lităților din fiecare caz. Nici-petrecute cu familia nu au a-mă îndoiesc că din cauza ace-perioade în afara societății din

ANONIM — Ius la Ana și Caieta (Slujebnicul mitropolitului Ștefan al Un-1648-1668, B.A.R., ms. r.

dezvoltare

Eu nu am posedat arta vitală de a dezvolta relații sociale favorabile cu noile cunoștințe sau chiar maniera de a cultiva relații pe care le-am avut întâmplător. Acesta este departe de a fi un defect mic. Din doi savanți cunoscuți mie, unul un mult mai bun om de știință, celălalt o personalitate mult mai prietenoasă, o universitate l-a ales pe acesta din urmă pentru că s-a vindut reșede și la mai multă lume.

Problema spre ce facultate să mă înscriu s-a pus în mod tragic, nu pentru mine ci pentru mama mea. Prietenii părinților mei când îmi acordau puțină atenție în copilăria mea obișnuiau să întrebe ce vreau să devin în viață. Răspunsul meu invariabil pe cit îmi pot aminti era: „Profesor de matematică”. Acesta rămăsese visul victii mele. Așa am intrat la Facultatea de Matematică a Universității din București. Dar biată mama visase să mă vadă inginer, om bogat fără griji materiale și plingea amar pentru hotărârea mea nesăbuită de a nu merge la Școala Politehnică (unde eram în mod excepțional invitat să intru fără examen de admitere). Dar eu n-am putut renunța la propriul meu vis așa credeam eu atunci).

Învățământul public, o instituție largă în România, era gratuit și orientat spre asistență. Și de data aceasta mi s-a permis să concurez pentru o modestă bursă pentru primul an oferită studenților din familii cu mijloace puține — pe care am câștigat-o. Catedra de matematică consta atunci din șase profesori și doi lectori. Din concursurile din *Gazeta Matematică* cunoșteam patru din ei. Comportarea academică semăna cu cea uzuală pe continent în vremea aceea: profesorul în fața catedrei, studenții așezați în băncile lor, de regulă nici un dialog. Împreună cu un coleg de grupă am redactat și litografiat cursurile de mecanică analitică ale profesorului Dimitrie Pompeiu (care era deja o celebritate mondială pentru contribuțiile lui la teoria funcțiilor); el n-ar fi putut să se preocupe mai puțin de proiectul nostru entuziast. Singurii oameni care au coborât în mediul studentesc au fost profesorul Traian Lalescu și Albert Abason, un lector. Ei ne-au ajutat să creăm o asociație studentască pentru activitate științifică...

La Universitate nu exista nimic din ceea ce s-ar putea numi o bibliotecă; totuși Fundația Carol I avea o bibliotecă bună, convenabilă, la care noi aveam acces liber. Dar cărțile noi, care în anii postbelici au venit în valuri, se puteau obține numai din librării. Pentru a putea să cumpăr unele și de asemenea să completez puținul sprijin din partea mamei am dat meditații. În ultimul an am acceptat chiar să predau într-un liceu nou înființat într-un orașel cu scopul special de a face accesibilă educația secundară copiilor de țărani. Cu acel prilej, mărșălușii dorinței arzătoare a țărănilor de a învăța a fost pentru mine o revelație impresionantă: pe ploaie sau zăpadă, elevii veneau pe jos din sate aflate la kilometri distanță. În acel an cursurile universității au fost adesea întrerupte de demonstrații studentești, simptome prevestitoare ale unor lucruri mai rele ce aveau să vină.

În iunie 1926 am absolvit cu calificativul maxim: foarte bine. În anul academic care a urmat am câpătat un post la vechiul meu liceu, unde am putut să mă pregătesc în izolare pentru următorul obstacol: „agregarea”. Termenul, fără corespondent în engleză, desemna un examen special pentru a deveni profesor secundar. El consta dintr-un test mai aprofundat din materiile de licență și din verificarea capacității de a preda la clase din cursul secundar. Comitetul era prezidat de Samuel Sanielevici, profesor la Universitatea din Iași, unde avea loc examenul. (Fiind profesorul meu de matematică cu zece ani în urmă, în timpul ocupației germane, Sanielevici m-a tras de urechi deși părea să mă simpatizeze foarte mult. În mod curios, singurul profesor care a mai făcut acest lucru a fost fatidicul Rădulescu.) Din nou m-am clasat primul la bărbați, și la fel a făcut în competiția feminină viitoarea mea soție, Otilia Busuioac, care mi-a fost colegă de grupă din primul an la universitate. Am ales un post de profesor la liceul de băieți din Constanța și am candidat pentru o bursă de studii de doctorat la Paris.

Cu acea ocazie, în octombrie 1927, m-am dus să-l văd pe Traian Lalescu, spre care în mod justificat mă simțeam cel mai atras. Lalescu era un matematician remarcabil care împreună cu Vito Volterra și Eric Ivar Fredholm au făcut noi deschideri în teoria ecuațiilor integrale. Dar el era interesat și în bunăstarea țării sale. El s-a străduit în mod repetat să supună problemele economice unor metode științifice. Oricine știa de „curba lui Lalescu” pentru ajustarea salariilor. Resimțind acut lipsa statisticilor, cu mare patos a reușit să mă convingă în timpul acelei vizite să studiez mai departe statistica, nu matematica pură. „Domnule Roegen, cind vă veți înapoia din Franța, vom avea lucruri mari de făcut împreună”, mi-a spus. În noiembrie am părăsit Parisul și, așa cum planuisem, m-am înscris la *Institut de Statistique*. După ce am absolvit cursurile (clasându-mă primul) m-am întors în țară pentru prima dată în 1929. Fără rește, cu inima săltând plină de speranțe, m-am dus imediat să-l văd, pentru a afla că tocmai murise de câteva zile. Pentru un timp, am fost incapabil să mă îndepărtez de intendentul care mă anunșase de încă o pierdere tragică în viața mea.

ÎN TOAMNĂ urma să mă întorc la Paris să-mi termin dizertația. S-a ivit o piedică ce merită să fie menționată datorită învățămintelor ei interesante socio-politice de genul celor de care lucrarea lui Pareto „Minte și societate” este plină. Regula era că bursele de studii în străinătate se acordau dintr-un fond special de către o comisie formată din delegați universitari pe bază de recomandări academice. Până în 1923 guvernele liberale au respectat regula, așa încât primele mele două burse au venit automat. Dar noul guvern format de Partidul Național Țărănesc (un partid la care eu ani mai târziu am aderat cu mare zel!) a început să distribuie burse propriilor săi favoriți prin decizii administrative, fără a mai

NĂSTASE NEGRULE — Căpcăuni (Alexandria, 1790, B.A.R., ms. rom. 869)

ține seama de regula respectivă. Șeful biroului fond de burse a hotărât într-o zi să mă informeze că fondul era aproape epuizat. M-am dus să-mi pledez cauza la secretarul general de la Ministerul Finanțelor care, jenat, mi-a spus că numai „comisla” distribuie bursele. Supărată, mama a aflat că un fost coleg de-al ei ar putea să-mi obțină o audiență cu Mihail Manoilescu, renumitul susținător al protecționismului industrial, atunci ministrul industriei. Dar Manoilescu abia dacă a aruncat o privire la recomandările mele de la Universitatea din Paris și m-a trimis, și el, la „comisie”. În câteva rânduri mama l-a abordat atunci pe Al. Lapedatu, un învățător din Constanța, deputat în parlament din partea Partidului Național Țărănesc. Idealist pur, el n-a putut crede povestea mea, dar a promis că încearcă. A doua zi mi-a înmănat cererea cu rezoluția administrativă a aceluiași secretar general: „Se aprobă”. A fost, cred, singura dată cind am obținut o bursă prin favoritism. Munca pentru obținerea titlului era astfel salvată.

Pentru mulți studenți viața la Paris nu era ușoară. Nu existau cămine și nici cantine pentru studenți. Trebuia să închiriem camere în hotelurile (funcționând în case vechi) cu care era presărat întregul Cartier Latin și să mîncăm în restaurante cu prețuri fixe, dintre care cele mai multe vindeau carne cu bonuri de masă cu un anumit rabat. Cu inevitabilul *pourboire* cea mai simplă masă costa între cinci și șase franci, iar un continental breakfast la „bistro”, circa doi franci. Chiriile lunare (fără baie) variau în jur de 300 de franci. Bursa mea era de 300 de franci pe lună, ceea ce revenea pe atunci la circa 32 de dolari. Pentru că ceea ce rămânea după ce plăteam masa și adăpostul era aproape nimic, trebuia să mă bazez pe ceva bani de acasă. Din fericire, ca și în România, nu se plătea nici un fel de taxă de învățămînt. Cu pingelele găurite și cu cămășile roase, studenții erau totuși în general fericiți, foarte fericiți să poată învăța. Acest episod din viața mea îmi vine adesea în minte în legătură cu situația din deceniile trecute cind aproape pretutindeni bursele erau văzute exact ca niște salarii.

Relațiile dintre profesori și studenți erau la fel ca în România, distante. De câteva ori am putut vorbi cu profesorul Lucien March de la Biroul Federal de Statistică unde el era director. Alfred Barriol, un om care era întruchiparea bunăvoinței, preda matematici financiare și era și directorul PLM, cea mai mare companie feroviară din Franța. El mi-a împrumutat cu amabilitate o mașină veche de calculat pentru a o folosi la pregătirea dizertației. Mașina avea o lungime de două picioare și era atât de grea încît a trebuit s-o transport cu taxiul! Cu toate acestea cred că, deși toți care au studiat la Paris sînt de acord cu poetul care spune că

*Tout homme a deux patries,
La sienne et puis Paris
(Oricine are două patrii,
A lui și-apoi Parisul),*

toți au rămas cu un puternic gust amar din cauza modului cum studenții francezi își băteau joc de colegii lor străini numindu-i *metèques*, un termen batjocoritor care înseamnă „străin” în greaca veche.

Pe lângă cursurile obligatorii, am mai frecventat cu regularitate alte două. Primul era un curs destul de anost, de ecuații diferențiale finite, ținut de Henri Lebesgue de la *Collège de France*. Cel de-al doilea era un curs epocal de analiză matematică predat la *Sorbonne* de Eduard Goursat, o altă somitate. Încovoiat de vîrstă la 70 de ani, Goursat intra în sala de curs, așa cum era ceremonialul la *Sorbonne*, după ce un *enchaineur* purtînd un guler de blană cu sigiliul universității anunța „*Messieurs et Mesdames, Professeur Goursat*”. În acel moment noi toți ne ridicam în picioare. Oameni ca el meritau acest lucru și l-ar merita chiar și astăzi. Cind Goursat, mis-cindu-se lent și vorbind foarte blînd, scria pe tablă, la fel ca și în cazul lui Titeica, nu era nevoie niciodată de burete pentru corecturi.

Din cind în cind, am participat de asemenea la conferințe despre teoria probabilităților ținute de Maurice Fréchet de la *Institut Henri Poincaré*. Pentru că Gaston Julia era o stea în ascensiune în analiza matematică am mers și la unul din cursurile lui. Cu acel prilej, văzînd că omul care intra în sala de curs avea drept cap un glob negru, am fost șocat pînă aproape de leșin. Julia trebuia să poarte această mască totală care avea doar niște găuri mici în dreptul ochilor și gurii deoarece un șrapnel îi explodase în față în timpul primului război mondial. El era ceea ce francezii numeau o *queule cassée*. Cu un patriotism înflăcărat, tinerii intelectuali francezi ca el au luptat în linia întâi. Povestea lor memorabilă a fost relatată de Julianne Félix într-un epigraful luminos despre fratele ei Robert „care, la vîrsta de patru ani, a descoperit regula probei cu nouă; și care, la vîrsta de șaptesprezece ani, era student la *Ecole Normale Supérieure*; [și] care, la vîrsta de nouăsprezece ani, a murit pentru Franța”. Exemplificînd cu cazul matematicii, după ce somitățile vîrstnice — să spunem Borel, Cartan, Darboux, Fréchet, Goursat, Hadamard, Lebesgue, Picard, Poincaré — au plecat, nu mai era aproape nimeni care să-l înlocuiască. De atunci n-am încetat niciodată să mă întreb dacă pătura cea mai înaltă a intelectualității nu ar trebui scutită de a merge pe front. Răspunsul este greu de dat și nici o analiză cost-beneficiu nu l-ar putea găsi.

ANONIM — Voievodul Ieremia Movilă, doamna Elisabeta și copii lor (Tetraevangheliar, 1607, Muzeul de Istorie al României).

Sfârșit de sezon pe litoral

Bietul secol 20

CITISEM, încă în aprilie, în publicația „Vacanța la Costinești”, un interviu dat de directorul general al Companiei Autonome de Turism pentru Tineret, Aurel Borșan, în care imaginea „Capitalei vacanței și tineretii” anărea de-a dreptul fascinantă. Nici răul n-ar fi fost descris atât de atrăgător, mai ales că, față de molcomeala oarecum nedorită a paradisului, Costineștiul apărea, dimpotrivă, fremătind de o neostoiită exuberanță — un tărâm al vieții vesele, ocultat de grijile mici și mari de fiecare zi, un loc al fericirii! Mai exact: „o oază de recreere, o capitală estivală a divertismentului și tineretii”, unde păreau să se fi strins toate plăcerile lumii, „oferind tinerilor posibilitatea să se deconecteze, să se refacă pornind în alegerea programelor de la o ofertă foarte largă și pe toate planurile”. Adică și materiale și spirituale, cum s-ar zice, sau, mai pe șleau, Costineștiul te imblă cu tot ce-și dorește omul plecat să-și petreacă vacanța de vară. Așa că nerăbdarea mea nu mai avea margini. Voisem să mă duc în laudata stațiune în plin sezon, începând cu jumătatea lunii iulie, dar nu dădusem încă de capăt unei întâmplări despre care îmi pusesem în gând să scriu, privind soarta unui urias morman de ziare și reviste depozitate în pavilionul A4 al Complexului expozițional din Piața Presei Libere. Eram, îndeosebi, interesat de revista „Secolul 20”. Se editaseră primele numere de după Revoluție și în loc să fie trimise spre cititori zăceau într-o imensă colivie cu gratii de sticlă, precum un stol de păsări Phoenix. Metafora nu-i nicidecum nepotrivită, fiindcă revista, de culoarea aurului, fusese pur și simplu aruncată pe dusumeaua pavilionului într-un fel de stog, iar conținutul din virf, atârând galbene și desfăcute, dădeau impresia unor aripi incendiate. De altfel, întregul tablou al pavilionului era de domeniul absurdului, părea ceva proiectat de Salvador Dali, cel care scrisese în a sa „Autobiografie” că numai el avea puterea să nască „fenomene de halucinație”. Știti cum se scoate o revistă! Cu greu! E ca la nașterea oricărui lucru de preț și cineva îl ia și-l aruncă. Tot felul de reviste — „Viața Românească”, „Sănătatea”, „Femeia”, „Licurici”, „Caruselul”, „Bucuria copiilor”, „Rebus”, „Călăuza”, „Autoturism”, „Regia fotbalistică”, „Revista de matematică”, precum și ziare dintre cele mai diferite, în loc să fi fost expediate la cititori stăteau depozitate acolo, unele chiar din primul trimestru al anului — baloturi în stive din care, în graba descărcării, se răspindiseră ici-colo pe podea cite-un exemplar, ca niște eșantioane, atrăgând atenția prin titluri care de care mai captivante între care și acesta: „Cum să devenim rentabili?”. ca o aluzie, parcă, la mostra oferită concret și pe de-a-ndoaselea de cei de la Direcția expediției presei. Zeci de mii de ziare și reviste zăceau în pavilionul acela între care, cum spuneam, și „Secolul 20”, în peste 3.000 de exemplare a 50 de lei unul. „Se vor vinde, n-avem nici o teamă în privința asta! — mi se explicase la Direcția de expediție a presei — le trimitem la mare, că la mare se cumpără și pietrele!” Sigur că m-a șocat o asemenea seninătate, dar n-am bănuț că răspunsul acesta al șefului Biroului de expediție a presei avea să-mi revină atât de obsedant în minte pe cînd mă aflam, spre sfârșitul lunii iulie, chiar acolo, la mare, unde, într-adevăr, părea să se fi cumpărat și pietrele! Dar nu și „Secolul 20”, din pricina simplă că încă nu ajunseseră (și nici n-a ajuns!) la vreun chioșc sau librărie de pe litoral. Probabil că funcționarii de la Expediție — mi-am zis — s-au răzgîndit și l-au trimis la munte. Nu știu, n-am avut prilejul să verific adevărata stare de lucruri.

Atenția mi-a fost reținută, de astă

dată, de o altă împrejurare nefastă și anume chiar de starea de lucruri de la mare. Am ajuns la Costinești într-o duminică dimineață. Marea? Tînără și frumoasă, cînd albastră, cînd argintie, cu valuri înspumate și lumini solare — așa cum e ea, orbitoare și pură, cu ace soalete și răspălate în care abia aștepti să te arunci! Dar ce se întîmplă? Pe măsură ce trece timpul, marea îmbătrînește cumplit și s-a făcut, deodată, urîță. Fiindcă marea cea albastră încorporează în chipul ei, brutal și direct, și ceea ce se petrece în jur. Și ee anume se petrecea în jur, adică în stațiune?

În stațiune au început să apară priveliști care contrastau flagrant cu absolut toate imaginile transmise prin interviul directorului general al Companiei amintite.

Prințul de seară

MAREA deziluzie o stirneau și acolo tot cozile care mi-au apărut, deodată, și mai înspăimîntătoare. Plecasem din București de la atitea cozi și arătarea asta, brezaia, sperietoarea asta de atîția ani și ani m-a cutremurat într-aita, incit m-am și văzut topit în formele ei destul de cunoscut, dar de care crezusem că măcar în zilele vacanței voi scăpa. Nu era o spaimă exagerată: cozile la mare sînt o barbarie! Simți dintr-o clipă într-alta că ți se desfac timplele capului deasupra cărula soarele își răsuțește sfredelul înroșit drept în creștet. Unde-i începutul? În zare, se văd umbrele tonetelor, dar coada imensă se răsuțește molie trecind și mai departe spre un presupus grătar miraculos din care iese fum. Nu ajunge mirosul pînă în locul în care mă aflu, așa că nu mă mir cînd aud în față și în spate întrebări: „Ce se dă? Ce au? Nu știu nimeni ce se dă aici?”. Sute de băieți și fete în costume de plajă înaintează încet-încet spre fumul acela, puțin chirchit și trist, închiși în ei, dar nu resemnați, fiecare își face, desigur, planul că, totuși, la un moment dat, o să ajungă, acolo, totul e să fii răbdător, să nu renunți! Vigoreea a dispărut de mult, si-luetele se girbovesc, oboseala se așază pe chipuri, coada pare să urce și să coboare un deal și o vale, scotîndu-și spinarea pe creasta cealaltă și să se arate apoi pe cîmpia nisipoasă ca un desen depărtat. La numai o zvirțitură de piatră se întinde plaja, iar dincolo — apa răcoroasă, apa de mare în miez de vară! Cei de la coadă însă trebuie să îndure suplicii dacă vor să-și potolească foametea și apoi setea. Seta? Unde și cum? O să vedem noi. Deocamdată să infulecăm cite-un cîrnat cu piine făcută parcă din nisip amestecat cu apă. Ce-o fi cu brutarii noștri de nu mai știu să coacă o piine ca lumea? Felile ciopirtite de cuțit sînt, pe soarele torid, ciudate, umede, aluat crud, dar nu-i o tragedie, bine că-l, totuși, piine, fiindcă, iată, cîrnatii s-au terminat! Chiar așa? „Cum nu mai aveți? Imposibil! Nu se poate, stîrp aici de-atîta vreme! Măcar să ne fi spus!” „V-am spus — zice graiaragiul revoltat la culme — da’ nu sînteți de înțeles! De cînd tot strig și nu m-ascultă nimeni!” Coadă încremenește. Șoaptele șuieră dintr-o ureche într-alta, ca o rafală: „Auzi că s-au terminat!” „Ce s-au terminat?” „Cîrnatii!” „Cîrnatii erau?” „Da’ ce volai?” „Și fumul?” M-am luat după fum! Cum dracu’ de s-au terminat cînd ieșea mereu fum?” „Cum-pără fum!” — vrea să facă o glumă careva, dar nimeni nu ride. Coadă, pleoștită de-a binelea, se destramă, păgubașii răspîndindu-se care încotro. Numai spre apă nu se duce nimeni, nici peștii nu înnoată hămesii. Se aude că s-ar găsi ceva dincolo de bazar, un fel de han cu pui la ceaun. Cu puțin noroc poți să-ți astîmperi foamea. De la „magazinul general”, aflat în apropiere, citiva turiști băfioși au cumpărat borcane cu zacusca. Un deliciu, dar n-a mai rămas decît ghiveci pentru gătit. Lingă vitrină un grup se încăieră pe citeva sticle de coniac. Cine s-ar fi așteptat să apară așa,

LOGOFATUL PEIRACHE — Împărăteasa, Aretusa și doica în trăsură (Erotocritul, 1787, B.A.R., ms. rom. 3514).

dintr-odată, băutura asta la un preț alt de convenabil? Se aude că ar fi fost și votcă. Unde? Cînd? A dispărut într-o clipită și-a mai rămas doar coniacul ăsta — șase sticle de-un litru pe care și le revendică vreo cincisorezece indivizi nervoși peste măsură, bruftuiala închinându-se cu spargerea vitrinei. Vinzătoarele tipă alarmant: „Politia! Politia!”, dar cine să intervină pentru un fleac? Cînd, mai tîrziu, am stat de vorbă cu șeful biroului economic, locotenentul major Victor Popescu, un tînăr posomorit („Vreți să cad erou ca un idiot?”) am avut în față o multime de argumente ca să înțeleg caracterul frămîntărilor sale: litoralul e înșesat cu hoți! Au jefuit pînă și stația „Radio-Vacanța”! Un polițist a fost înjunghiat. Văzînd atunci cum stau lucrurile mi-am făcut o echipă din țigani vinjoși — îmi explică ofiterul — altminteri mă pomenesc și eu cu un cuțit împintat în ceafă! Imi arată o magazie plină cu lucruri de furat, îndeosebi aparatură electronică, video-casetofoane, casetofoane, boxe, precum și bijuterii din aur și pietre prețioase. În altă încăpere — mărfuri confiscate de la speculanți. Se plînge împotriva primăriilor care eliberează autorizații unor indivizi care numai întreprinzători pe piața liberă nu sînt. Și împotriva vameșilor care închid ochii — pe degeaba? — în fața bișnițarilor de tot soiul — unul a venit pe plajă cu zece saci burdușiți cu ochelari de soare de fabricație poloneză pe care-i vindea cu de cinci-șase ori prețul mărit. Și unii turiști străini se ocupă cu bismita. În fața restaurantului „Azur” am văzut mereu ba ruși sau bulgari, ba polonezi cu tot felul de lucruri, unele alt de căutate incit un polonez a fost acostat într-o secundă, în jurul lui ridicîndu-se un zid din trupuri: cumpărători s-au cocolat, ca la circ, unul în spatele celuilalt în așa fel, incit să nu mai pătrundă nimeni în cercul lor, asemănător unui grindei de fîntînă. De sus, cineva era lăsat cu capul în jos pînă la nivelul bișnițarului făcînd țiguielile. Odată treaba încheiată, zidul s-a destrămat, tinerii urmînd să-și evalueze afacerea. Într-o parte scoteau că au cîștigat, în alta dimpotrivă. Pungile de alune americane și ciocolată, de exemplu, li se păreau extrem de scumpe, în vreme ce la țigări au ieșit bine: 40 și 50 de lei pachetul care de obicei, în alte împrejurări, atinge sută! Li povestesc locotenentului-major întîmplarea. Nici nu se încumută, nici nu suride, imagini reportericești — zice — păi să vă spun eu cum se escaladează vilele și cum se ia totul fără tocmeală! Băieții de care vorbiți sînt cinstiți, vor și ei să-și facă pofta cu niște alune și să fumeze o țigară bună, ale noastre sînt piine de cioturi! Așa că se bucură și ei cînd întîlnesc un bișnițar ca ăla, cheltuiîndu-și fără nici o reținere banii dați de părinți! Li ascultam și mă întrebam cum naiba de n-avem și noi o țigară românească bună, dar ce să mai zicem că nici chibriturile nu se mai aprind! O cutie întreagă am scăpărat pentru o țigară. „Nu l-ați nimerit — ride de astă dată cu toată gura ofiterul — din prima scăpărătură poți s-arunci cutia, că nici pasta de pe laturi nu mai e bună de nimic!” Imi arată apoi citiva saci cu gumă de mestecat, produsul cu care invadează plaja mai ales țiganii. Gume, țigări, papuci de plajă, tricouri, podoabe felurite — astea-s mărfurile conaționalilor noștri romi. Rețeaua e vastă, le procură rapid și împinzesc litoralul. „Ce poți să le faci? Îți sar în spinare și cine te apără? Dumneavoastră ne cereți să vă ocrotim, dar pe noi cine ne ajută? De asta mi-am făcut o echipă tot din țigani. Au, bineînțeles, pretenții dar, deocamdată, ne descurcăm așa”.

S-a făcut tîrziu, cobor spre plajă, soarele e încă puternic, mi-e sete, dar parcă numai mie? Extraordinar! Cit e plaja de întinsă, nu găsești la nici o tonetă, la nici un chioșc, la nici un bufet bere sau băuturi răcoritoare. Nimic, nimic. Aud o discuție despre apa minerală. „Acum că s-a scumpit...” „S-a scumpit? N-am știut. Cu cit s-o fi scumpit?” „Nu

știu, de unde să știu, dacă nu e?” „Așa e, dacă nu e, de unde să știu? Am auzit că în țările arabe îți dai cămașa de pe tine pentru un pahar de apă minerală”. „Păi, ce noi sîntem în Arabia?” „Ai dreptate, sîntem în Europa, dar spunea cineva la televizor că și la Roma și la Paris apa minerală e scumpă. Mai scumpă chiar decît vinul!” „Bine dom’ e, să fie, da’ să fie! Că uite la noi nu-i nici așa, nici așa! Iar cit privește vinul, ce comparație poți face, din moment ce nici vin nu există?” Într-adevăr, în întreg Costineștiul n-am văzut o sticlă cu vin. Un regizor îmi spune că s-ar fi găsit pe la prînz la „Magazinul general” și mi-am amintit de vitrina s-aria. M-am dus spre restaurantul „Forum”, unde aveam bonuri de masă. Pe la orele 19 începe cina. Chelner inteligent: a pus în frapiere apă potabilă, iar pe mese, în castronașe, cuburi de gheață. Raul pe pămînt! Cum de v-a trecut prin gînd? Chelnerul suride: „Păi, pentru ziaristi și regizori...” Așa era: minunea se afla doar la citeva mese. La „Forum”, ca și la „Azur”, serviciile sînt mai acceptabile, seara, cu o plată suplimentară, se putea servi și o friptură. În schimb, dimineața o felioară de brînză și ceai, sau, cel mai adesea, în locul brînzii, gem — la prînz, ciorba de zarzavaturi și o mincare cu sos din cartofi-fulgii, de culoare vineție, și o prăjitură cit moneda de cinci lei, numită „paleu”, cu gust de biscuit fără zahăr. Iau masa aici și studenți, dar cei mai mulți mîncîncă la citeva cantine, clasa, să-i zicem a IV-a, după consistență și servicii, localurile acestea, destinate cu deosebire lor, fiind, de fapt, cu autoservire. Cozile sînt aici de-a dreptul interminabile, unii ajungînd să servească masa de prînz abia spre seară. N-au găsit timp să facă un duș și să se schimbe, de pe plajă se așază direct la rîndul deja alungit pînă-n alee. Și cum virsta tînără își spune cuvîntul, graba e apoi spre discoteca unde se vind bilete de intrare la un preț destul de mare, dar și mai pîrăat este cel de la manifestările culturale organizate la amfiteatrul de vară, — între 25 și 50 de lei accesul.

Vaporul de deșert

IN același interviu acordat la începutul sezonului de directorul general al Companiei Autonome se vorbea despre acțiuni pline de atractivitate: „Avem o preocupare pentru creșterea stachetei la calitate pentru toate manifestările ajunse la citeva ediții, manifestări care și-au creat un public aproape „specializat” și dorim să punem accent pe programele divertismentului de noaptea”. Alături, pe aceeași pagină a publicației „Vacanța la Costinești”, sînt prezentate „Sărbătorile vacanței” în al căror program se pomeceau, în afara serilor de muzică însoțite de parade ale modii, și „Galele Costineștiului” — gala folclorului, a tinerilor actori, a tinerilor concertisti, a dansului de societate, a rock-ului, a baletului etc., etc. — care, cu unele excepții, nici gînd să fi atins „stacheta” promisă; au degenerat, mai degrabă, în mostre ale proastei organizări cum au fost, de exemplu, Gala tinerilor actori sau Festivalul Filmului, extrem de sărace în elemente noi, profund plicticoase. „Acțiunile culturale-artistice și de divertisment, specifice stațiunii se vor ridica la o cotă valorică încă neatinsă pînă acum” — se preciza în publicația amintită. Într-adevăr, neatinsă, dar nu ridicîndu-se, ci coborînd, în mod jalnic, pînă la limita ridicolului. Cine i-a împiedicat pe organizatori să-și țină promisiunile? Și, mai ales, cînd va dispărea moda interviurilor mincinoase? De ce nu se onorează ceea ce se promite? În vremea cit am stat la Costinești, se perindau pe-acolo tot felul de reprezentanți, inspectori și controlori

LOGOFĂTUL PETRACHE — Pezostrat, sfetnic împăratului și tatăl lui Erotocrit (Erotocritul, 1787, B.A.R., ms. rom. 3514).

LOGOFĂTUL PETRACHE — Erotocrit pătrunde în închisoare la Aretusa (Erotocritul, 1787, B.A.R., ms. rom. 3514).

„În interes de serviciu” dar care, de fapt, nu-și doriseră decît să facă și ei puțină plajă? Că altminteri, ce să controlezi? Starea nisipului? În depărtare se vede un vapor, pîrînd să vină în ajutorul domnului Borșan. N-ar fi de mirare: setea naște coșmaruri. Fiindcă, iată, pe alea de pe țarm trec în goană camioane goale. Nu cumva se duc spre port? Se întorc însă curînd la magazia hotelului „Forum” tot goale: vapoare de deșert! Am întrebat un asemenea „inspector” de ce nu există în rețea apă minerală și mi-a explicat, convingător, că nici el habar n-avea de ce? „Poate cu benzina asta — și-a spus el părerea — și cu grevele la încărcări și descărcări!” Așa da, tot mai aflasem cîte ceva din cauzele astea nenorocite, fiindcă ori în grevă ori „în plină activitate” mai toți responsabili de pe acolo nu făceau nimic în folosul general. Pînă și cei care se îngrijeau direct de curățirea plajelor se ocupau mai toată vremea cu bișnița, iar cînd seara și dimineața dădeau cîteva ture pe malul mării, chipurile și ei „în interes de serviciu”, făceau treaba asta parcă doar ca să-și plimbe greblele. Am văzut cu ochii mei cum zăceau nu numai pe lingă diguri, dar chiar în mijlocul plajei, mormane de gunoarie și mobile de scoici imputite, care făceau aerul irespirabil. Zile în șir se adunau resturi alterabile, îmbicsind cu mirosul lor greu atmosfera pe care sărmana briză nu-l putea învinge. Asta era vestitul „aerosol” în acele zile de vară la Costinești. Neîntînd pe plajă absolut nici o cutie pentru gunoi, turiștii aruncau lingă diguri tuburile golite de emulsii, invadate apoi de lighioane. Și-a mai venit și un „întreprinzător” cu un camion de pepeni parcat de-a dreptul pe nisip, vinzîndu-i repede cu 30 de lei kilogramul și mai apoi doar cu 10, după cum apuca, fiindcă, la sfîrșit, s-a dovedit că fuseseră de furat („multe produse de acest fel, pepeni, piersici, porumb fiert, dovleci turcești, mere, pere, prune sînt de furat!” — spunea resemnat locotenentul major de la Biroul economic) și toate cojile și cotoanii s-au adunat în maldăre infectioase. „În altă țară — îmi spunea un ziarist — o plajă ca asta ar fi închisă pe loc. Și ne mai lamentăm că ici și colo s-au constatat cazuri de holeră!”.

Insula Vox Maris

ÎNTR-O dimineață a apărut la Costinești un grup de turiști străini, băieți și fete. Era chiar foarte de dimineață, așa că la hotelul „Forum” încă nimeni nu era pregătît să-i primească. „Parcă trebuia să sosită miine!”, i-a întîmpinat somnoroasă recepționera. „Azi!” — i-a dovedit cu acte în regulă ghidul. Am coborît să prind răsăritul soarelui și cînd m-am întors, după mai mult de-un ceas, cei din grup se tolăniseră frînți pe canapele, iar ghidul încă îl mai explica hotelierului impasul în care intraseră. Ca să-l convingă să rezolve cît mai repede situația i-a atras atenția că era vorba, totuși, de oaspeți străini, „ne facem de rușine, camerele trebuiau puse la punct încă din ziua trecută, cui le-ai vîndut cînd se știa bine că repartiția?”. Cuvintele-i răminînd fără ecoul dorit, ghidul a apelat la ultimul argument: „Domnule, ei au acolo alt relief, au venit din țara lor muntoasă bucuroși să vadă Marea... Iar noi...” Atunci hotelierul a sărit ca mușcat de șarpe! N-a mai suportat: „Păi dacă au venit să vadă marea, du-i dom'le pe mal că marea nu-i în hotel! Și pînă atunci rezolvăm noi cumva! Că nu sînt eu de vină că s-au încurcat treburile. Du-i să înoate și-o să se bucure!”.

Tot auzisem vorbindu-se pe plajă de un loc cu totul deosebit, cu adevărat o gură de raî în deșertul de la Costinești, un mic complex cu discotecă și bar de noapte pe nume „Vox Maris”. Nu era prea scump să-l vizitez, 150 de lei intrarea, preț în care intrau și 50 ml whisky, o farfurioară cu alune americane și un

pahar cu citronadă. De la orele 21 și pînă la 4 dimineața să tot petreci acolo. Într-adevăr, o deosebire radicală: totul e feerie. Într-o lumină asemănătoare — îmi ziceam — trebuie să se fi ivit și pămîntul la facerea lumii. Iar „vocea mării” atît de curată și cristalină pare să-i însoțească clipă de clipă cu întreaga ei splendoare pe băieții și fetele care servesc, totdeauna plini de farmec și îndatorință, de parcă n-ar face nicidecum parte din neamul chelnerilor noștri, greoi și veșnic iritați, mici călai de sentimente, ci ar fi fost proiectați anume de un inspirat inginer genetician. „Vox Maris” este un complex care a existat și înainte de Revoluție, dar acum e cu totul schimbat, restaurant reamenajat, reorganizat de la redistribuirea spațiului pînă la mobilierul ultramodern și diversificarea serviciilor. Cel care a făcut în pustia Costineștiului toate astea e un tînăr de 34 de ani, specializat în Spania și R.F.G., Nicușor Năstase, de loc din Girbovii Bărașului. Băiat, deci, de-al nostru și nu importat, dar căruia i-a dat Dumnezeu harul comerțului civilizat, pasiunea artistică față de meseria lui și, mai ales, un înalt simț al respectului față de semenii săi — clienții. „La noi, în dese cazuri, clientul e privit ca un individ bun doar de secătuit, rareori să se gîndească oamenii noștri din comerț că datorită lor, consumatorilor, existăm, că fără ei n-am avea nici un rost pe lume, doar dacă ne apucăm, așa cum se întîmplă de-atîția ani, de furat în plină zi.” Revenînd în țară după Revoluție, tînărul întreprinzător al cărui idol în branșă e, cum și ghicisem, Ion Țiriac, a închiriat de la Compania Autonomă de Turism pentru Tineret complexul „Vox Maris”. Și s-a pus pe muncă. O muncă în care a investit toată capacitatea și inteligența sa. Va trebui să plătească pentru întregul sezon Companiei nici mai mult nici mai puțin decît 1.500.000 lei. Nu se plînge însă, contractul e pentru 5 ani și dacă în acest an n-a mers prea bine, în cei următori își va realiza profitul, fiindcă la „Vox Maris” timpul e folosit la maximum, nici un minut pierdut, toți lucrătorii sînt cu inima deschisă spre clienți! Și clienții există de fiecare dată pînă la limită. Aflasem că impozitul plătit de Companie primăriei locale pentru teren, precum și cotele anuale de amortizare a clădirilor complexului sînt de ordinul mîlilor. Atunci în baza cărui principiu a închiriat Compania complexul contra sumei exacte de un milion și jumătate pe sezon? Care-i argumentul financiar? Tînărul întreprinzător îmi răspunde că principii e de ordin... bănesc. Cam atît se obținea și înainte de Revoluție pentru bar și discotecă. Dar cum stăteau atunci lucrurile? „Atunci era o țigănie. — Îmi spune — am lucrat și eu aici multe veri de-a rîndul, aproape de la 20 de ani, că de-aici am plecat în străinătate. Nu se compară. Șefii se mulțumeau cu banii de intrare care trebuiau să fie cît mai mulți, indiferent de capacitatea încăperilor. Era aici o clăie peste grămadă, iar consumația — la întîmplare, ce se găsea și cum se putea, alcool să fi fost!”.

Are de înfruntat multe piedici, în primul rînd cele din domeniul aprovizionării. Dar interesul, concurența în a-i servi însă cît mai frumos și bine pe consumatori vor învinge — este pe deplin convins tînărul comerciant. M-am convins și eu că o noapte petrecută la „Vox Maris” e dintre cele mai reconfortante. Mi-am dat seama de asta mai ales de îndată ce am reintrat în atmosfera obișnuită a stațiunii, reluînd în piept, iarăși, micile și marile mizerii ale vieții de fiecare zi.

Teroriștii risului

LA NEPTUN, cea dintîi grijă a fost să caut la chioșcuri și librării „Secolul 20”. Începuse deja luna august, dar nici în zilele următoare nu l-am găsit. Nici o vinzătoare n-auzise de existența pe litoral a celebrei revis-

Ștefan IOANID

Omul fără piele

Îndărătnicia cenușii

Cînd nimic nu există, cine există?
— Noi, Frumusețea, Cenușa!

Mă înfășur în nimicul, în nimicul
nimicului tău
cum flămîndul în piine și vinul.

Ademeniri, privilegii

Sicrie naive. În umbră.

Cine visează? Pe cine?
Sînt mereu rîni
acolo unde nu mai este nimic.

Carne — a cui? Și sînge
în carnea, în sîngele tău.
Ademeniri, privilegii.

Stelele ne privesc. Noi
de mult am orbit.

Ecorșeu

N-are decît să-și piardă
miinile și ochii
și carnea — toată carnea
pînă unde te poți tu pierde
carne a mea și sînge
din carnea și sîngele
pînă unde viața — oroare a mea
dragostea mea
ca să te poți tu naște
din nou voce umană?

Bătrînețe fără tinerețe

Cintele nasc în aer cadavre
de gheață.

Frigul coboară și nu te mai apără
nici inocența, nici disperarea.

Cuvintele-s negre. O mulțime de orbi
le repetă pustii și frigul.

Cît despre tine, te culcă și murmură:
Mi-am văzut viitorul. Pot muri liniștit.

(Poezii cenzurate din volumul Al doilea vis din pădurea de cedri, Ed. Cartea Românească, 1986)

te. În schimb erau destule pietre pe care, în pofida garantatului pronostic al șefului Biroului de la Direcția de Expediere a Presel, le-ai fi putut obține chiar gratuit. Drept dovadă, mi-am și adus acasă cîteva pentru acvariu. Cum a fost la Neptun? Mai toată lumea e de acord că, față de Costinești, apa potabilă era de o calitate superioară, provenind nu atît din mare cît din cîteva lacuri cu apă dulce sau cu grad de salinitate redus. Altminteri, și la Neptun ca și în celelalte stațiuni de pe litoral, cu foarte rare excepții, au lipsit apa minerală, sucurile, berea și vinul. În schimb, pe plajă, tot felul de surprize. În primul rînd o surpriză ne-o oferea chiar plaja, fiind ceva mai curată prin meritul unui tăvălug care o „pieptăna” seară de seară acolo unde se putea, deoarece în cea mai mare parte fișia s-a îngustat mult, marea amenințînd s-o acopere în cîțiva ani definitiv. Sigur că ar trebui construite indiguiuri, dar cine stă acum cu gîndul la astfel de lucrări, cu toate că ar merita, întrucît marea noastră are însușiri dintre cele mai căutate de turiști. Ar mai trebui revăzute construcțiile hoteliere care încep să se degradeze, ba și construcțiile noi dacă vrem să avem un turism internațional pe măsură și, totodată, scoaterea din beznă a falezelor, în multe locuri rămase fără iluminatie... Ar trebui, cum spunea un ziarist, să deschidem o cale largă și complexă de renaștere a stațiunilor, proces mult mai greu decît chiar nașterea, fiindcă se cere o reorganizare profundă, și, în toate privințele, intervenția masivă, dacă nu totală a acțiunii de privatizare, soluția cea mai aptă să reîgise funcționarea tuturor serviciilor pe baze moderne. Fiecare loc al mării va trebui înfrumusețat și modernizat, dacă dorim nu numai să intrăm în Europa, ci să și aducem Europa la marea noastră.

Mă obișnuisem aproape întru totul cu ziele de vară de la Neptun, începusem chiar să mă plictisesc, cînd mi-a atras atenția dinspre bufetul „Meduza” un ciudat program ce se transmitea, prin puternice amplificatoare, pe toată plaja. De la început pînă la sfîrșit — un mixaj de vulgarități și de texte agramate, de „poante artistice”, pe care nu-mi permit să le reproduc. „Asta-i plăcerea ospătarilor” — mi-am zis, cine știe că-

Înflorire

Mă mai leagă de trupul acesta
care nu mai este
doar lacrimile limpezi
izvorînd din ființă.
Nici muta înflorire
a unui aprilie
— care de mult te-a trădat,
nici vinjetul sacru
al dezolării. Ca o revoltă
izbucnești tu, umanitate
fericită. Ca o voință
incognoscibilă. A cui?
Zei sînt morți.
Cine să-ți mai poată răspunde?
Un fluture negru
îți sfișie gura.

Doar tipătul

Doar tipătul să mai dea un sens.
Fără zeii ei nu cunosc decît legile.
Necesitatea funerară.
Fără nici o adorație! Fără rugăciuni!
Doar tipătul — Cîntecul
unei umanități în sfîrșit libere.
Întunecînd stelele clasice, înlocuind
cerul

cu sentimentele clare
ale omului liber.

Maria în negru

Trăiam pe o planetă umidă
dimineața venea lumina
seara venea întunericul
pleca nefericirea noastră
venea nefericirea noastră
ne nășteam și muream
pentru ce ne nășteam?
pentru ce muream?
eram atît de bătrîni
încît uitasem de unde-am plecat
eram atît de tineri
că nu mai știam unde mergem
pleca Maria în negru
venea Maria în negru
din cînd în cînd
cel mai bun dintre noi
era înălțat numai lacrimi
pe cruce
— Dumnezeu nostru
nu ne spunea mai mult.

rui cîntăreț bețivan i-au plătit să înregistreze asemenea deșănțate bizare-rii, dar de ce nu le țin pentru ei, cu ce drept le difuzează pe plajă? Cînd mă duc să mă interesez, aflu că „perlele” sînt preluate direct dintr-un spectacol prezentat în mai multe seri pe litoral (intrarea — 50 de lei) organizat cu Teatrul de estradă din Ploiești de Agenția de impresariat artistic „Sfinx”. Afîșul e de-a dreptul șocant: „Superproducția — Teroriștii... risului”. Teroriști, da, dar de ce ai risului? Sau n-am înțeles eu bine? A, da, poate scopul a fost să provoace nu risul, ci chiar teroarea. Teroarea prostului gust, a nontalentului, a degradării artistice.

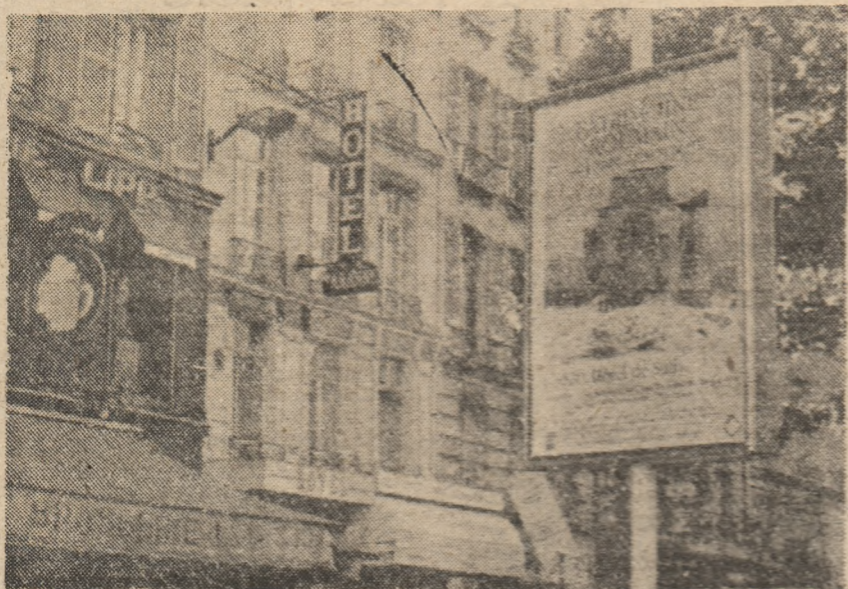
În rest, pe litoral e o liniște spirituală aproape totală. Publicațiile culturale nu ajung, spectacolele cu adevărat de divertisment există poate abia în pregătire, cărți în librării — nici noi, nici vechi! Dealtminteri, unitățile cu pricina au fost mai mult închise.

N-aș fi drept dacă n-aș consemna că am întîlnit și unele surprize care m-au încîntat. De exemplu aceasta: mergi pe malul mării și deodată, spre capătul răsărit, foarte aproape de fosta plajă prezidențială, în chiar fosta zonă interzisă, fără nici o despărțitură, fără nici o demarcație, fără nici o prevenire, apar nudiștii! Oameni costumați și oameni goi fac plajă împreună. Iată — mi-am zis — un chip prin care am învins, într-adevăr, orice prejudecată. Vrei să fii îmbrăcat, rămii cu slipul pe tine. Vrei să fii dezbrăcat, îl dai jos. Ei, și ce dacă-s pe-acolo atîția copii? O să se facă, sigur, și ei mari și-o să înțeleagă și ei cu cît curaj am intrat noi la vremea noastră, în Europa. Se obișnuiesc, desigur, dar eu nu la copii mă gîndesc, ci la aceia care au ținut atîta vreme zona interzisă! Cerele, dacă i-ar vedea în fața lor pe nudiști, s-ar îneca de-a dreptul în nisip!

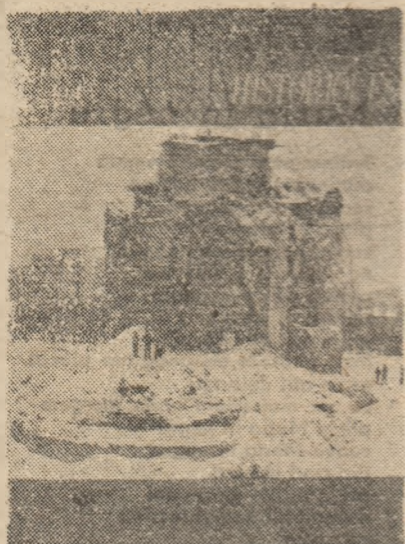
REÎNTORS în București, am trecut pe la Pavilionul A 4 unde, în imensa colivie de sticlă se petrecuse, totuși, o schimbare: revistele neexpediate nu-și mai arătau privirilor aripile de păsări moarte. Erau tot acolo, dar împachetate în saci de culoare albastră, semn că aveau, probabil, să ia, curînd, drumul mării... Acum, la sfîrșit de sezon.

Vasile Băran

Patrimoniu românesc

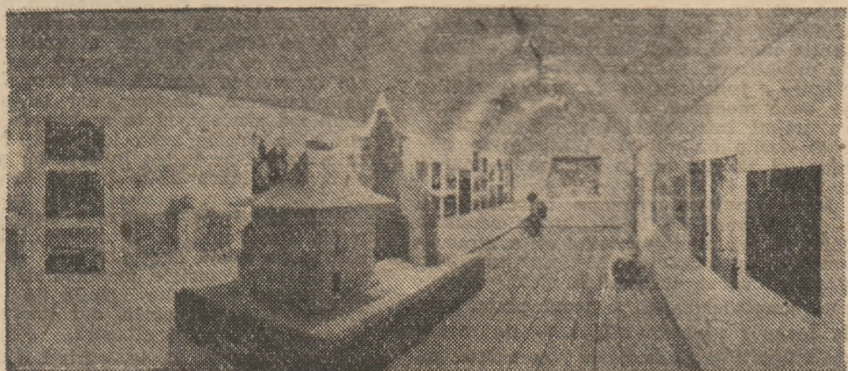
Frederic Edelman in „Le Monde“:

Cu greu se poate imagina o vară mai bogală în expoziții de arhitectură. S-au prezentat toate instituțiile, fiecare cu talentele și cu lesurile sale. Și totuși, nu toate și-au manifestat în egală măsură dorința de a seduce și de a interesa publicul de vacanță, așa cum au făcut Institutul francez de arhitectură (Arhitectură și publicitate) și Casa națională a monumentelor istorice (patrimoniul românec).

cea (patrimoniul românesc). La modul amuzant, IFA ar acționa ca promotor. Așa cum se cere cdeser, atât publiciștii cit și arhitecții, să prezinte elementul cheie al subiectului. La modul serios, este așadar vorba despre patrimoniul românesc. Expoziția s-a terminat poate puțin prea devreme, odată cu primele zile ale toamnei, după ce a început destul de tirziu și iulie, ca și cum studenții cădători să fie pasionații de arheologie care merg să se potreacă vara pe șantierele de arheologie la celălalt capăt de țară, n-ar fi interesați de un astfel de subiect. Dacă Hotel de Sul'y nu se hotărăște să facă prelungirea, nu vom constata cu numărul pasionat din Monumente istorice, pe care Casa I. publică în acest interval. Și într-un caz și în altul, ansamblul patrimoniului românesc este cel care face obiectul studiului, urban ca și rural, străvechi sau recent, incluzând desigur distrugerile sălbatice din centrul Bucureștiului operate de familia Ceaușescu.

Întreaga perioadă de tăcere ne care a străbătut-o țara timp de cîteva decenii a aruncat România în afara cul-

Imagini din expoziție
Fotografii de Gilles Abegg

turii internaționale și în afara obiectivelor sale. Trebuie deci pleacă de la zero și să se studieze această țară, puțin cunoscută decamdată, atât din unul din patrimoniile culturale cele mai bogate din lume. Pînă la o dată foarte recentă, patrimoniul rural era totuși extrem de bine protejat, pînă în anii 50 și chiar după aceea, continuîndu-se construirea dintr-un meteloc și stilurile cele mai tradiționale. O ocrotire miraculoasă? Adevărul ne obligă să spunem că dacă această țară a furnizat de cînd dincolo pentru înregistrare, clasare, evaluare a acestor bogății, această salvgardare sistematică s-a datorat în primul rînd și anarhiei agriculturii, creșterii prețelor acelor mărețe industrii poltante și distrugătoare de peisaje, așa cum au cunoscut țările din est. Day și nu ne bucurăm prea desreme. Nici persistența satelor și nici abandonarea proiectului de sistematizare, pînă în practică doar foarte local, nu puteau fi garanții pentru un viitor radent. Proiectul, de fapt, nu a reieșit doar de la el, ci el răspunde, în maniera sa vizigă, unor veritabile probleme de adaptare cărora trebuia să le căutăm soluție în viitor. Și era de dorit, după metode mai blînde.

o altă parte consecventă a expoziției, alt capitol al revistei care o însoțește, este extraordinaria diversitate a bisericilor din România, elăndi nasnice unde se descriează atâtea preocupări și restricții asimilate, de roie de nevole de către populație. Și a acestea sînt desigur bisericile care ne readuc la București, pe acel bulevard al Victoriei Socialismului, care le-a făcut să dispară, atunci cînd nici măcar o rămășiță de respect folă de trecut nu a dus la mutarea lor pe marginile cele mai sinistre ale acestei barbare elucubrații a arhitecturii. Expoziția Casei prezintă și bilanțul exhaustiv și teribil al crizei de marelomanie care a uimit orașul. Rămîndu-și principalii furnizori de informații asupra acestor dezastru urban.

La opt luni după ce ea s-a con-
venit a se numi reînviata română, însă
decă totul și detaliul acestor români
ușurii. Fotografările născătoare prin-
cu precizie bulgărești și că-
șula casă a poporului care închide bu-
levarul. Imaginea de arhivă re-
stituie martiriul bșarilor și vechitului
cartier, vederile din elocvier de-
dăruie deșertăreana unei urbanizări
care trimite direct - toți avem p-
teritatea ne care o merităm - la de-
monstrațiile simțiste ale unui B-fil.
De aceea, o astfel de expoziție în-
locuiește cursurile de urbanistică sau
de arhitectură, care trebuie evident
să facă parte din învățământul gene-
ral, alături de literatură, poezie și
matematică.

BĂTRÎNA ȘI COPILUL.

N-AM INTRAT încă în expoziție. Mă aflu în vestibul.

Pe perețele din față, halucinantă, o biserică pe jumătate scufundată în apă. În prim-planul fotografiei, printre pietre funerare, cruci sparte, răsturnate, o tânără bătrână, îmbrobodită în negru. Cenușii-cernite, trăsăturile feței nu se disting. Un vag fără timp sau cu prea mult. Bătrîna urcă din adine, din tragedia eschylia, din istoria tragică a poporului român.

Dincolo de iale.

Fotografia e din 1990. Semnată Gilles Abegg. Biserica mai există încă. Ce se va întâmpla cu ea?

Seara, revăd o variantă a aceleiași
imagine în revista **Monuments Historiques**.

Aceeași biserică, aceeași ană. Dar în primul plan al sumbrei metafore e o fetiță. Trăgăturile fetei sînt clare.

Ochii ei bătrâni, întunecați, ne urmăresc, acuzatori.

Sin' em în satul Stenici unde s-a construit barajul de la Dridu.

CUM S-A PUTUT ?

REVISTA anuală **Monuments Historiques** e editată de Caisse nationale des monuments historiques.

Numărul din iunie-iulie 1990, consacrat României în întregime, cu o prezentare grafică ireproșabilă, vine în înfrumusețirea expoziției **Patrimoniul românesc**, găzduită de aceeași instituție, în vechiul palat **Hôtel de Sully**, din vechiul și superbul cartier parizian **Marais**.

Artiștii : arhitecți scenografi, istorici, fotografi, muzeografi : Boruzescu, Mănuilescu, Oroveanu, Moldoveanu, Bouvet, sînt autorii acestei contrapunerii savante, percutante, a trecutului cu actualitatea.

Fată-n fată, de pereții sălilor, de o parte siragul monumentelor sacre, giuvaeruri unice în lume.

Pe celelalte porete, biserici, clădiri în curs de demolare, mutilare, deplasare, obnubilare, sau făcute una cu pământul unor deserturi acoperite de moloz

Peisagiu răsărit și urbane din trecut
se confruntă cu cele de azi.

Văd împrejur mulți vizitatori : francezi, români, turisti din alte țări. Vizitator vizită ? Cuvinte improprii pentru mine, și, desigur, pentru mulți alții.

Pelerinaj ? Presupune o devoțiune
calmă, o reculegere, pe care nu le am.

CRONICA MUZICALĂ de Alfred HOFFMAN

Deschiderea

A ÎNCEPUT stagiunea — slavă Domnului! Poate că lumea va redescoperi înensul avantaj de a sta într-un fotoliu dintr-o sală de concert, de teatru sau de operă pentru a intra în contact cu gândirea mai marilor spiritualități omenești — cei care au privit peste timpuri și nu s-au împiedicat de pigmei pentru a desluși tainele de bază ale existenței, nu numai chestiunile care sînt sau par „de ultimă oră”. Să începem să ne pasionăm și chiar să încrucășăm spadele cuvintului pentru cum declamă un actor un monolog sau pentru cum mîldiază un pianist frazele vreunei capodopere de mult știute și vrednică de veșnică tinerețe, sau să încercăm să trăim în timpul nostru, cercetînd ce creații noi a-nume sînt vrednice să ne trezească interesul și să se adauge celor sedimentate în straturile secolelor! Sînt convins că mulți dintre cei ce caută răspunsuri la întrebările înfrigurate ale existenței de fiecare zi își vor găsi răspunsuri în frumusețea, liniștitor sau agitat, al capodoperelor simfonice sau al teatrului antic. Să nu mai stăm doar pe acasă și să ne încetăm să umplem din nou sălile muzicale și de spectacol, pentru că drame și seninătăți cîștigăte cu osirdie au fost și vor fi — să încercăm să privim lucrurile în devenirea lor neîncetată și atunci ni se va părea că irezolvabilul se luminează! Doar acum se cuvine să ne bucurăm de diversitatea infinită a splendorilor spirituale...

Acestate nu sînt vorbe de clacă, ele mi-au fost sugerate de clipele frumoase trăite la primul concert al Filarmonicii „George Enescu”; ea și-a onorat numele redescoperind la dimensiunile întregi și adevărate **Poema română**, dăruită uimirii noastre de un tânăr abia ieșit din copilărie, care la cei 17 ani ai săi se pricepe să însușească într-un **colaj** extraordi-

Urc și cobor scări (la propriu, și nu numai), într-un paradis al nostalgiei, într-un iad⁴ al dărimării și al extincției.

Admir, retrăleşc, sufăr. Sunt tot mai prinsă în cleiul unei voluptăţi morbide. Expoziția nu ne răscoleşte numai pe noi, românii.

La ieşire, o franţuzoaică, între două vîrste, ne aude vorbind româneşte şi mă întreabă, vădit tulburată : Cum s-a putut așa ceva ?

Sunt mută. C'atin din cap.

Istorici, politologi, sociologi vor scrie cărți. Vor da răspunsuri.

Generatii după generații le vor citi, se vor întreba, vor acuza. Privirea fetei din Stroiesti...

A doua zi, revin. Trebuie să mă grăbesc. În 2 septembrie, expoziția se închide. Păcat. Toamăi cînd vin din vacanța studenției, elevii, iar Parisul, după amorteala din august, e mai animat ca oricînd. Altă expoziție e programată la **Hôtel de Sully**.

BUCUREȘTI — CETATEA GRĂDINĂ

ÎN SEARA PRECEDENTĂ am parcurs revista consacrată României. Excelentă. Bogat ilustrată. Personalități de mare competență, buni minutori ai condelului, oferă cititorilor o chintesență a patrimoniului românesc.

Istorie, monumente, arhitectură, peisajul satului și al orașului, cum a fost, cum e, după oroarea paranoicelor distrugerii, din 1977 pînă-n decembrie 1989.

N-am timp să citesc tot. Spicuiesc. Cuvînt înainte de Andrei Pleșu, **Un patrimoniu raniț** de Răzvan Theodorescu, **Patrimoniu românesc: identitate și istorie** de Petre S. Năsturel, **Omagiu lui Conrad Malte-Brun** de Sandu Miculescu...

Magnet, pentru mine, mereu Bucureştiul. Aflu din nou, mai sistematic, mai concentrat, sensibilizată de evenimintele ultimilor ani de vandalism, ceea ce ştiam, din alte lecturi, sau, intuitiv şi fragmentar, din prima copilărie : Din secolul XVI „oraşul nemaifiind apărut în ansamblul lui, orice locuinţă de oarecare importanţă — casă de boier, între curte şi grădină, cu acareturile ei, orice schit, mănăstire, han — a trebuit să se înconjoare de propriile ei ziduri de apărare, în afara cărora casele oraşenilor, de condiţii mai modeste — meşteşugari, negustori, agricultori — cu acoperişurile lor de şindrilă sau de ţigle romane, verande de deschise spre grădini smălţuite de flori, se

nar impresiile omenești și sonore propuse
prospeității geniului său de prima cunoaș-
tere a capodoperelor, a oamenilor și a giei
natale. M-am chinut îndelung să-mi a-
duc aminte cu ce seamănă începutul **Poe-
mei române** și am reîntlnit pe neaștep-
tate **Hebridele** lui Mendelssohn Bartholdy,
ca să mă înfiorz mai apoi de murmurul
corului mut din **Rigoletto**-ul verdian.
Desigur, după cum observă programul de
sală, nu vom încadra **Poema român** între
capodoperele lui Enescu, dar asta nu în-
seamnă că nu este înfinit de emoționantă,
cu candoarea și sinceritatea ei, cu străful-
gerările clasice alternate cu hora româ-
nească, cu culminația în acordurile **Im-
nului regal**, salutăta de întreaga asistență
într-o respirație firească, bucuroasă că
acum e voie să cunoaștem mărturia au-
tentică a primului entuziasm creator enes-
cian. Admirabilă ideea de a se începe cu
începutul, pentru că una din bucuriile mu-
zicale care ne așteaptă este aceea de a
reconstitui statura acestui imens artist, de
la începuturile lui atractive și cordiale și
pînă la înfiorarea supremă a **Simfoniei de
cameră**. Acum vom putea să-l cîntăm pe
Enescu, să-l repunem treptat în drepturile
sale, acela de figură dominantă a artei
secolului, destul de îndelung neglijate de
amatorii de reconsiderări factice, care tre-
săltă la trecerea pe lingă platitudinii și
conformisme poate pe drept sancționate
de istorie și nu-și dau seama că sînt în
pericol să nu zărească muntele ce se ofe-
ră privirilor lor prea scurte.

Horla Andreescu, dirijor și muzician pe care trebuie să-l stimăm pentru eforturile benefice de a valorifica comorile trecutului — Haydn, Mozart (atenție la bicentenarul din 1991 !), Schubert — a încercat să ne aducă și pe această cale în Europa, onorind o figură mult timp subevaluată și căreia îi sint acum dedicate nenumărate „integrale” pe toate meridianele: Gustav Mahler. Legendarului dirijor, unul

în Marais

înşirau de-a lungul străzilor întortocheate care urmau curbele de nivel ale terenului, împrejmuite de plantații abundente, de livezi și vii.

Văzut «à vol d'oiseau», de pe dealul Mitropoliei, așa cum l-a descris în secolul trecut scriitorul memorialist Ion Ghica, ansamblul urban al capitalei românești prezenta, odinioară, aspectul unei vaste păduri, din care apăreau clopotnițele bisericilor și acoperișurile de șindrilă ale edificiilor mai înalte.

Astfel, orașul ar avea dreptul să fie considerat ca precursor al cetății-grădină, caracterul peisagiului său fiind printre cele mai caracteristice și mai seducătoare“.

(Paul-Emil Miclescu : „București, Capitala României“).

SEMANTICĂ INSINGERATĂ

A DOUA ZI, din nou la **Hôtel de Sully**.

Străbat sălile, hipnotic atrasă de subsolul unde mă așteaptă : **Bucarest, ville meurtrie**.

București — o pereche de case și o curte

Cum să traduc toate sensurile și notațiile ? Oraș lovit, rănit, îndurerat ?...

La intrare, în prima sală, patru plăcuțe, așezate în cruce, ca niște indicații la răspintii, cu nume de străzi : Sfinții Apostoli, Ecoului, Sapienței...

Semantică însingerată : cruce, răscruce, răstignire.

Se specifică : **străzi care nu mai există**.

Dar sint **străzile mele** ! Viața, copilăria, adolescența.

Mă strecor, fantomă, în paradisul-infern.

Iată fotografia preotului de la Biserica Sfinta Vineri, în mină cu macheta ei de argint. Biserica nu mai există. Demolată. În strada Sfinta Vineri m-am născut.

Casa nu mai există. Demolată.

Cînd aveam un an, doi, ne-am mutat cu chirie în Fundătura Bibescu-Vodă, numărul 13, gard în gard cu Piața Mare. Multe fundături avea Bucureștiul. Dar ale noastre erau cerul, pămîntul, lumea, cosmosul.

Ce curte ! Geometria ei : absolut asimetrică, fantastică, era plină de taine. Pe dreapta, căsuțe de țară, cu cerdac.

Mai încolo, falnică, aproape boierească (două aripi de scări, din piatră), casa proprietarului. În fund, o hardughie de lemn, atelierul sculptorului Severin. Capete mari de ghips, neliniștitoare, pe jos, înăuntru și primpjur. Pe stînga, o pereche de case. Apartamente, la parter și etaj : funcționari, mici negustori. Acolo locuiau noi. În față, un chioșc deschis unde cinam, în serile de vară.

„Poftă bună, poftă bună !“ Veneau vecinii acasă. „Mulțumim, mulțumim !“ Tata : Mai apucăm să-mbucăm și noi ceva ?...

Mistere înfricoșătoare în podurile caselor. Băieți și fete se întâlneau, se despuiau, se jucau de-a oamenii mari. Eu intram, fugeam.

Cîsmeaua din mijlocul curții. Mizga ei verde, umedă. Salcîmii și oțetarii. Gardul cu ochi. Întrezăream lumea sălbatică, dezlănțuită a Pieții Mari. Goșile aurii ieșeau pe tavă din subsolul proprietarului. Acolo locuia un goșar grec.

Pe genunchii domnului Constantinescu, în seri de vară.

Îmi spunea mereu aceeași poveste, de care nu mă mai săturam. Îmi arăta Carul Mare. În car era o domniță. Cerul cobora jos, lingă acoperișurile de șindrilă ale coșmeliilor cu cerdac. Mai, mai ca-n Lancrămul lui Lucian Blaga.

Ceva rural, din trecutul Bucureștiului, rămăsese în carnea și spiritul lui ; în grădinile revărsate, în curțile înguste, adinci, cu cîsmea și umbrare de viță, cu o viață socială de bună vecinătate patriarhală.

Noi, copiii, eram beneficiarii acestor reziduuri de „centru al lumii“ și de convivialitate.

Fundătura Bibescu-Vodă, un cosmos, se prelungea în mit. Orașul începea dincolo de Fundătură, în Piațetă. Avea farmecele ei : felinarul din mijloc, simigieria lui Ianis, frizeria lui Mișu, cu mărgele colorate, în loc de ușă : cling-clang.

După moartea tatii, aveam zece ani, ne-am mutat în Antim, colț cu Petre Locusteanu, vizavi de mănăstirea Antim.

TOPOGRAFIE INTERIOARA

ANUL TRECUT, pe cînd ne apropiam de monstruoasa namilă arhitectonică a „Casei Poporului“, întrezăresc,

Biserica scufundată în apa barajului de la Dridu, satul Stroești

pe stînga, în arierplan, între două blocuri, kitsch, chenarul frumos, din lemn maroniu, al unei ferestre.

O luăm într-acolo, prin strunga dintre blocuri.

Dar e fereastra clădirii, pe care o vedeam peste drum, de la geamul casei noastre ! Ține de mănăstirea Antim ! Tulburarea mi-e cu atît mai mare cu cît nu realizez ceea ce văd cu ochii mei. Topografia mea interioară situează Antimul departe, foarte departe de dealul Mitropoliei. Și acum, uite, mă aflu în zona lui. Și mănăstirea e lingă bloc. Unde sunt casa, strada ? Nimic ?

Am mai fost pe aici, în timpul demolărilor, în deșertul sufocant de moloz. M-am înăbușit, de praf, de plins.

Dar deșertul era mai puțin stupefiant, ireal, decît această vecinătate : mănăstirea Antim și imensul, vulgarul cartier butaforic.

N-am izbutit nicicum să-mi refac topografia memoriei afective. Antimul, Bibescu-Vodă, Piața Mare, Piața de Flori, Curtea Veche, sint foarte departe, într-un mit atemporal. Izul baloturilor de stambă, din îngusta Bazaca, forfotind de cumpărători, de tocmeală gălăgioasă, îmi umple nările. Ce tînr trebuie să fie arhitectul care a notat în dreptul fotografiei : **Calea Bazaca**...

Pe la 19 ani, ne-am mutat pe cheiul Dimboviței, lingă Arhivele Statului și Izvor.

Inima m-ar îndemna să-mi continui lamento-ul bucureștean. Dar toată lumea știe ce s-a întîmplat în această parte a orașului.

Cîte monumente istorice, cîte case boierești și vile de o grație unică, în varietatea lor eteroclită, au fost făcute praf și pulbere.

Trec prin fața tragicelor imagini, cu sufletul jupuit.

Acuzat, acuzator. Cu ce ochi vor fi privind alții ?

Nu vreau să-mi înec cititorii — că-rora le dau seama despre această extraordinară expoziție — în drojdia lacrimilor subiective.

MAI DEPARTE

IMPORTANT — pentru momentul pe care îl trăim — e că superba și tragica imagine a **Patrimoniului românesc** a putut fi văzută în Franța.

Păcat, mare păcat, că numai la Paris și numai un atît de scurt timp, vara. Am dori-o transformată într-o expoziție itinerantă.

Publicul din Occident, mai ales cel francez, care și-a redescoperit „surioara latină“, e curios de tot ce se întîmplă la noi — zguduit, afectat, dezamăgit, entuziasmat, indignat, după cum e cazul.

Ar trebui, cred eu, ca toate forurile românești, îndrituite și responsabile în acțiunea de cunoaștere a României în lume, să depună eforturi convergente pentru ca o realizare, de anvergura expoziției **Patrimoniului românesc**, să nu rămînă un eveniment fugitiv și izolat.

Maria Banuș

stagiunii

dintre cei ce și-au dat seama de valoarea maestrului nostru propagîndu-i, cu generozitate și comprehensiune, muzica — la 3 și 6 ianuarie 1911, New York Philharmonic sub bagheta lui Mahler prezenta, în primă auditiie americană, **Suita pentru orchestră nr. 1, opus 9** de George Enescu — i se contrapune, astăzi, imaginea simfonistului puternic, de viziune largă. Dirijorii s-au luat la întrecere pentru a-i înfățișa monumentalele simfonii, o reparație postumă pentru neînțelegerea de care s-a izbit în timpul vieții. Mahler este considerat în general post-romantic. Dar din **Simfonia a V-a**, adusă nouă acum prin eforturile considerabile — începînd de la procurarea materialului — ale lui Andreescu, el ni se înfățișează ca hiper, super-romantic. Melodiile sint străbătute de o lungoare și o duioșie infinită — Cealkovski e simțit pe-aproape, fără supărare, patetismul se înalță la clamări supreme, moșii și strămoșii simfonismului și liedului german și austriac sint cinstiți pe indelete. Figură tragică și controversată, Mahler ni se pare, după ce l-am cunoscut bine și pe Șostakovici, urmașul lui spiritual din multe puncte de vedere, mai explicabil decît am fi crezut. Ceea ce nu înseamnă că desfășurarea lui simfonică nu rămîne la fel de senzațională, solicitînd la maximum resursele unei orchestre, și se cuvine mulțumit Filarmonicii noastre, mai ales că nu se află „în momentele cele mai fericite ale existenței ei“, că a muncit din răsuputeri pentru stăpînirea unei partituri gigantice și plină de capcane. Capcane pe care un cornist solist ca Simion Jebelean a știut să le învingă suveran, ceea ce nu s-ar putea spune și despre colegii de la trompetă, care nu prea au reușit să ne redea cu acuratețe semnalele prin care

debutează simfonia. Să rămînem însă cu căldura indicibilă a pe drept faimosului **Adagietto** și cu vehemența de bună calitate a masivei desfășurări de **scherzo** pătimas-demonic din secțiunea a doua a lucrării. Să sperăm că, treptat, ne vom familiariza în sălile bucureștene cu totalitatea moștenirii simfonice a lui Mahler, ceea ce ne va face într-o măsură să ne simțim „întrați în rîndul lumii“...

Vizite stăruitoare pe la secretariatele orchestrelor bucureștene ne-au convins că vom avea ce asculta în stagiunea care a debutat. Chiar astăzi merită să mergem să-l cunoaștem pe spaniolul Cristobal Halffter (acum stă în R. F. Germania), compozitor contemporan de autentică forță creatoare și dirijor apreciat, care cheamă publicul Filarmonicii bucureștene să se lepede de orice conformism și să guste din delicia necunoscutului. Îl vom mai primi pe Lawrence Foster, dirijor american cu părinți originari din România, care a făcut mult — între altele o înregistrare prestigioasă a lui **Oedip** cu José van Dam, Nicolai Gedda, Barbara Hendricks etc. și orchestra din Monte Carlo — pentru situația mondială a lui Enescu la locul cuvenit și care va avea ca solist pe Dan Grigore ; o vom regăsi pe Mihaela Martin, care are și un recital cu Valentin Gheorghiu cuprinzînd **Sonate** de Beethoven (nr. 1), Enescu (nr. 2) și Brahms (nr. 3), pe Corneliu Dumbrăveanu, inzeștratul dirijor care revine și el într-un program de rezistență, fără solist, pe violonistul Eugen Sirbu, laureat al celor mai reputate concursuri din lume și care a făcut o carieră eclatantă, pe Mariana Niculescu, soprană de renume mondial care va concerta în

compania lui Cristian Mandeal, și formația de cvartet „Athenaeum-Enesco“ (C. Bogdănaș, Fl. Szigeti, Dan Iarca, D. Fodoranu), aflată pe primul plan al vieții muzicale franceze. Bineînțeles că vom asculta deasemenea pe cei mai apreciați dirijori și soliști, ca și ansamblurile de la noi.

La Radio, așteptăm, în momentul scrierii articolului, concertul inaugural cu **Missa în si minor** de Bach prin care Orchestra de cameră dirijată de Ludovic Bacs, dimpreună cu corul și soliști de reputație demarează stagiunea, urmînd ca Orchestra Națională să înceapă la 1 octombrie cu **Creațiunea** de Haydn. Anul viitor vor sta sub semnul marilor amintiri : Mozart (200 de ani de la moarte), Prokofiev (100 de ani de la naștere), cu integrala cvartetelor de coarde ale maestrului din Salzburg oferită de ansamblul „Voces“. Dintre oaspeții, amintim pe Silvia Marcovici, Erich Bergel, Marius Nichiteanu (violă), iar dintre lucrările importante incluse în repertoriu **Oratoriul bizantin de Paști** al lui Paul Constantinescu și **Missa a VI-a** de Schubert, ambele propuse de Horia Andreescu.

Avem unele speranțe (nu prea multe) să ascultăm și lucrări ale compozitorilor noștri : Emil Simon va aduce, cu o consecvență laudabilă, **Concertul de orgă** (solistă Tünde Molnar) al lui Liviu Glodeanu, la Ateneu vom primi în fruntea Orchestrei din Constanța un excelent animator și dirijor francez, Jean-Louis Vicart, care ne promite și **Ekagrata** de Ana Maria Avram. Asta, dintre multe altele ; pe scurt — vom avea ce asculta !

Rasismul invers (3)

Evrei și negri

„NU SINT antisemit” — așa sună titlul-strigăt al unui recent articol publicat de regizorul american Spike Lee. Obosit să-și tot vadă filmele disecate secvență cu secvență în căutarea probelor incriminatorii, Lee n-a mai răbdut: „Din pricina lui Moe și Josh Flatbush, proprietarii — pe nedrept etichetați „ticăloși” — al clubului de jazz Mo' Better Blues, a căror prezență pe ecran durează mai puțin de zece minute”, scrie Lee, „unii critici sugerează că aș deveni antisemit. Ba unul din acești critici chiar a insinuat că în relativ restrânsul număr al filmelor realizate de mine există un anume model intolerant-mărginit de a-i înfățișa pe evrei.” Și spovedania lui Spike Lee continuă astfel: „Nu sint racist; nu sint un intolerant-mărginit; nu sint antisemit. Ceea ce încerc să fac prin personajele mele este să ofer ceea ce simt eu că sint portretele unor persoane, cu defectele lor dar și cu acele calități ce le fac demne de-a fi iubite”.

Spike Lee este negru și mărturisește a avea necazuri nu doar cu cei ce-l acuză de antisemitism, dar chiar cu alții — negrii ce sint furioși pe el. De ce? Iată: „Există negri și critici de film negri care-i găsesc pe negrii din filmele mele portretizând negativ întreaga rasă. De fapt — continuă Lee — am mai multe necazuri cu negrii din cauza felului cum portretizez negrii, decât cu albi”.

Stă bine, Spike Lee, nu-i așa? Noroc că nu este singurul în această situație. Dar să rămânem, deocamdată, la el.

Lee își ia inima în dinți și intră chiar în nuanțe destul de alunecoase — urmărindu-l evoluind pe această peliculă pindită de suficiente pericole majore, citeodată simți că ești de acord cu el, alteleori — nu. Important, însă, este să-l ascultăm: „In acuzațiile de antisemitism se folosește dublul-standard, măsurile diferite de-a cîntări lucrurile. Invit pe oricine să-mi spună de ce nu pot portretiza doi patroni ai unui club, oameni care întimplător sint evrei și care exploatează muzicienii negri de jazz ce lucrează pentru ei. Nu toți evreii sint așa, dar aceștia doi sint”.

Spre a explica ce înțelege prin acel dublu-standard de care pomeneste, Spike Lee continuă astfel: „Nu orice negru este un pește, un proxenet; nu orice negru este un criminal, un/o criminal(ă); nu toți negrii sint niște acuzați găsiți vinovați, siluitori ori inrobiți stupefianți, dar asta n-a împiedicat Hollywood-ul să creeze astfel de roluri pentru afro-americani. În fiecare zi — în film ori pe ecranele televizoarelor — sint prezente imagini negative ale negrilor, și nimeni nu face scandal din această cauză”.

N-ai spune că afirmația din urmă a lui Lee este foarte exactă: scandal se face, slavă Domnului; uneori pe bună dreptate, alteori — doar de dragul scandalului. Repet: important este să ascultăm toate părțile și ele nu sint doar două. În această lume cu atâtea etnici, sensibilități, traume nevindecate, obsesii gratuite, răbdarea și toleranța sint fundamentale. „Audiatur et altera pars!” — ce vremuri liniștite! Acum și aici e vorba de-a asculta sumedenie de... „cealaltă parte”.

Unul din lucrurile ce-mi plac în această spovedanie a lui Spike Lee este că regizorul nu joacă rolul inocenței desăvârșite: „Dacă tot e să ne jucăm de-a „Hai să-l luăm la bani mărunți pe Spike”, atunci hai să fim siguri că toată lumea respectă regulile jocului, că jucăm cu toții după aceleași reguli. Să nu fiu judecat după standarde morale mai înalte decât cele pe care le aplicăm celorlalți colegi ai mei, regizori de film... Cu alte cuvinte, poate că și eu cad, din cînd în cînd, în cite-o capcană, mai cale într-o strachină ori alta — mi se pare a sugera cu onestitate Lee — dar fiți atenți și la celelalte... „altera pars!” Fair enough — cum se spune pe-aici: destul de corect, nu?

Depoziția-mesaj pe care o semnează Spike Lee în acest de lungă durată proces al rasismului invers este pe cit de realistă, pe atît de în spiritul acestui nu doar controversat dar și plin de har regizor: „Să ca să închei: dacă asemenea critici de film îmi recomandă ca, spre a evita să fiu acuzat de antisemitism, toți evreii pe care îi concep ca personaje ale filmelor mele trebuie să fie cetățeni model, și nici măcar unul din aceste personaje să nu fie un ticălos, un pungaș,

un escroc, dacă astfel de critici de film susțin că niciodată un evreu nu a exploatat artiști negri în istoria industriei spectacolului, ei bine asta este nerealist și incorect”.

O ACEEȘI declarație făcută, de exemplu, de un coleg al lui Spike Lee, un regizor evreu-american, ar fi la fel de realistă și corectă ca și spusele lui Lee; firește, inversind apartenența etnică între victime și profitori. Căci numărul posibil al „permutărilor circulare” în acest teatru al realităților nu tocmai mereu demne de stimă și al victimelor de profesie, profitori ai unor discriminări imaginare, pare aproape nelimitat.

Printre altele, America a fost definită, văzută și ca un creuzet — celebrul melting pot — în care locuiesc oameni de naționalități diferite. Cine și-a închipuit, însă, că în acest creuzet diferențele specifice se vor șterge cit ai zice pește n-a fost un utopic mai absurd decât cel ce dorea să transforme cu otuzbirul România într-un stat uninațional. Și utopiile — mai ales cele de o anumită natură — se plătesc scump.

Washington, 29 august 1990

ANONIM — Uciderea lui Darie (Alexandria, sec. XVIII B.A.R., ms. rom. 3521)

TELECINEMA de Radu COSAȘU

M. M. sau ce e cine-amorul?

● FĂRĂ să constituim unul din acele apăsătoare grupuri de presiune din istoria cinematografului capabile să scandeze în cinematicele lumii: „Noi sintem cinefilii!”, cred că sint în asen-timentul citorva zeci sau, hai, al citor-va sute de bărbați tehnocrați și ginditori, oricum talentați, care vād în *Unora le place jazz-ul* ultimul film de la care au plecat îndrăgostiți de o actriță ca niște flăcăi iremediabili. Eram deja mărișori bătrini — cuadragenari spre dura „la cinquantaine”, conștiință și mindri că nu ni se mai pot întimpla asemenea prostii la cinema — cînd, deodată, ne-au înghețat picioarele, ca lui Lemmon, și ni s-a tăiat respirația văzînd-o pe Marilyn Monroe, înaintînd, subțire îmbrăcată, pe un culoar de tren, spre cuseța noastră, cîntînd la ukulele; am vrut să ne ținem dirzi și inteligenți, dar ea ne-a explicat, ca lui Curtis, repede, că nu era „prea deșteaptă”, dar nici nu mai vroia „să fie fraieră” și ne-am topit ca niște vrăbioi superior justificați; toată povestea ei, în șase fraze — cum a avut de-a face numai cu saxofoniști care plecau lăsîndu-i doar un tub de pastă gol, cum s-a decis să bea, cum caută bărbați millionari cu ochelari, fiindcă aceștia sint neajutorăți — ne-a lovit drept în inimă, ne-a răscolit (de

la Raskolnikov) cu un fior postdostoievskian de care nu ne-am temut, nu ne-am dezis și nu ne vom dezice. În clipe de taină decent destrămată — ca între bărbați sexagenari (lăsați naibii calambururile cu vîrsta asta!) — vom mărturisi că știm de dinafară celebra scenă de pe laht cînd Curtis se ține rece ca o friptură bună de fazan și îndrăg, sub sărutările ei, bestial în epicurism, fastuos în voluptate, paralel montat cu cel mai dement tango din istoria filmelor mele, că-i inofensiv, că nu l-au putut ajuta nici dansatoarele din Bali, că ce contează dacă-i putred de bogat, că a lucrat cu Freud la Viena, că-i ca un surd la un concert, sau dacă să pună un lemn pe foc. Pînă ne vom răci în pămîntul primitiv, ne vor aburi ochelarii și vom pluti pe șoapta acelui sărut care-l imploră să se relaxeze! Nimeni pe lume n-a găsit o inocență mai sfîșietoare din creștet pînă în călcîi ca Marilyn cînd: „relax!” Știu cu ce mă încarcă această afirmație. Ei și?

Am plecat de la Capitol — iluminat. Simțeam că sint magnetizat de o predestinare. Tata fusese îndrăgostit de Greta Garbo. G. G. Ereditar, eu păcătuisem, la „Nero”, pe Șerban Vodă, cu M. M. Michèle Morgan, în „Quai des Brumes”. O viață — liceul, armata, re-

porter de Bicaz, șomer ideologic — îi rămăsesem credincios cum numai cine-amorul o îngăduie, căci ce e cine-amorul?, ca acum să mă distrugă și să mă dezlege aceleași inițiale. Firește, pentru a nu mă simți anormal — una din cerințele majore ale imbecilității universale: a fi normal în amor! — am căutat cu decență, cu prudență de cinesexuat — foarte periculoasă în orice dictatură, credeți-mă! — alți nebuni după M.M. sau măcar după Osgood Fielding, bărbatul acela fantastic din tangoul cu Lemmon, singurul care atîngea, uman, linia desenului animat. Parola — ca orice disident ocult de la normalitate aveam un „mot de passe” — era „Bienstock!”, numele impresarului invocat la panică de matroana orchestrei. Au răspuns la acest strigăt, de-a lungul vremii, Arthur Miller și Norman Mailer, apoi, zice-se, chiar John F. Kennedy, nu mai spun de Yves Montand și alți bărbați bucureșteni de certă valoare, dar nu se poate nega că n-am biruit, că am rămas o minoritate din ce în ce mai nostalgică și ambiguă.

Au opus rezistență prietenii care ne-au făcut de toate cele: de la „livrești” la „vovœuri”, de la „intellectualști” la „vulgari”. Am încercat cu ei sistematic un dialog, chiar în condițiile terorii puritaniste: a fost inutil. Totdeauna ultimul meu argument a fost pe cit de brav pe atît de deplorabil: „e splendidă, mă!” Recunosc că nu-i un argument, la noi, în urbe, pentru a cuceri masele. Ele sint puternice prin

forța cu care refuză și demitizează splendidul. Aș fi netrebnic dacă n-aș admite că nu o dată și tocmai de aceea mă simt mindru de ele. La noi, nimic nu-i real, dacă nu-i demitizat. Dar și mai opace au fost femeile. Poate că a lucrat aici un blestem, însă eu, unul, n-am întîlnit vreo femeie — frumoasă sau urîță, soție sau nu, simplă cetățeană sau șefă de cadre, iubită sau doar apreciată, mordanță sau duicasă, plină de bani sau pensionară — căreia să-i placă Marilyn Monroe. Și mai și: după ce că n-o scoteau pe M.M. din toate păcatele, mi-o opuneau legic pe Simone Signoret! Aceea era virtutea, pe cînd Marilyn, viciul. Voi avea pacea și scînitătea de a recunoaște că — tot de-a lungul vremii, sexagenalizîndu-mă — am reacționat ca Yves Montand. De multă vreme le-am împăcat pe amîndouă în sufletul meu cinemingiat.

Vād *Unora le place jazz-ul* jola — deci nu marșea, la cinematică, cum ar merita! — și mă gîndesc că simbată, la miez de noapte, va fi S.S., în *Doamna judecătoresc*, tristă, bolnavă, cu ultimele lucruri ale unui Jean Gabin feminin. Simbată, cu Simone în față, o vād pe M.M. cu un tub gol de barbiturice jucîndu-i pe coardele ukulelei. Totul e concesie. Nimeni nu e perfect — cum încheie înimitabil, nemuritor, Osgood al V-lea, în cea mai corectă și trăznitoare replică pe care a inventat-o finalul unei comedii.

„Naționalul” și Andrei Șerban

Nu a fost nevoie să treacă decît cîteva clipe, nu a fost nevoie să înaintăm decît cîteva metri pe culoarele cufundate în semiobscuritate și devenite întia oară spațiu de joacă teatral, pentru ca din toate părțile, ochii glasurile și corpurile actorilor ce-și asu-maseră unul dintre cele mai grele (înaccesibile, vor considera, poate, mulți) roluri cu puțință, rolul de ghid în lungul drum al nopții către zi, al întinericului către lumina năucitoare a scenei, să transmită, atît de direct incit devenea patetică credința într-un ideal, credința în ceea ce făceau. Credința împinsă pînă la jertfă de sine. Amintirile ne sint încă proaspete și, din fericire, încă netrucaie pentru a nu regăsi în dăruirea pură și incoruptibilă din septembrie '90 a trupei condusă de Andrei Șerban semne ale aceleiași stări de spirit de care fusese animată mulțimea anonimă din decembrie '89 cînd, nu în interiorul Naționalului, ci pe esplanada din fața teatrului, se scandaseră cuvintele prin care un popor revine în istorie: „vom muri și vom fi liberi”. Peste patru ore, spectacolul trilogiei antice a păstrat, fie, ca în decembrie, sub pilpiirea sentimentală a luminărilor, fie sub lucida putere a reflectoarelor, a păstrat nealterată această credință mergînd pînă la jertfa de sine. Lecția estetică, pe care specialiștii nu vor întîrzia, desigur, să analizeze, cuprinsă în *Medeea*, *Troienela Electra*, nu poate fi despărțită de lecția morală, trinitatea antică bine-adevăr-frumoz dovedindu-se (a cita oară?) indestructibilă. De luni, 10 septembrie, spectatorii au fost nu simplii martori ci participanți la un eveniment, indiferent de locul unde s-au plasat pe scala de apreciere evoluînd de la entuziasmul absolut la reticenta critică extremă. Dobîndirea unei invitații, a unui bilet, a unui simplu tichet a devenit, deja, un privilegiu de invidiat. Cum zărele sint preocupate mai mult de culisele vieții publice decît de cele ale vieții teatrale, am așteptat cu nerăbdare emisiunea radiofonică *Scena și ecranul*, transmisă simbătă după-amiază și reluată duminică la prînz. Speram că ea să fie dedicată în întregime trilogiei premieră nu numai a Naționalului ci și a stagiunii '90-'91. Nu a fost așa. Din cele 25 de minute ale rubricii, doar 10 au revenit „subiectului” de mai sus: scurt fragment din spectacol și opinii înregistrate de Ion Iacob la 12 septembrie, în pauza dinaintea *Electrei*. Nu am ascultat peste vară *Scena și ecranul*, poate cu alte prilejuri mai vechi s-au făcut referiri la geneza și înfățișările actualei premiere, dar în săptămîna în care ea s-a produs, ecoul radiofonic ni se pare destul de slab. Cronica propriu-zisă, mărturiile și mărturisirile realizatorilor, dezbateri în care să fie implicați, alături de spectatori, oameni de literă și de teatru au fost, toate, amînate pentru edițiile viitoare ale emisiunii. Se poate și așa, fără îndoială, dar șansa de a marca originalitatea (și puterea) unui eveniment, atît pentru cei, puțin, ce l-au cunoscut pînă la această oră, cit și pentru cei, mulți, care știu de existența lui doar din anunțuri succinte, s-a pierdut. Motivele și motivațiile sint diverse, parte obiective, și între ele argumentul că *Scena și ecranul* este singura transmisiune săptămînală de specialitate nu poate fi omisă. În consecință, s-a preferat calea băto-rită, turul de orizont fiind ales în locul concentrării atenției asupra unui fapt din numeroase puncte de vedere relevabile.

Antoaneta Tănăsescu

Seriale

● **IMAGINAȚI-VĂ** un serial despre ostii chiriși ai locuințelor de pe strada Primăverii, dar asta la vremea lor, cu toate că nici acum n-ar fi tirziu. Un serial nu neapărat răunos documentat, ci doar verosimil, adică despre o lume de felul aceleia. De succes ar fi avut, ce succes ar avea! Să te uiți la televizor cu sentimentul că ai cu tifa militanului de la poartă sau rupei de securitate care asigură paza obiectivului (asta, ca să zic așa, pe vremea lui). Iar acum, când lumea cu memoare scurtă plinge de mila familiei politice care a expediat de curind o scrisoare președintelui Iliescu explicându-i cum a lărat ea (familia) vreme de 45 de ani pentru binele țării, iar țara nerecunoștoare a virit-o în pușcărie, ce mult ar însemna un astfel de serial!

Fiindcă altfel, în linii mari, cetățeanul din Vest care s-ar uita la serialul românesc achiziționat de televiziunea țării sale ar privi lucrurile cu același sentiment al insolitului cu care ne uităm noi la **Familia Guldenburg**. N-ar avea adică reacții critice, ci s-ar mulțumi să urmărească conflictele, ar face haz (?) de un Tudor Postelnicu, ar zîmbi îngăduitor văzind obuzitatea unui Emil Bobu sau decalibrarea intelectuală a unui Manea Mănescu. Ar avea un ofat de ușurare urmărind complexele membrilor de rînd ai familiei, ceva de genul „Să fie la ei, acolo!”. Într-un cuvînt, cetățeanul din Vest ar desoperi că există și feeri negative. El care privește spectacolul **Familiei Guldenburg** cu un sentiment dintre cele mai critice, descoperind cum sint de fapt cei care locuiesc în castele, circula cu elicopterul și fac afaceri cu milioane. Feeria negativă politică a serialului românesc posibil, contra feerii negative a high life-ului de afaceri din Vest.

Cititorul grăbit s-ar putea să-mi spună că în vreme ce un cetățean cu venituri mijlocii din Vest se uită la **Guldenburgs** ca la un posibil model, la noi nu... Să fim serioși! Căile de a pătrunde în Familie sînt răspunzătoare de falimentul moral al multor persoane care au ales cariera de activist de partid și nu s-au dat în lături de la nimic ca să izbindescă. Față de aclamatorii fără scrupule (sau cu scrupule înăbușite) ai celui care, potrivit celui mai important poet al familiei, ne-a făcut rău visindu-ne binele, aventura unei cariere de afaceri ar fi echivalat cu insolitul unei izbinzi prin politică, după modelul nostru, pentru cetățeanul vestic deprins cu modelul afacerilor de succes. E o mică diferență, fie și dacă o raportăm la invidia firească a celui care privește aventurile **Familiei Guldenburg** dinlăuntru și la indignarea și mai firească a celui care ar privi serialul familiei dinafară, chiar dacă avînd aceeași cetățenie cu protagoniștii.

CAM tirziu descoperă TVR că e bine, înainte de a prelua citate din presa săptămînală, să vadă încotro bat gazetele din țară citează. Consecvent ar fi fost dacă, după ce redactorii de la **Actualități** au tot preluat feburile anunțuri importante din **România Mare**, ar fi citat și scrisoarea document a cetățenilor întemnițați adresată președintelui Iliescu, prin care aceștia reclamă recunoașterea muncii lor devotate țării vreme de 45 de ani, pur și simplu! E vorba de acei cetățeni cu funcții politice pentru care nenorocirile ultimilor ani din România, culminînd cu tragedia din Decembrie, par a fi devenit subiect de revindicări, în locul remuşcărilor pe care s-ar fi convenit să li le provoace fostele lor funcții sau privilegii.

Televiziunea nu face politică, ni se spune. Judecînd însă după reacțiile șefului comisiei pentru televiziune a parlamentului, din convorbirea sa cu dl. Emanuel Valeriu, T.V.R. ar trebui să înțeleagă că operațiunile de montaj, cu feburile tăieturii, sau prezentarea de fapte dintr-un singur unghi reprezintă tot acte politice. Iar prezentarea de seriale de tip feerie, a căror morală, pentru noi, e că și milionarii din Vest au problemele lor mi se pare tot un act politic. Asta, cită vreme **Familia Guldenburg** nu e prezentată telespectatorilor cu tot cu manualul instrucțiunilor de întreținere. Vreau să spun că în loc să netezească drumul cetățeanului către înțelegerea corectă a raporturilor dintre milionarul din Vest și viitorul milionar român, T.V.R. se mulțumește să ne ofere, pe de o parte, feeria Vestului, iar, în ceea ce ne privește, discursuri bine intenționate ale miniștrilor noștri care ne arată Vestul, ne vorbesc despre nevoia noastră de a învăța să dormim mai mult.

Reporterii T.V.R. merg prin stațiile I.T.B.-ului sau, ca duminică, vizitează vama de la Giurgiu ca să ne spună ceea ce știm cu toții. În schimb, e nevoie de primul Capitală ca să aflăm că la iarnă vom avea probleme mari și de tot felul („Nu sinteți pesimist?” — întrebarea dl. Emanuel Valeriu, directorul T.V.R.) și de președintele Iliescu, în serialul său lunar, ca să aflăm că există, la această oră, conducători de întreprinderi corupți și funcționari de stat care iau mită.

Nu-i rău că T.V.R. are grijă de somnul nostru cel de toate nopțile, oferindu-ne seriale de genul **Guldenburgs** drept pernă, dar pînă la pernă e bine să știm cum ne așternem și restul, fiindcă „după 45 de ani de realizări și de muncă” (citez din memorie după scrisoarea Document, publicată într-o revistă săptămînală), la iarnă nu ne va ajunge plapuma.

Cristian Teodorescu

Jeux de massacre

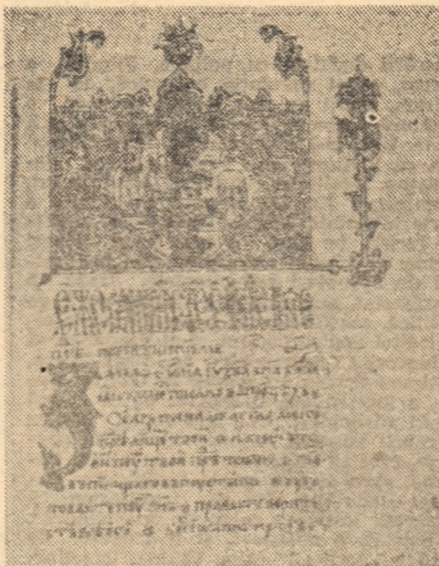
● **TIMPUL** (nr. 31) are buna idee de a reproduce o scenă din celebra piesă **Jeux de massacre** a lui E. Ionescu, a cărei premieră a avut loc acum două decenii la Düsseldorf. Ce ciudată putere de anticipație posedă uneori literatura! Citiți piesa (ori numai scena) și vă veți convinge că dramaturgul „stia” în 1970 ce va fi pe străzile Capitalei noastre în 1990. ● În **CONTEMPORANUL** (nr. 21), cea mai atemporală publicație românească în viață, pe paginile de mijloc stau față-n față și se privesc în ochi doi foarte cunoscuți esciști români care trăiesc de multe decenii în Franța: E. M. Cioran (autorul reflecțiilor intitulate **Despre neajunsul de a te naște**, traduse de Fl. Sicoie) și Emil Cioran (autorul eseului **Căderea în timp**, tradus de Ioan Buduca). Ne întrebăm dacă nu cumva, întocmai ca Friedrich Nietzsche de pe prima pagină a aceluiași număr și Friedrich Nietzsche de pe ultima, cei doi Cioran să fie una și aceeași persoană. ● Una din cele mai atractive publicații recente este **APOSTROF**, lunar al Uniunii Scriitorilor, care apare la Cluj, avînd ca redactor-șef pe dna. Marta Petreu. Grafica primului număr (pe „unie”) este excepțională. Autor: Mihai Barbu. Continuînd tradiția **Echinoxului** (într-un articol intitulat **Izgonirea din paradis**, dna. Marta Petreu mărturisește nostalgia colectivă a redactorilor după publicația care i-a format, pe cei mai mulți dintre ei, cu ani în urmă), **Apostrof** conține, de la început, articole critice interesante, poezie, proză și un dosar Petru Dumitriu (alcătuit de dl. Ion Vartic). Așteptăm cu multă curiozitate numerele următoare și-i felicităm pe colegii noștri mai tineri din Cluj. ● Reținem din articolul **Mercenarii bat cu pumnul în masă** publicat de dl. Ralu Filip în nr. 17 al **GAZETEI DE BUCUREȘTI**: „Refuzat de interpreta de muzică ușoară Wanda Moga, C. V. Tudor i-a spart geamurile de la casă, iar ulterior a aranjat, la nivel de ministru, ca W.M. să fie dată afară, lăsînd-o astfel fără pline [...] La Melody Bar, C.V.T. era un fel de stilp al casei, fiind de neînumărate ori ridicat de sub masă de prietenul său Viorel Păunescu [...] Curtea asidua pe care i-a făcut-o generalului Ilie Ceaușescu — cu seriale în **Săptămîna** — a vizat obținerea avansării fratelui său la gradul de colonel și dacă nu cumva și mai sus. Ceea ce povestim noi aici sint, de fapt, mici copilării. Păcatele s-au adunat, multe și grele (indeosebi), datorită legăturilor cu securitatea, căreia C.V.T. i-a adus nemărate servicii”. În același număr, un articol (doar răuvoitorii ar putea vorbi de o legătură cu precedentul!) intitulat **Totul despre Dolo Ceaușescu**, Dolo fiind ciinele lui Nicu. Asociația Chinologică l-a informat pe fostul stăpîn, în prezent, la închisoare, că animalul lui e sănătos și devotat noului stăpîn, în posesia căruia a intrat. Credem că Nicu Ceaușescu s-a obișnuit deja cu ideea că pe credința animalului nu se poate conta. Cit despre credința oamenilor... ● La Cimpina apare bilunar **EVENIMENTUL SOCIAL ȘI ARTISTIC**. În nr. 11 (dar de ce anul 2?), un articol despre Vasile Parasciv, „un supraviețuitor al terorii”, cu unele date noi. Din păcate, articolul e nesemnlat. ● Am semnalat și altădată că fostul activist PCR Al. Gavrilescu, unul din colaboratorii **ADEVĂRULUI**, face breasla de ruseșie. Articolul intitulat **Drășov — o redută pierdută** din numărul de marti, 11 septembrie, este pe cît de suficient și de pretentios în ton, pe atît de confuz în conținut. Încercați să înțelegeți finalul articolului prin prisma celei mai mari părți din el! Un singur lucru e clar în confuzia în care se zbate dl. Al. G. și anume că dsa a început să scrie cu ideea fixă că între studenții care s-au aflat în aprilie și mai în Piața Universității, și minerii care au devastat aceeași Piață (și Capitala) pe 14—15 iunie conflictul este principal irezolvabil. Întîlnirea „rezistenței” de la Brașov de săptămîna trecută a demonstrat, în cele din urmă, contrariul. Orice om cu bun simț ar fi trebuit să se bucure, fiindcă niciodată un conflict social și politic n-a fost în folosul țării.

ANONIM — Inițiala V: „Invocarea sf. Duh” (Slujebnicul mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei, 1648—1668, B.A.R., ms. rom. 1790).

Revista revistelor

Doar dlui G. nu-l poate scoate nimeni din cap ideea sa. Și atunci, după ce batjocorește întîlnirea și pe organizatorii ei, în cel mai lamentabil stil, nu mai are cum să explice „acordul” final, și este nevoit să recurgă la pîruete ideologico-stilistice, la adevărate clovnerii morale. Este regretabil că **Adevărul** le tolerează în paginile sale.

IOAN SIRBU — **Evangelistul Marcu** (Teavaevangheliar, 1583, Muzeul de Artă al României, ms. slav. 11).

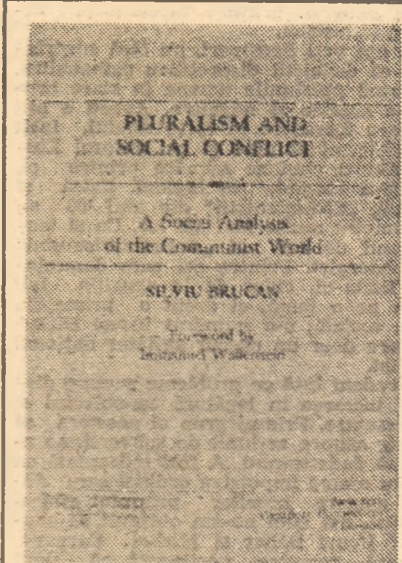
Pseudoliteratură feminină

● **ZIG-ZAG**-ul pare a se specializa în (pseudo) literatură feminină. În nr. 27 sint publicate două scrisori. Una dintre ele aparține unei... matematiciene, pe numele ei (binecunoscut) Zoe Ceaușescu, și a fost scrisă în închisoare, la 25 mai. Este o scrisoare ocazională, de felicitări, și totodată una de dragoste. Emoționantă, ca document uman, nu credem că va consacra o scriitoare. Dar să nu ne grăbim: este abia a doua din nouă, cite posedă și va publica revista. Tot o scrisoare, de data asta senzațională, a trimis fosta doamnă Voican soțului ei prin intermediul unei reviste franceze (doamna Voican, redevenită Voicu, trăiește de citeva luni în Franța). Revista se cheamă **Lui** și, dat fiind că are un anumit profil, a cerut autoarei, în locul banalului portret fotografic, să-și însoțească scrisoarea de fotografiile care o înfățișează în pielea goală. Deși **Zig-Zag** titrează: **Revoluția română în pielea goală!**, trebuie să precizăm că nimic din scrisoare nu denotă vreo transparență specială, referitor la revoluție. Pielea... goală este bine mersi a unei Voican. Instructivă naiv ni s-a părut și comentariul dl. Marius Petrescu, în care se arată că fotografiile „sînt argumente teribil de convingătoare în ceea ce privește **SINCERITATEA** personajului”. Nu vedem de ce, dezbrăcîndu-se în public, ar deveni o femeie mai sinceră decît dacă ar umbla îmbrăcată. Poate doar dacă **Lui**, adică **El**, ar fi dl. Voican însuși. Bănuim că dl. Petrescu interpretează noțiunea la propriu și ia dezbrăcarea de veșminte a unei Voican drept sinceritate. Conținutul scrisorii e banal, ca și stilul. Singurul detaliu oarecum semnificativ ar fi acela că, printre „armele derizorii de revoluționar”, pe care dl. Voican le-a luat cu sine în dimineața de 22 decembrie 1989, se număra, după afirmația unei Voican, și un drag de fier. Ca să vezi de unde s-au inspirat atîția în lunile de după decembrie! Să adugăm că nu sintem deloc siguri că, revăzîndu-și soția în pielea goală, dl. Voican, sfîșiat cum îl știm între metafizică și clitoris, va opta, în sfîrșit, pentru acesta din urmă și-și va urma fosta soție în Franța. Inclînam mai degrabă către ideea că domnul senator se va consacra și pe mai departe metafizicii parlamentare. ● În **ROMÂNUL** din 10—16 septembrie, dl. Ion Bărağan (n-avem ideea de cine poate fi ziaristul cu acest nume) scrie: „Dacă înainte de Revoluție (i) mi-ar fi spus cineva că Doina Cornea este o femeie curajoasă, poate că aș fi crezut”. Virgula și sublinierea ne aparțin. Deci dl. B. nu e convins că ar fi pariat pe curajul d-nei Cornea, acum un an, pe vremea asta: o lume întreagă era emoționată de curajul micuței doamne de la Cluj iar dl. B. n-iei măcar nu-și punea problema! „Nu tot ce auzeam — continuă dl. B. — vizavi (sic) de prigoana îndreptată împotriva ei era real. Nu. Dacă Ceaușescu ar fi vrut (i) nu i-ar fi fost deloc greu s-o suprima. [...] Dar se pare că ori n-a știut de existența ei, ori n-a socotit-o în toate mințile”. Citim și nu ne vine să ne credem ochilor. Ce-i dă, în definitiv, dreptul dl. B. să murdărească astfel pe cea care a fost unul din simbolurile rezistenței noastre la dictatură? Să fi uitat dl. B. că glasul d-nei Cornea a declanșat acțiunea **Satele României**, cea mai importantă formă a solidarității lumii cu oropsitul nostru popor? Iată-l justificat pe tiran! Și pe doamna Cornea, unul din simbolurile rezistenței noastre la dictatură, tirată în noroi! Ce-i va fi dînd, la urma urmelor, dreptul dlui B. să procedeze astfel? „Argumentele” sale sint că

dna Cornea ponegrește țara și poporul. Nu e decît o calomnie și dl. B. o știe la fel de bine ca și noi. După cum o calomnie este propoziția pe care **Românul** o pune în gura d-nei Cornea (într-un text din același număr): „**Vietmele atrocităților fascisto-horthyste din Transilvania, 1940-1944, nu contează!**”. N-am fost în Sala sporturilor din Cluj, unde a vorbit dna Cornea, dar avem absolută convingere că dna Cornea n-a putut rosti aceste cuvinte. E necesar să le explicăm dlui B. și colegilor săi de la **Românul** pe ce se bazează convingerea noastră? ● Ni se pare din ce în ce mai... serios **CATAVENCU**. Încercăm să discernem: și-a pierdut el umorul sau ni l-am pierdut noi? Nu știm. Știm doar că incertitudinea ni se trage de la interviul acordat revistei de către dl. George Marinescu, pe care, citîndu-l și răsčitîndu-l, l-am găsit inezisabil: părea mai degrabă o parodie a la **Cafavenicu** decît un interviu adevărat. De acolo ni se trage! Ne rugăm lui Dumnezeu să fi fost o parodie și **Cafavenicu** să nu mai fie serios.

Adio, Adrian Păunescu!

● „Bogați și săraci există și în America, așa cum există și-au existat pretutindeni și totdeauna. Trăsătura deosebire specială a Americii este alta: amplexarea, diversitatea și soliditatea clasei de mijloc. Nu întîmplător, primul efort al comuniștilor de pretutindeni a fost totdeauna să lichideze și să sfărîme această clasă...”, scrie dl. Virgil Nemoianu într-o corespondență specială din Washington pentru ziarul **VIITORUL** (8 sept.) ● După ce, nu demult, poetul Adrian Păunescu apela la înfrățirea neprecupețită a tuturor scriitorilor români, de la Paler la C.V. Tudor, într-un perfect spirit caragialian („Pupat Piața Endependenței!”), iată-l acum înglobînd în aceeași lertare a păcatelor, ba chiar glorificîndu-l, pe răposatul dictator! Cităm din noua sa gazetă (ca și cum **Vremea** nu-i era de-ajuns) intitulată ca un șlagăr prost **ȘI TOTUȘI IUBIREA** (nr. 1): „...În chiar anul morții sale, el s-a iluminat definitiv la gîndul țării, a cărei glorie a înălțat-o și pe care a scufundat-o în ultimii ani și a dorit o Românie Mare! [...] Dar noi am crezut, ani buni și lungi, că izbăvirea României trebuie să vină de la același om, de care se lega și se va lega în istorie, pentru totdeauna, după opinia noastră, perioada de libertate reală a României”. Ce mai e de zis? Ce mai e de sperat? De ce trebuia ca poetul de curte cel mai lingusitor pe care l-a cunoscut istoria noastră să ne dovedească, o dată mai mult, că e lipsit de cea mai elementară etică și capabil de cele mai nerușinate cuvinte? Am crezut, în trecut, în citeva rînduri, că poetul va ști, va reuși să se oprească. Nu la timp, căci orice timp al cîuviinței trecuse, dar mai tirziu, oricît de tirziu, să se oprească, să se căiască și să se regăsească. Astăzi, nu mai credem. Pentru poetul Adrian Păunescu totul e definitiv pierdut. Nici măcar o minune nu mai e cu putință. Nu există conștiință critică românească, de aici încolo, care să afle în ea puterea de a-l absolvi sau de a-l ierta. Adio, pentru eternitate, Adrian Păunescu! (O.A.)

● A apărut de curînd în editura newyorkcă Praeger cea de a cincea carte a dlui Silviu Brucan, intitulată **Pluralism and Social Conflict. A Social Analysis of the Communist World**. Cuvîntul înainte apartine lui Immanuel Wallerstein. Cartea va fi editată în limba rusă, în octombrie, la Editura Progress din Moscova și tot atunci la Editura Enciclopedică din București, în limba română. Va fi, de altfel, prima ediție românească a uneia din cărțile dlui Brucan. Cu în-găduința autorului, **România literară** va publica într-un număr viitor **Introducere la Pluralism and Social Conflict** (în premieră românească absolută, așadar, studiu consacrat evoluției claselor și a clasei politice, legăturii dintre structura socială și revoluția tehnico-stiințifică și, în fine, conflictului social generat de reformă.

Incendiul fără cenușă

ISTORIA UNEI SUBVERSIUNI se subintitulează cartea pe care au publicat-o despre Dada, acum câteva luni, Henri Béhar și Michel Carassou la editura Fayard din Paris. Numele autorilor atrage din capul locului atenția asupra lucrării, cu toate că pe tema ei au curs până acum riuri de cerneală. Henri Béhar, profesor la Sorbona, este realizatorul falmoasei ediții critice de opere complete ale lui Tristan Tzara, în cinci volume masive. Se numără printre foarte puțini cercetători, dacă nu singurul, care s-a ocupat de Teatrul dada și suprarealist (Gallimard, 1979) și a consacrat două cărți unuia dintre practicantii lui marginalizați, Roger Vitrac. De curind a tipărit la Calman Lévy, volumul André Breton, le grand indésirable. Michel Carassou, mai cunoscut nouă, fiindcă îl datorăm resuscitărea lui Benjamin Fondane în conștiința literară franceză, a făcut un lucru asemănător și cu Crevel, despre care a dat anul trecut și o biografie senzatională. A scos deasemeni la iveală informații absolut inedite privitoare la unul dintre personajele cele mai misterioase ale avangardei, Jacques Vaché et le groupe de Nantes (1986).

Lucrarea nu narează propriu-zis istoria mișcării Dada, cum poate ne-am fi așteptat, chiar dacă documentarea autorilor în materie e pur și simplu năucitoare, vădește răscolirea celor mai greu accesibile fonduri, rezultă din parcurgerea unor reviste, manifeste, cataloage extrem de rare, produce relatări, măturii și date cu totul necunoscute până și specialiștilor. Henri Béhar și Michel Carassou evită deliberat cursa anecdoticii, atât de copioasă în această privință.

Aflăm, bineînțeles, o mulțime de lucruri inedite, unele în întregime absente din reprezentările noastre curente, dar filtrate printr-o problematică strinsă și inteligentă, fapte chemate exclusiv să furnizeze argumente pro și contra la discutarea ei. Ca să vă faceți măcar o idee de natură surprinzătoare a acestora, iată câteva: Știați că, paralel cu grupul de la Zürich, un altul, alcătuit tot din refugiați europeni, Marcel Duchamp, Albert Gleizes, Arthur Cravan, Jean Crotti, funcționar în Statele Unite, chiar de prin 1915, pe lângă revista new-yorkeză 391, legătura celor două centre asigurând-o pictorul Francis Picabia? Vă era cunoscută activitatea revoluționară, pronunțat politică, a dadaistilor germani? Ați aflat vreodată că la 6 februarie 1919 l-au proclamat pe Baader „Președintele Universului”. În sala imperială Rheingold? Aveți ocazia să citiți și ce revendicau ei în proclamația adresată masselor și cuprinzând treisprezece puncte: Unul, introducerea poemului simultaneist ca rugăciune a statului comunist. Altul, organizarea imediată și pe scară largă a campaniei de propagandă dadaistă cu 150 de circuli pentru instruirea proletariatului. În sfârșit, șomajul general printr-o mecanizare rapidă a industriei.

Tot așa veți descoperi, nu fără surprindere, că dadaistii disprețuiau psihanaliza, preferind pulsunile umane în stare brută, fie acestea și negative. Aveau o atitudine de mare încredere în forța risului, încit l-au determinat până și pe seriosul Eluard, atunci cind se număra printre ei, să-i facă elogiu, ca igienă fizică și mintală. „Situaționiștii” din anii '60 au împrumutat multe idei ale lor. Ca și teoreticienii de azi ai „destructivismului” postmodernist. Printre cei care denunțaseră Dada-ul, chiar de la apariția lui, nu ca pe o farsă, ci drept o primejdie gravă socială, s-a numărat însuși Hitler, cind era doar un obscur agitator național socialist.

Să vedem însă ce probleme supune discuției lucrarea în legătură cu obiectul ei de cercetare. Primul grup al acestora se oprește asupra acțiunii de subversivitate atribuită dadaismului. A fost îndreptată ea mai cu seamă împotriva ordinii care dăduse naștere ororilor primului război mondial, așa cum ne-am obișnuit să spunem? Henri Béhar și Michel Carassou lansează remarcă pertinentă că unul din focarele inițiale dadaiste e apărut într-o parte a lumii (America), unde masacrul s-a făcut cel mai puțin simțit. E oare atunci exact să păstrăm între asemenea lucruri o relație de cauză și efect? Nu sînt cumva amîndouă, (războiul ca și mișcarea Dada), simptomele unei crize a civilizației mondiale? Teza e dezbătută cu tact intelectual, iar prelungirea formelor de negație asemănătoare a activității spirituale „serioase”, și după aceea, pînă azi, par să-i demonstreze probabilitatea. Dar poate fi tras semnul egalității între Dada și nihilism? Se întreabă autorii. Și aici, ei aduc câteva nuanțări pline de interes. Sigur că principalul obiectiv al mișcării a fost să distrugă. Dar și fără voie, prin înseși mecanismele ei de anihilare (predominant artistice), a creat premisele unei arte noi. Lucrul se observă mai puțin în literatură, dar sare în ochi pe tărîmul picturii, cum atrage atenția Arturo Schwarz și îl ilustrează o mulțime de procedee plastice contemporane.

Punctul cel mai fierbinte în problema „subversiunii” ajunge să fie fatal relația

mișcării dadalste cu politica. Fiindcă a plecat, ca și revoluția bolșevică, de la Zürich, mulți au fost ispițiți să vadă o legătură aproape directă între prima și a doua. Unii și-l imaginau pe Tzara jucînd șah cu Vladimir Ilici într-o cafenea din liniștita localitate elvețiană. Anul trecut, Dominique Noguez a publicat chiar o carte intitulată *Lénine Dada*. Dar analiza lucidă, pe care o întreprind Henri Béhar și Michel Carassou, spulberă astfel de apropiieri reducioniste. Dada a manifestat mai degrabă dispreț față de politică, socotind-o tot o preocupare a civilizației contemporane, și-și propunea să o îngroape împreună cu ea. Dacă Tzara, Ball sau Serner au salutat în 1917 revoluția, a fost fiindcă sperau ca ea să pună capăt războiului. Cei mai mulți dintre membrii mișcării erau apolitici. Huelsenbeck, care se angajase cu o deosebită pasiune, avea să-i acuze, la deschiderea galeriei Dada din 1917 că transformaseră mișcarea într-un „salon de manichiură”. A existat, e adevărat, și o grupare de „dadaști radicali” (Arp, Viking, Eggeling, Augusto Giacometti, Emmy Hennings, Marcel Iancu și Arthur Segal) dar ea a avut prea puțin timp să exercite o artă cu memre socială, cum reclama, dizolvîndu-se după câteva săptămîni.

IN GERMANIA postbelică, nu încapе îndoaială, Dada a făcut politică. Aici însă, împrejurările, revoluționare, au obligat mișcarea să ia poziție față de ele. Și în atare condiții speciale, se disting două atitudini: Una, pentru care Dada trebuia să fie o armă politică; așa susțineau, mai ales la Berlin, Georg Grosz, Heartfield și Hertzfelde care s-au și înregistrat în K.P.D. Altă atitudine, a unor Raoul Hausmann, Huelsenbeck, Johannes Baader, era mai curînd anarhistă și considera comunismul o armă dadaistă. În Paris, unde a cunoscut principalul avînt, mișcarea a luat din capul locului o turnură pronunțat individualistă. Cînd Breton a vrut să-l dea o anume coloratură politică de stînga, organizînd procesul Barres, spre indignarea inițiatorului dezbaterilor, Tzara a întors în deriziune orice pretenție justifiară a tribunalului improvizat, declarînd: „Veți fi de acord cu mine, Domnule Președinte, că toți nu sîntem decît o bandă de porci și în consecință micile diferențe, porcii mai mari sau mai mici, n-au nici o importanță”. Apolitismul Dada-ului l-a recunoscut el însuși, sub tradiționala formă „autocritică”, mulți ani după aceea, devenind membru al partidului comunist.

Mai acut se pune problema subversiunii într-un plan existențial, unde era vorba de „revolta vieții”, cum arată foarte bine Henri Béhar și Michel Carassou. În cauză se afla, privind astfel lucrurile, dorința de a da fiecărui om puțința să-și exprime natura lui profundă și autentică, fără opreliști. Analiza foarte serioasă a unui proiect Dada mult mai ambițios, cu implicații filozofice de astă dată, se lasă ghicită chiar din titlurile subcapitolelor, „Nu există adevăr ultim”, „O singură

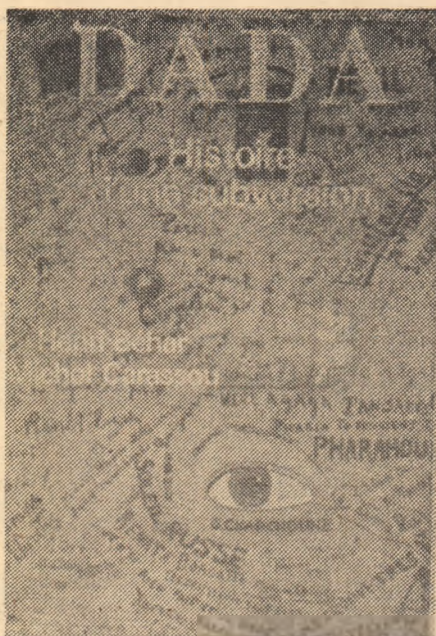
respirație proaspătă”, „Speranța într-o umanitate purificată”, toate propoziții ale lui Tzara. Ideea centrală, dezvoltată cu numeroase disociații fine, e ilogismul funciar al vieții și nevoia de a-l respecta, dacă nu vrem să ne automutilăm spiritual.

Al doilea grup de probleme examinează rolul Dada-ului în „explozia limbajului”. Ca să ajungă la ea, arată autorii, mișcarea a parcurs practic trei etape: Inițial, a realizat un soi de *melting pot* al culturilor latine, germanice și slave, dînd azil tuturor aventurilor novatoare în materie estetică. Apoi a exercitat o critică sistematică a școlilor literare și filozofice, fără excepție. În sfîrșit, și-a asumat îndrăzneala să propună actul creației pornit „de la zero”. Cele mai pătrunzătoare observații, aici, privesc preponderența acordată de dadaști emisiunilor verbale asupra ideilor. **Semnificativul**, am zice azi, dobindește o pondere nemăicunoscută înaintea față de semnificativ. Tzara a rezumat foarte sugestiv această autonomizare a cuvintelor, enunțînd cu o precizie intuitivă principiul lingvistic admis astăzi: „gîndirea se face în gură”. Acțiunea subversivă de a elibera vorbele de constrîngerea înțelesului dispunerii lor în frază s-a dovedit, chiar spre surpriza inițiatorilor experienței, sursa unei activități creatoare inedite. „Marea noapte a cuvintelor”, după expresia lui Aragon, devenea o vastă zonă, unde intervențiile hazardului, inventivitatea asociațiilor verbale, combinațiile sonice temerare cunoșteau roade uimitoare. Operația s-a extins repede, cuprinzînd plastica, muzica, filmul, spectacolul, dînd naștere la tehnici artistice cu totul neprevăzute, apropiindu-și materiale nemăutilizate vreodată, amestecînd fără teamă genurile.

Dar demersul inovator capital a fost în direcție axiologică, fiindcă a refuzat să distingă tablourile și sculpturile de obiecte comune, cum a procedat Marcel Duchamp cu celebrele lui *ready-mades*, cînd a expus diferite mecanisme și ustensile domestice, printre care și unul rezervat nevolilor fiziologice. Dincolo de actul provocator, intenția mai subtilă era a deschide în întregime porțile exercițiului creator către viața reală. Ce mutații extraordinare a produs această inițiativă pe tărîmul plasticii ne dăm seama îndată, aruncînd numai o ochire asupra altor școli contemporane, începînd cu pop-art-ul.

Ultimul grup al problemelor aduse în discuție se raportează la ceea ce autorii cărții numesc „o stare de spirit”. E vorba aici de aspectele mai largi ale activității dadaiste, cum ar fi situarea individului în centrul ei, gestul scandalos și rosturile sale, logica non-carteziană, dialectica destrucție-creație, forța grupului, rețeaua lui internațională, primejdiiile, iluziile, fragilitățile și impulsurile sinucigăse, ca o cerință imperioasă la consecvență.

Dintre toate, o importanță deosebită mi se pare a avea unul în special: E, după mine, „hohotul de ris dadaist”, adică humorul absurd, care a prezidat orice ini-

țiativă a mișcării. Aș îndrăzni chiar să spun că, în absența lui, multe din lucrurile analizate cu atîtă competență de autorii cărții ar risca să fie pedanterii univertitare curate. Prezența humorului inteligent în orice exemplu citat împiedică aceasta. Dada a reușit să devină o formidabilă mașină infernală, cred eu, mai ales prin caracterul de farsă enormă, sub care a știut să-și deghizeze opera subversivă. E în istoria culturii prima expresie a carnavalescului pur, așa cum îl înțelegea Bahtin. Iată și de ce situaționismul sau alte mișcări care au încercat să-i preia ulterior obiectivele, nu însă și formidabilul său humor delirant, vor rămîne fără o priză comparabilă.

În concluzii, lucrarea examinează și legătura controversată a Dada-ului cu suprarealismul. Mă miră, totuși, că n-a simțit aceeași nevoie de a trasa o delimitare și față de expresionism. Relațiile cu el au fost la fel de intime, cum lucrarea constată în repetate rînduri, pe parcurs. Mulți dadaști s-au format în ambianța expresionismului. Istoriile literare germane din anii '20 (Soergel) și chiar unele recente prezintă drept o aripă a lui extremistă grupările de la Zürich, Berlin și Hanovra. Activitatea acestora n-ar fi făcut decît să tragă ultimele consecințe din anumite premise ale curentului care le-a generat. Mai demn de luat în considerație e că principiul confundării artei cu viața însăși, sub manifestarea ei stihială, neîngrădită, a stat și la baza lui. În plus, cîțiva dintre reprezentanții săi de frunte (Stramm, Blümmner) făcuseră și ei să „explodeze” limbajul, ca să capete legătura nemijlocită cu sentimentul strigătului pur. Dada — arată exact Henri Béhar și Michel Carassou — s-a simțit împins chiar prin doctrina mișcării către o artă abstractă. Dar premisele ei le găsim foarte răspicat formulate în ceea ce s-a numit „die Sturmlehre”. Tzara însuși a ținut la Cabaretul Voltaire, după cite spune Hugo Ball, o conferință despre expresionism.

O cronologie minuțioasă încheie această carte despre Dada, fundamentală pentru oricine va voi să înțeleagă originile literaturii și artei ultimelor șase decenii.

Ovid S. Crohmăniceanu

ANONIM — Voievodul Matei Basarab și doamna Elena (Evangelia-
rul din 1650, Biblioteca Națională din Paris, supplement grec, nr. 242).

LOGOFĂTUL MATEIAS — Evangelistul Luca (detaliu
— Tetravangeliiar, 1560, Muzeul bisericii Sf. Nicolae din
Scheii Brașovului)

Cum ar zice Liala, te iubesc cu disperare

LINDA HUTCHEON a studiat și această latură a funcției postmoderne a ironiei. Înțelegând fenomenul actual ca pe o „prezență a trecutului”, ea îi descoperă și o nouă atitudine față de incorporarea vechilor valori în noul discurs cultural. Aceasta a fost, de altfel, și genericul Bienei de la Veneția, din 1980, care a constituit recunoașterea oficială a postmodernismului în arhitectură: „Nu avem de-a face cu un recul nostalgic, ci cu o re-vizitare critică, un dialog ironic cu trecutul (cel al artei ca și cel al societății), cu o revizuire a vocabularului critic unanim acceptat al arhitecturii”. Paolo Portoghesi, un teoretician al acestei arte, a spus-o foarte limpede: „Trecutul de a căruia prezență se vorbește aici nu este o vîrstă de aur care trebuie recuperată”. Da, este adevărat, nu avem de recuperat o vîrstă de aur, ci doar de reformulat într-un nou spirit trecutul. Cum se poate face însă acest lucru? Prin reflexia critică și ironică. Aș mai adăuga parodia, a cărei funcție e, se știe, aceea de a-și apropria vechile structuri asupra cărora se exercită. Parodia, spune Leo Spitzer, nu se poate naște decît acolo unde complexul de idei parodiate a avut o oarecare notorietate. Ironia și parodia sînt așadar instrumentele fundamentale cu care operează gândirea critică postmodernă.

Tot Linda Hutcheon dă și câteva exemple de remodelare ironică a trecutului: pictura figurativă, narațiunea istorică, poezia, dialogul lui Stanley Tigerman cu istoria în proiectele sale arhitecturale, filmul lui Terry Gilliam, *Brazil*. Cînd vorbim de postmodernism, recuperarea trebuie înțeleasă întotdeauna ca provocare, reformulare, reconstrucție parodică.

E AICI o neîncredere în vechile valori, o suspiciune camuflată față de imaginea lor anacronică, ori trebuie să vorbim mai degrabă de o destrucție metafizică, fundamentală și radicală, care a retezat idealul spiritualist? Dacă e așa, și înclin să cred că e astfel, înseamnă că avem de-a face cu o cunoaștere ironică. Omul postmodern știe că nu știe precis decît ceea ce propria sa conștiință percepe. Plonjarea oarbă în trecut, încercarea de identificare cu substratul spiritual al acestuia sînt forme de naivitate a trăirii, risc psihologic ce poate sfîrși prea ușor în cunoașterea buimacă. Nota de umanism liberal merge mină în mină cu supraviețuirea lucidă. Omul postmodern și-a pierdut ingenuitatea, fiindcă și-a pierdut și paradisul, și zeii, dar și-a pierdut și vanitatea, și individualismul orgolios al modernilor. Se plimbă singur prin-

tre ruinele propriului trecut. Nu le mai poate da viață, nu le mai poate aduce la forma lor dintii. Nu face din ele nici un muzeu. Își reconstruiește doar un prezent istoric și ironic.

UMBERTO ECO a înțeles cel mai bine noua sensibilitate a postmodernității: „Reacția postmodernă față de modernitate constă în a recunoaște că trecutul, care nu trebuie distrus intrucît distrugea lui ar duce la tăcere, trebuie revizitat: cu ironie, fără inocență”. Omul postmodern, mai zice Eco, trăiește în situația în care nu-i mai poate spune femeii

IEROMONAHUL NECTARIE — Inițiala E cu elemente zoomorfe (Liturgier, 1631, Muzeul de Artă al României, ms. gr. 19).

luate „te iubesc cu disperare”, fiindcă și el și ea știu că această propoziție a scris-o deja Liala. Singura soluție rămîne atunci să-i spună: „Cum ar zice Liala, te iubesc cu disperare”. Pierderea inocenței s-a răsfrînt însă, în chip firesc, și în literatură. Scriitorul postmodern nu-i mai așază pe zei, nu mai reformulează realitatea și nici nu vrea s-o mai imite. Se raportează exclusiv la o transcendență culturală. În grupul de la Tel Quel, postmodernii își regăsesc părinții de singe. Inspirația lor e pură producere de sens, act deliberat și conștient, facere în act. Demiurgia romantică s-a retras, umilită, în poetică. Totul se petrece în text, cu conștiința deplină a ficțiunii. Nu doar transcendența e acum goală, ci chiar imanența începe să sune a gol, pe care literatura n-o mai tratează însă ca pe o epifanie (precum la moderni), ci ca literatură pură, ca pe un text în carne și oase de hirtie. Aici începe totul, dar, pentru ca această lume să nu-și facă iluzii și să se furișeze afară din carte, ea va fi desolemnizată, coborîtă în subsolul paginii, persiflată. O terapeutică a lucidității. Destrucția sistematică, urmată de reconstrucție, e noul fel de a crea. Existența curge de la un capăt la altul prin tevilă complicată ale retoricii. Toate iluziile postmodernilor, dacă există, sînt de natură textuală, țin de tehnică, de elaborare. Spiritul e însetat de ficțiune, de ficțiunea care știe că-i un produs al literel, pentru că nici o iluzie nu mai poate fi satisfăcută prin coborîrea în real cu inocență. Toți știu că nu marchiza ieși la ora cinci, ci un personaj de viață nouă.

Întreîndu-se de orice fel de prejudecări, noul noua totalitate exclude selecția postmodernilor vor privi totul cu conștientă ironică. Viziunea lor se bazează pe o „sistematică descendență”, cum ar spune Kostas Axelos în *Systématique ouverte* (1964), pe o viziune a „totalității fragmentare și fragmentate”. O totalitate lipsită însă, cîci postmodernismul e clădit pe secvențele literaturii înseși. Radu Zaneu, care e un foarte fin teoretician, a înțeles exact acest lucru: „Or, postmodernismul constituie dimpotrivă o dezontologizare, o deontologizare a limbajului, o așezare a lui sub semnul trinderii la formalismului, nominalismului și funcționalismului”.

Literatura postmodernă se exercită cu o mare plăcere și cu voluptate parodică pe cele mai vetuste și mai anacronice forme literare, pe care le reformulează prin ironie, parodie, calc, pastişe, forje, parafrază. Estetica ei nu e departe de teza formalistilor ruși care credeau într-o nesidracare a genurilor minore

prin prefacerea artistică superioară. Poezia, proza și critica încep să se regăsească tot mai des într-o formulă comună, impură și impertinentă. Dar nu doar amestecul genurilor e la mare cinste aici, ci chiar al literaturii înseși, înghesuită viclean în noile opere. Intertextualitatea e un procedeu predilect. Modelul indiscutabil este James Joyce cu *Ulyse*. Linda Hutcheon dă și alte exemple de amestec burlesc și serios al formelor: în modă, se amestecă stilurile absurd-futuriste cu cele ale anilor '30; filmul preia, în același scenariu, utopia fantezistă și distopia sardonică, povestea romantică de aventuri și documentarul politic, comedia spumoasă și tragedia.

Teza aceasta a rușii omogenității, care e una din cele importante în estetica postmodernistă, dă la iveală și o nouă concepție despre puritatea literaturii, foarte vehiculată de moderni. Eclecticismul, care, după Jean-François Lyotard, ar reprezenta gradul zero al culturii generale contemporane, confuzia deliberată a temelor înalte cu cele umile, intertextualitatea, colajul, livrescul, bricolajul, aluzia culturală sînt forme de recuperare, în plan artistic, a totalității. Pe toate le unește spiritul ironic, mod de a refuza canonizarea textului, dogmatizarea lui, de a-l menține într-o permanentă stare de virtualitate, demonstrîndu-i, pe parcursul constituirii, toate mecanismele care l-ar putea constrînge.

POSTMODERNII au învățat, așadar, tot mai mult să facă literatură din literatură. Asta o știau de la Borges care n-a făcut niciodată altceva. „Fie, deci, Borges pronumele postmodernismului. Ori prenumele său. Sau chiar pseudonimul său literar”, zice spiritual Ioan Buduca. Fie atunci literatura numele său, al postmodernismului. O deosebire tot este însă: intertextualitatea borgesiană sugera o gnoză, pe cînd cea postmodernă o totalitate ironică. Scriitorul postmodern scrie cu cărțile pe masă nu doar conștient că face asta (e și cazul modernismului), însă chiar arătînd cititorului că literatura îi invadează textul, că nu mai poate scăpa de ea, că îl agasează, că e silit să construiască o imensă arcmibolderie. Nici cînd conștiința ironică a livrescului n-a fost mai puternică decît acum și scriitorul însuși se surprinde în postura îndrăgostitului care nu-l mai poate repeta pe Liala. Ce face atunci scriitorul? Spune răsplat, în doi perii, mocalit, că totul s-a scris, că lui nu-i mai rămîne decît să rescrie cu zîmbetul pe buze Babelul literaturii.

Radu G. Țeposu

Scrisoare din Israel

Persecutați și persecutori

NU CRED că toate criticile la adresa unor coreligionari trebuie automat respinse în bloc, din patriotism (sau naționalism), solidaritate cu ai tăi etc., chiar cînd ele conțin și un simbul de adevăr, fie și îngropat sub straturile dense de venia ale unor atacuri pătimașe, a căror respingere reprezintă o reacție legitimă și necesară. Au stîrnit repulsiile aici (între alte producții jurnalistice de o specie asemănătoare care apar mai mult sau mai puțin ocazional în România, sub semnătura unor persoane cunoscute pentru primitivismul și reaua lor credințe) considerațiile lui Radu Theodoru din ziarul lui Eugen Florescu, *Democrația*, prin care încerca să justifice „istoricele” răbufnirile de antisemitism care s-au făcut strîtse ici și colo în țară.

Existau însă în toată această explozie de ură și unele afirmații care mi-au lăsat un gust și mai amar decît celelalte, pentru că nu mi-am putut împiedica să le consider cel puțin în parte adevărate — oricum, atît cît îmi permite să judec propria mea experiență de viață și a celor apropiați mie: era vorba de cele câteva fraze în care se pomenea de nfiuxul evreilor în rîndurile partidului comunist în perioada imediat următoare sfîrșitului războiului și de frecvența cu care puteau fi întîlniți tot atunci — în perioada stalinistă — pe statele de plată ale securității — chît că începînd din deceniul 6, sub regimul ceaușist, li s-a făcut vînt încoace, cum de peste tot, inclusiv din posturile de comandă din aparatul de stat, din economie și cultură.

Da, propoziția despre sutele de anchetatori ai securității, „făcuți peste noapte din croitori și clubotari”, mi-a răscolit propriile mele amintiri: despre „maiorul” (evreu) care mi-a torturat tinerețea și a împins-o pe mama în pragul nebuniei (maior care într-adevăr că nu prea excela în acordul dintre subiect și predicat) — scopul declarat fiind de a mă transforma în Informatoare a securității, nu împotriva impotriiva cui, dacă nu a colegilor de redacție, măcar a vecinilor de aparta-

ment cu care ne cunoșteam și ne aveam bine de ani de zile: despre alți, maiori asemănători, întîmplător tot coreligionari de-ai noștri care, stupefact, am aflat-o mult mai tirziu, căci eram jurați să nu suflăm nici o vorbă despre toate astea, au exercitat cam același soi de presiuni asupra unor prieteni intimi; despre Clejman, colegul de la Agerpres care, nescuzîndu-și trecutul securist cu ajutorul cămăui reusise să devină „ziarist”, mi-a povestit, cînd nu mai risca probabil nimic din cauza asta, că era cit pe-acți să atîng muritoare de foame, ca și mulți alții ca mine care nu fuseseră dispuși să „coopereze”; de altă colegă coreligionară, șefă de secție sau de redacție, care la moartea lui Strlin a plîns de n-a mai putut (ca și multe altele) jurînd în cerneală să facă din fiul său „un bun stalinist”. Dintre toți aceștia, cea mai mare parte erau oportuniști (ale căror rînduri s-au îngroșat cu timpul tot mai mult mai ales din sinul populației autohtone) oameni dornici de avantaje, căpătuială și trai bun. (Nu o pot uita nici pe profesoara de pian, și ea coreligionară, persecutată de fiulul nostru la Liceul de Muzică, care, pentru a putea pleca în fiecare an la Salzburg și în alte nărți, știa bine pe cine trebuia să sprijine și pe seama cui — firește, tot cu asentimentul securității: lucrează pentru noi; i-a spus soțului meu un agent — de data asta român sadea — care se ținea scai de el, după ce băiatul rămăsese singur în Israel cu bursa de la LB).

Deosebit de aceștia însă, nu mai este astăzi un secret pentru nimeni, nucleul ilegalist al partidului tot din evrei fu-se alcătuit și în epoca terorii staliniste ei constituiau elementele cele mai intransigente, cele mai „puriste”, nimic, nici o slăbiciune omenească, nici o șovăială, nici o legătură de familie sau sentimentală nu le putea zdruncina convingerile și tenacitatea în punerea lor în aplicare. Robespierrii multiplicați cu sutele și împletriți suflătește în marș lor majoritatea, orbiți de credința în adevărurile lor. (Ideea că scopul seuză mijloacele con-

tinuă și astăzi să domine unele spirite: amintind unui prieten de aici despre anul 1946 și FDP, în lumina unor tactici oarecum asemănătoare atribuite astăzi PSN-ului în România, în preajma alegerilor din luna mai, acesta mi-a răspuns: „Ei și, foarte bine, ce-ai vrea? Să vină la putere legionarii?”).

ACESTEA fiind spuse, nu e mai puțin adevărat că atracția pe care a exercitat-o ideologia comunistă asupra atreilor, cu principiile sale declarate de egalitate socială, națională și rasială, după toate suferințele, pierderile de viață, prigonirile, umilințele și spaimile suferite pe parcursul a zece și zece de ani, ca să nu vorbim decît de istoria contemporană, este mai mult decît ușor de înțeles: comunistul, Stalin, stalinismul reprezentau pentru ei eliberarea firească dintr-o veche servitute, accesul la o nouă demnitate umană. (Despre toate astea nu pomenesc Radu Theodoru, de pildă). Că apoi unii dintre persecutați au devenit ei înșiși persecutori, sentimentul propriei puteri, propriei importanțe, altot pe mormanul frustrărilor acumulate atîta vreme, rupînd toate zăgăzurile și desfigurînd treptat credințe și intenții inițial curate, e altă istorie. Dar aceleași frustrări înăbușite explicită poate sălbateca ură care clocoțeste acum în România, nestăvilita tentație a unora de a mușca în stînga și-n dreapta, inclusiv în aceia care, pe drept sau pe nedrept, au rămas în unele conștiințe identificate cu însăși ideea de comunism.

Explică, dar nu justifică. Căci suferințe — cu carul — au fost într-o perioadă sau alta din ultimii zece de ani în toate păturile sociale și toate etniile — vieți distruse timpuriu, cămine dezmembrate, cariere ratate, familii căzute pradă însingurării, oameni aduși la sapă de lemn în pragul bătrîneții — și nu numai în România.

De ce a ajuns unicul meu fiu să rămînă singur la studii în Israel la 15 ani (după ce Leonard - Bernstein, entuziasmat de talentul lui, i-a oferit o bursă completă de studii aici?). Pentru că mai întîi fusese,

după cum am spus, persecutat în România, în special de faimoasa „profesoară coruptă” care tăia și spinzura pe atunci la Liceul de Muzică. De ce a ajuns la 17 ani singur în America iar părinții lui, tot singuri, în Israel — o separare intrată deja în al 8-lea an? Pentru că el, băiatul, a fost practic persecutat și aici, la noi, de cei pe seama cărora a fost lăsat și care l-au socotit într-un fel un corp străin — prea român și prea puțin evreu — încălcîndu-și toate promisiunile făcute lui LB, risipind practic bursa pe care urmau s-o administreze cu înțelepciune, lăsîndu-l în repetate rînduri fără casă, fără pian, fără lecții, fără căldură sufletească...

Persecutați și persecutori... Cam peste tot! Pe o scară mai mică sau mai mare... Recunoscînd, firește, că nu se poate pune semnul egalității între diferitele feluri de persecuție.

Și ce greu e să ne batem cu toți, cu toți cei care ne asupresc moral sau material, care ne lasă pe drumuri, care nu ne întind o mînă de ajutor cînd am avea cea mai mare nevoie de ea, care ne asurzesc cu semlădevărurile lor intolerante, care ne strîvesc cu indiferența și răceala lor, cu ingustimea lor de suflet și de spirit, cu lipsa lor de entuziasm pentru tot ce nu este aducător de profituri pe termen mai lung sau mai scurt, care ne întorc spatele de la o zi la alta, fără nici un motiv aparent, care nu ne răspund nici măcar la bună ziua cînd sint preocupăți de alte lucruri mai importante decît salutul. Dacă ar fi să ne potrivim, toată existența ar trebui să ni se transforme într-un necontenit război, o necurmată vendetta.

Rezervă sau combativitate? Un mare scriitor enumera undeva toate situațiile istorice în care aceeași atitudine (de prudență sau curaj) a avut exact efectele opuse celor scontate, plonjînd de la caz la caz omenirea (ba datorită curajului, ba datorită prudenței) în războaie, măceluri, și catastrofe internaționale... Din păcate, viața e un teatru fără repetiție și fără reluări, unde replicile odată rostite nu mai pot fi amendate, perfecționate, potentate, hotărîrile odată luate nu pot fi verificate (decît cînd e — de obicei — prea tirziu) iar temperamentul o ia adesea înaintea textului dinainte învățat.

Să ne consolăm cu gîndul că în relațiile dintre indivizi lucrurile sînt — ar putea să fie — cu puțină atenție pentru sentimentele reciproce, mai puțin complicate și în orice caz mai puțin riscate.

Gina Sebastian Alcalay

Dürrenmatt și Socrate

● După ce și-a dobândit un binemeritat renume prin dublul său talent de romancier și dramaturg, scriitorul elvețian Friedrich Dürrenmatt (în imagine) oferă spre publicare noile sale texte în proză, pe care le numește *Stoffe* (subiecte în sens literar). Sint reflecții personale inspirate din istoria spirituală a Greciei antice.

● În volumul *Turbau* (Construcția turnului), recent apărut la Editura Diogenes din Zürich, Dürrenmatt abordează relațiile lui Platon cu Socrate pentru a reflecta într-o manieră sarcastică raportul dintre intelect și facultatea senzitivă a omului. „Socrate rămâne Socrate, o facultate pe care puțini bărbați o posedă; la început ei sînt copii, apoi devin bărbați, și cînd încep să fie bărbați se fac politicieni, generali, poeți, eroi sau altceva, dar nu devin ei înșiși”, notează scriitorul elvețian cu nedismulată admirație pentru marele gînditor al antichității.

Ecranizare

● Ziarul *Izvestia*, într-o corespondență de la Paris, ne informează că la Montreal au început filmările unei pelicule pentru TV, în patru episoade, după romanul lui Soljenițin *Prima ceră*. Filmările vor continua în Franța și în final, în Uniunea Sovietică, în decor natural. Coproducție a citorva testudieri din mai multe țări —, aceasta va fi prima ecranizare după o operă de Soljenițin. Gestația a durat doi ani, timp în care producătorii au șovăit între un lung metraj și un film tv, optînd pentru varianta din urmă pe criteriul audienței mai ample. Scenariștii filmului: francezii Max-Charles Cohen și Marcel Julien. Regia a fost incredibilă americanului Sheldon Larry, distribuția cuprinzînd actori de prestigiu ca Robert Powell (Gleb Nerjin), Murray Abraham (Stalin), Christopher Plummer (ministru de interne Abakumov). Bugetul filmului: peste 50 de milioane de dolari.

King Lear: Marianne Hoppe

● Regizorul american Robert Wilson a pus în scenă, la Frankfurt pe Main *Regele Lear*, distribuind în rolul personajului titular pe Marianne Hoppe, actriță în vîrstă de 79 de ani, care s-a

achitat cu brio de dificila misiune artistică încredințată. Versiunea scenică semnată de Wilson concentrează acțiunea în jurul lui Lear, prezentînd piesa lui Shakespeare ca pe o dramă a decăderii.

Marguerite Yourcenar

● Celebra scriitoare franceză este prezentă din 12 septembrie în vitrinele librăriilor franceze. Este biografia, anunțată de multă vreme, scrisă de Josyane Savigneau, ziaristă la *Le Monde*. Valoarea literară certă și comportamentul special în viața publică a eroinei fac ca biografia să fie primită cu mare interes.

Julien Green (Pléiade) — VI

● Cu prilejul aniversării a nouăzeci de ani, impliniți la 6 septembrie, celebra colecție *La Pléiade* l-a sărbătorit pe Julien Green publicîndu-l cel de-al VI-lea volum de opere, cu o prefață de José Canabris. Volumul conține *Jurnalul* — anii 1972—1981, *Frère François* și patru texte autobiografice. Green este primul scriitor în viață care are editate atîtea volume în celebra colecție.

La Théâtre du Soleil

● Celebrul Théâtre du Soleil condus de nu mai puțin celebra Ariane Mnouchkine (în imagine) a făcut o pauză de doi ani după reprezentarea spectacolului de mare succes cu piesa *Indiada*. Din aprilie trupa repetă *Atridele*, *Orestia* de Eschil și *Ifigenia în Aulida* de Euripide. După cîteva luni, Théâtre du Soleil va monta spectacolul *Voile noire, voile blanche* de Hélène Cixous, consacrat vieții Annei Ahmatova. Anima-toarea trupei declară într-un interviu apărut în *Le Monde*: „Ia noi, nu există teatru fără istorie. Acesta nu este nici principiu, nici o decizie arbitrară. Tema care revine cel mai adesea este războiul intestine, fratricid, civil. Sfîșierea, contradicția, dualitatea, binele și răul conținute în aceeași ființă alcătuiesc tema teatrală prin excelență”.

Modiano — Brassai

● Patrick Modiano scrie pentru editura Hôbeke un text, așteptat pentru cele șaptezeci de fotografii, aproape toate inedite, ale celebrului fotograf Brassai. Lucrarea apare în aceeași colecție a editurii în care anul trecut a apărut albumul *Doisneau Cavanna*.

Fouché — Decaux — Castellet

● Academicianul Alain Decaux este un bun coleg, nu numai cu cei de sub cupola Academiei Franceze. Afînd că André Castellet lucrează la o carte despre celebrul ministru al poliției, Fouché, i-a oferit toată documentația strînsă. Fouché de André Castellet va apărea la începutul lui octombrie, la Ed. Perrin.

Gulagul în imagini

● Creația în lagăre și în deportare se intitulează expoziția deschisă în sălile Uniunii artiștilor plastici din R.S.F.S.R. Organizată de societatea „Memorial”, aceasta constituie un ansamblu de tablouri, desene și documente ilustrînd izvoarele literare a căror lectură creează o imagine a giganticului sistem de distrugere a oamenilor care s-a numit Gulag. Sint

expuse portrete ale unor prieteni și cunoștințe, ale acelor mulți după a căror dispariție n-au rămas nici măcar morminte, peisaje sumbre făcute după natură și imagini așternute din memorie, diferite obiecte manufacturate de deținuți etc. (În imagini, portretul unui deținut condamnat la 25 ani de detenție, semnat de I. Krasikov și un aspect din expoziție).

La Deauville

● Dominanta recentului festival al filmului de la Deauville au constituit-o filmele fantastice

Jucătorul

● „Fără literatură nu-mi pot concepe existența, deși cu o consider nu ca o muncă ci mai curînd ca un divertisment. Aș spune că este un joc și nu o muncă, cu personal n-am muncit niciodată în viața mea. În general am avut o viață minunată pentru că am trăit întotdeauna ca un jucător. N-am luat și nu iau niciodată și nimic în serios” — declară, printre altele, celebrul autor de literatură SF Ray Bradbury într-un interviu acordat revistei *Magazine Littéraire* cu prilejul împlinirii venerabilei vîrste de 70 de ani. Autor deosebit de prolific (peste 800 de romane, nuvele, piese, versuri), Ray Bradbury a anunțat de curînd în *U.S. News and World Report*, că va depune onorariile obținute pentru edițiile apărute în Uniunea Sovietică (circa 10 milioane de ruble) la fondul de dezvoltare a schimburilor studențești americano-sovietice.

și science-fiction. Regizori prezenți: Paul Verhoeven (*Total recall*); Irvin Kershner (*Robocop 2*); Jerry Zucker (*Ghost*); Joel Schumacher (*Flatliners*), Garry Marshall (*Pretty woman*); Tony Scott (*Day of Hurder* cu Tom Cruise în rolul principal — în imagine). Au mai fost vizionate și alte filme de John Badham, Alan J. Pakula, Andrew Bergman, John Boorman etc. Au avut loc și retrospectivă dedicate, printre alții, lui Jane Russell, Sydney Lumet, John Voigt.

Pină și în Larousse

● Celebra editură „Larousse” a retras din librării 180 de mii de volume, tipărite anul acesta, ale dicționarului *Le Petit Larousse* cu ilustrații în culori. „S-a întimplat aceasta din cauza unei mici greșeli care ar fi putut avea consecințe nefaste pentru cititori, în special acum, cînd a început sezonul ciuperelor” — a declarat un reprezentant al editurii. Dicționarul, difuzat în Belgia, Canada, Elveția și Franța începînd din luna iulie, prezenta una din ciupercile otrăvitoare ca fiind comestibilă, iar alta, comestibilă, otrăvitoare.

Frumoasa suedeză

● Dacă ar fi trăit, Ingrid Bergman (în imagine) ar fi implinit la 29 august 75 de ani. În memoria acestei talentate și frumoase actrițe, decedată în 1982, posturile de televiziune vest-germane au oferit telespectatorilor o bogată selecție din filmele sale.

Stevie Ray Vaughan

● Renumitul chitarist american de blues, Stevie Ray Vaughan, a fost victima unui accident de elicopter în statul Wisconsin. Participase la un concert al lui Eric Clapton în stațiunea alpină Valley, cu cîteva zile înaintea plecării într-un

turneu prin Europa. De fapt, în elicopterul care s-a prăbușit, probabil prin ciocnirea cu un stîlp de pe pista de schi, trebuia să urce Eric Clapton însuși, dar acesta a mai zăbovit printre entuziaștii săi admiratori. Vaughan devenise în ultimii ani unul din cei mai buni chitariști de blues din generația sa, mulți cronicari considerîndu-l un urmaș al lui Jimmy Hendrix. Stevie Ray Vaughan a fost distins de două ori cu premiul Grammy. Ultimul său disc, realizat împreună cu fratele său, urmează să fie lansat la 25 septembrie.

Lumea maya

● Astfel se va numi ambițiosul proiect turistic la a cărui realizare contribuie Mexicul și o serie de țări din America Centrală. Zeci de noi hoteluri și campinguri vor fi construite și amenajate pe locurile unde, cu un veac

înaintea venirii europenilor în Lumea nouă, a existat civilizația indiană. Piramide și ruine ale vechilor temple, așezări indiene și întregi orașe „moarte”, pierdute în selvă, vor presăra noul traseu turistic.

Revista presei străine

Saharov și the middle-class

■ ÎN iulie 1990 a avut loc cea de-a doua scoatere la licitație, după douăzeci și cinci de ani, a arhivei editurii Macmillan. Autorul articolului din *Times Literary Supplement* (Nr. 4553 din 6—12 iulie 1990, p. 728) precizează cîteva elemente foarte importante, și anume: interesul față de această arhivă manifestat de *British Museum* și *University of Reading*, și semnificației unei astfel de arhive pentru diferitele domenii de studiu academic: bibliografie, istoria comerțului de carte, istoria distribuției de carte, studii de texte literare și istoria lecturii, rolul agenților literari, relațiile cititorilor, evoluția drepturilor de autor, etc. În afară de recunoașterea financiară, arhiva se poate mindri cu beneficiile aduse de studiile făcute pe baza investigațiilor de arhivă. De aceea autorul subliniază necesitatea ca o arhivă atât de valoroasă să fie păstrată într-o formă cit mai completă și în cit mai puține locuri, de preferat într-o bibliotecă științifică. Și, cu toate acestea, licitanții au fragmentat arhiva în 26 de grupe pentru a fi vindută separat, dacă nu se poate vinde integral (estimarea aproximativă fiind de 200.000 £).

Ne întrebăm cum s-ar desfășura scoaterea la licitație a unei anumite arhive (atît de disputate) de la noi, și ce studii s-ar putea face (și publica) — adevărată science fiction, cum spunea Dorin Tudoran — pe marginea dosarelor ce le cuprinde! Iar banii obținuți în acest fel ar putea fi folosiți pentru investiții de modernizare a accesibilității și conservării unei astfel de arhive de cercetare viitoare, care nu-și poate avea locul decît într-o bibliotecă universitară.

Tot *TLS* (iulie 13—19, nr. 4554, p. 756) prezintă volumul II din istoricul schimbului de știri, *The Nation's Newsbrokers* — de Richard A. Schwazlose, care încheie astfel studiul său asupra marilor agenții de presă din S.U.A., de la origini pînă la ceea ce s-a numit „maturitatea instituțională” din anii ‘20. Recenzentul arată că, deși subiectul este fascinant și autorul a adunat un bogat material documentar, cartea nu reușește să abordeze problema modului în care și de către cine sînt definite știrile. Se citează în cartea menționată chiar ideea naivă a lui Walter Lippman după care evenimentele care merită să fie difuzate „se fac singure observate”, încă înainte de a fi raportate. Ideea unei agenții independente de știri, condusă de și pentru presă, poate fi atrăgătoare, dar este teoretică. Totuși, cartea dezvăluie, de exemplu, cît de mult erau considerate știrile sursă de putere internațională în 1914. În timpul primului război mondial, britanicii au obținut într-adevăr un avantaj enorm ca urmare a dominației lor asupra rețelei de telegraf internațional și în special datorită capacității lor de a controla știrile care ajungeau practic din Europa în America de Nord. De menționat faptul că primul foc de armă tras cu furie de către un soldat

britanic împotriva unui militar german în 1914 nu a fost în Franța sau în Belgia, ci în Togoland, unde germanii înălțaseră o stație de releu uriaș, cu speranța de a face o legătură independentă între Berlin și America. Distrugerea acestei stații în 24 august 1914 a asigurat ca în următorii trei ani, S.U.A. să primească știrile de război prin agențiile britanice și prin cablurile britanice.

Pe drept cuvînt Nicholas Hiley își intitulează articolul *Știri și putere*. Puterea de a controla și defini știri este fundamentală pentru agențiile de presă. Dar o agenție de presă ar trebui să fie în primul rînd putere economică. Altfel nu-și justifică existența decît, cel mult, pentru a fi utilizată de putere în scopul controlului și definirii știrilor.

Memoriile lui Andrei Saharov au apărut de curînd în limba engleză. Cartea este recenzată pe primele pagini din *The Times Literary Supplement* din 17—23 august 1990 (deși fragmente din *Memorii* au fost publicate încă din lunile precedente în *The Times*), și respectiv din *The New York Times Book Review* din 17 iunie a.c.

Încercînd să răspundă întrebării de partea cui se află Saharov, autorul articolului din *TLS* intitulat *Un reformator al lumii moderne* — consideră că Saharov reprezintă „o clasă de mijloc, intelectuală care aveau principii ferme, pe baza unor valori spirituale din sec. XIX”, clasă care nu doar a supraviețuit în timpul puterii sovietice, ci s-a și extins numeric și care a început să aibă un rol din ce în ce mai important, „mișcîndu-se ca o irezistibilă dună de nisip” (clasă din care s-au recrutat atît dizidenții cit și cei care, deși nu aveau curajul să se manifeste deschis, împărțeau același ideal cu dizidenții). Dar autorul recunoaște, în finalul prezentării sale, că Saharov reprezintă acea clasă căreia îi este „teamă de alternative extreme și care are ceva de pierdut”. „Rămîne de văzut dacă, în fapt, această clasă accede acum la putere și dacă se va afla pe poziția de a pune în aplicare spiritul pe care l-a exemplificat Saharov”.

The New York Times Book Review face, la rîndul ei, prezentarea cărții lui Saharov publicului american sub titlul *A spune adevărul în fața puterii*, punînd în centrul recenziei adevărul, atît cel moral, cit și cel științific, față în față cu puterea, pe care o provoacă. Autorul recenziei consideră că *Memoriile* prezintă rolul jucat de Saharov în cele două acte ale încă neterminatei drame a puterii totalitare: I — constituirea, actul II — nașterea unei opoziții propriu-zise. Actul al III-lea — care ar fi cuprins ultimii 3 ani din viața lui Saharov, în lupta politică împotriva mașinării leniniste, adică tocmai finalul eroic al relațiilor sale în epoca gorbacioviană, care a dus la sfîrșitul controlului sovietic asupra Europei de Est, în dec. 1989, moment care a coincis cu data morții lui Saharov, din păcate — consideră autorul articolului — urmează să apară în alt volum. Dar tendințele pe care le-a promovat Saharov „par să cîștige acceptarea internațională în prezent: evoluția, mai degrabă decît revoluția ca mijloc al schimbării, alegerile populare ca sursă de legitimare, și libertatea individuală de conștiință și de informare ca bază a civilizației umane”.

Magda Groza

Sean Connery — 60

● Sean Connery a împlinit 60 de ani. Fiu al unui șofer de cursă lungă, Sean Connery a practicat la început meseria dintre cele mai modeste — de la cea de paznic la artist de circ și detectiv. A fost tentat să devină fotbalist profesionist, dar n-a ieșit nimic din acest proiect. Un contract încheiat cu o trupă ambulantă l-a introdus în

lumea teatrului. A trudit din greu pe scene din provincie, distribuit apoi în roluri mici, în filme și la televiziune. În 1961, a interpretat pe contele Vronski în serialul tv *Anna Karenina*, apoi a dat viață lui James Bond care i-a adus o reputație internațională. La 60 de ani, Sean Connery crede că Bond este produsul războiului rece. Acest gen

de filme — apreciază el — constituia un fel de propagandă împotriva „rușilor răi”. Regizorul Steven Spielberg consideră că Sean Connery este cel mai atractiv bărbat al zilelor noastre, actor capabil să interpreteze orice rol, mai ales cele de caracter. (În imagini, trei ipostaze ale artistului).

„Ura — cultura”

● Cele trei caricaturi pe care le reproducem aparțin artiștilor Frank Hoffman (R.F.G.), S. Savilov și V. Cijikov (U.R.S.S.). Primul dintre aceștia a fost distins cu

premiul I la Concursul internațional al artiștilor umoriști organizat de revista *Sovetskaja Kultura* și Centrul umorului din Moscova. Autorii celorlalte două desene au fost

și ei distinși la această competiție care a intrunit peste o mie de desene semnate de 232 de artiști. Juriul a fost condus de Bob Vinke, președintele Asociației caricaturiştilor belgieni.

Succes și glorie

● Ce este mai important pentru un artist: succesul de moment sau gloria postumă? La această întrebare octogenarul compozitor și promotor al teatrului muzical contemporan, Rolf Liebermann, a răspuns: „Am vrut la un moment dat să prezint în premieră moștenirea lui Schönberg. Trebuia deci să ajung la o înțelegere cu văduva compozitorului, Gertrud Schönberg. Aceasta s-a arătat incinta-

tă de proiectul meu și a fost de acord să trecem la realizarea lui. Surpriza a intervenit când mi-au fost prezentate condițiile: doamna Gertrud Schönberg a cerut pentru a încheia partitura suma de 80.000 de dolari. Nu ești în toate mințile — i-am spus. Nicidecum — a fost răspunsul ei. „Pretind această sumă deoarece Schönberg, ca profesor la o școală de fete din S.U.A., nu a fost luat în

serios de către elevele sale. El le-a permis unele comportări ireverențioase. Așa l-au cunoscut și copiii mei. Doresc să mă întorc acasă cu 80.000 de dolari pentru ca ei să-și poată da seama de valoarea tatălui lor”. În această situație, mărturisește Liebermann, i-am convins pe organizatorii concertelor să plătească suma cerută de Gertrud Schönberg, deoarece povestea era deosebit de tristă.

Într-o altă limbă

■ ACCESUL scriitorului român la sensibilitatea cititorului de altă limbă rămâne o problemă mereu deschisă, venind parca în continuarea procesului de creație, cu toate că acesta, de fapt, s-a încheiat: opera există în original. Mediatorii, adică traducătorii și criticii care prezintă opera în fața cititorului străin, sint și ei creatori sau promotori ai valorilor estetice și nu mai datorită lor fenomenul literar național poate deveni unul universal. De fapt, odată cu schimbarea limbii originalului este substituit, limba lui rămânând metatext invizibil (intuit poate într-o anumită măsură de cititorul străin). Versiunea străină este alta, cel puțin parțial, cu toate că idealul ar fi echivalența perfectă. Logica și sonoritatea unei alte limbi creează însă probleme chiar și atunci când versiunea străină depășește valoric originalul. Traducătorul netezește sau periclitează drumul scriitorului spre literatură universală.

Traducătorul însuși știe să găsească accesul către sensibilitatea cititorului. Un asemenea traducător este, desigur, și Tatiana Ivanova. Ea a dovedit-o cu prisosință ca interpretă a prozei lui Ștefan Bănuțescu și Nicolae Velea, pe care i-a introdus în spațiul limbii ruse. Recent a apărut la Moscova, în versiunea Domniei Sale, un volum de nuvele al Gabrielei Adameșteanu: *Dăruiește-ți o zi de vacanță* (Podari sebe deni kanikul), Raduga, 1989 (în original, un volum cu același titlu a apărut la „Cartea Românească” în 1979). Volumul cuprinde, în afara nuvelei ce-i dă titlul, prozele *Nelinișle* și *O plimbare scurtă după orele de serviciu* și două nuvele din reviste: *Mătușa Vica* (1981) și *Ora de navetă* (1983).

Tatiana Ivanova își menține, în continuare, marca măiestriei de traducător și sint încredințată că netezește, de data aceasta, cu mină sigură, drumul prozei contemporane românești spre inima și mintea cititorilor săi. Prin versiunea rusească se confirmă valențele prozei Gabrielei Adameșteanu depozitate dar și extrovertite în limbaj, în scriitură. În ceea ce privește calitățile artistice intrinsece ale textului — bogăția lexicală expresivă, ritmul și poeticitatea, — ne aflăm la înaltul nivel al unei proze de calitate. Doar în privința redării tonului original putem avea, în foarte puține cazuri, unele îndoieli. Problema își are rădăcina în maniera traducătoarei de a stiliza liber, de a da imagini noi, aproximativ echivalente și, ce-i drept, întotdeauna bune în sine. Această manieră poate deveni însă riscantă — mai ales în cazul unei scriituri textualiste. Infidelitatea față de semnificația cuvintului în numele artisticeității și al gustului estetic specific al receptorului poate juca feste. Astfel se întâmplă cu

prima frază a nuvelei *O plimbare scurtă după orele de serviciu*: „O căldură năfrăscă, nepregătită prin nimic după alita ploaie”, tradusă „Ciudovișinaia jara, i otkuda posle vseh elih beskonecinių dojde?” Tonul impersonal al originalului este schimbat, subiectivizat, epitetul *nefrăscă*, înedil în sine și cuvint-cheie în context (în raport cu eroul) — înlocuit cu un altul („cumplită”), nepotrivit deoarece intensitatea căldurii va fi marcată la un grad mai ridicat în rîndurile următoare unde se vorbește și despre oameni sleiți, asupra cărora plutește un amestec de „glasuri și „hicoteli” (în traducere *golosa i smeh*). Și aici s-ar fi cerut un alt cuvint deoarece risul (*smeh*) are conotația de voioșie. Substanța artistică solidă stabilește, în continuare, o tonalitate mai apropiată de original, cu toate că în sfera redării specificității tonului întotdeauna mai rămâne ceva neredat, neglijat sau exagerat.

Reușită în ansamblu, traducerea Tatianei Ivanova este precedată de o substanțială introducere a lui Nicolae Manolescu, bogată în idei și argumentări, un adevărat capitol de istorie literară contemporană. Din această introducere cititorul de limbă rusă își poate asambla un portret impresionant al scriitoarei, reținând trăsăturile principale ale scrisului ei: o proză autentică, modernă și originală, ancorată în observație fină și lucidă, într-o artă narativă obiectivă, construită pe înglobarea pluralității vocilor, a variației perspectivei și mobilității privirii.

Ca reprezentantă de seamă a prozei românești contemporane, scriitoarea este corect încadrată în mișcarea literară actuală, se arată că ea se atașează într-un fel prozei textualiste promovate de generația '80 (aici s-ar putea adăuga că și anticipează această generație).

Cred însă că opțiunea „u” — „nu” — născută pentru o formulă de portret istorico-literar n-a fost cea mai bună. Mai nimerită era, poate, o propoziție eseistică, de scriitor. Redacția a și simțit nevoia, de aceea, să adauge un subtilu jurnalistic: *Criticul român Nicolae Manolescu le înmăntăzește cititorilor sovietici reflecțiile sale...*

Desigur, aspectele considerate aici discutabile nu definesc ansamblul. Le-am semnalat doar pentru că apar pe fundalul unui volum care are o înaltă, frumoasă ținută literară. Așteptăm cu nerăbdare reacția cititorului de limbă rusă.

Albert Kovács

N.R.: Predat anul trecut redacției, acest text nu a putut să apară din pricina interdicției de semnătură a autorului.

Paul GOMA:

Patimile după Pitești (25)

RÂNDUL lui Bălan să nu pricăpă. Nici când Gherman îl loșește în cap cu o fracă de ciocan pneumatic, nici când îl silește să urce pe prici. În sfârșit, când i se trănțește dinainte o gamelă fără lingură, înțelege: zelos, cu privirea la Turcanu, se apleacă. Se aruncă. Își pierde echilibrul și cade cu obrazul în arpacășul fierbinte. Își reprimă urletul, trage aer cu zgomot, prin colacul răsfânt care sparge măsca de arpacăș. Văzându-l pe Cori înălțând băta, se apleacă iar. Grohăie — nu știu dacă de durere ori de plăcere.

Careva a răsturnat gamela pe ciment. — Să lingă, spune Turcanu, simbolu. Ia. Oprea: călare!

Oprea trage de pe prici pe careva — nu-i văd decât puloverul albastru, găurit în coate — cu lovituri de băta îl obligă să se așeze în patru labe, apoi îl încalecă. Lovind numai în cap, numai în cap, îl silește să lingă mâncarea vârsată pe ciment.

Altă gamelă răsturnată. Călăreț: Steiner.

Încă una.

— Îl demasc pe Grigoraș!, tipă Cornel Pop. A vârsat-o intenționat, ca să nu se opărească, l-am văzut! Îl demasc! Îl demasc!

— Lejionar de-al tău, spune Turcanu, cu gura plină (el mănâncă cu lingura, un sold pe dunga mesei). Ocupă-te de el...

Cornel se năpustește. Vinzoleală. Dar nu aud șuierul lat al centurii. Găfărituri de luptă, bubuituri de pumn, bușeală, o țesătură pălăind, sfâșiată...

— Mi-a luat cureauaaa! Îl demasc! Îl demasc!

Dintr-o dată, liniște. Ciomăgașii, încordați, parcă trăgând în lese, parcă așteptând să le der drumul stăpânului, din lese... Turcanu însă mănâncă, mestecând rar și cu nădejde. Încrămpești și Grigoraș — cu centura lui Cornel în

mână — și Cornel, în picioare, cu pleoapele coborâte, așteptând, așteptând...

— Ci-aștepti, Grigoraș?, întreabă Turcanu, tot cu gura plină. Ia ardi-i citeva lui Pop Cornel, fiindcă s-a lăsat dizarmat!

Îl văd bine pe Grigoraș. Îl știu destul de bine, de jos, de la subsol. Am aflat destule despre el: prins de grănicerii sârbi, bătut cumplit și pregătit de ex-trădare, evadase din postul de pază, o sută de kilometri mai încolo, prins și internat într-un lagăr de muncă (mină de cărbuni), evadase iar; prins la granița italiană, fusese de acea dată retrimis în România (se vorbea tot mai insistent: pentru fiecare frontierist predat, sârbi — deși — dușmani de moarte, primeau o cisternă cu lăței); la Securitatea din Constanța. Șase luni de așteptare — ca la Constanța — nu i s-au smuls decât informații referitoare la sine. În ciuda subțiririi trupului, Grigoraș are o forță considerabilă — în care se adaugă o încăpățănare salbatică — nici ancheta, nici Jilava nu i le stinseseră...

Centironul lui Cornel în mână. Dacă ar face un salt de doi metri (un fleac), la capătul căruia ar lovi cu cataramă, Turcanu ar fi terminat; poate chiar mort, de ce nu, o bună, o unghiuloasă cataramă... Un salt, atât.

— Dacă nu-i croiești tu, îl pun pe el să te otânjească, zice Turcanu fără să-l privească, răcâind harnic fundul gamelei cu lingura.

Iată că mâna lui Grigoraș se înalță. Nu la capătul saltului: deasupra capului lui Cornel, căruia i s-au albit ochii.

Dar lovitura nu mai vine. O oprește un glas slab, stins, dacă nu ar fi liniștea deplină instalată în celulă, probabil nu s-ar fi deslușit de la un pas:

— ...un criminal. Nu pentru că omori oameni, pentru că îi pui să se... Între ei...

După privirile ciomăgașilor răsucite spre ușă, înțeleg că vorbeste cel cu șapcă de ski fără cozoroc. Da, i se vede falca de jos mișcându-se. Însă când urcă, nu ajunge până unde ar trebui, rămâne la jumătatea drumului, iar în pauze cade, atârnat.

TURCANU curăță bine gamela, o depune lângă ușă. Se întinde, răgăie discret, cu palma la gură, apoi rotindu-și privirea:

— Să ne fie de bine masa! — și scărpinându-și capul sub șapcă, sugându-și dinții, întreabă așa, în trecere: Ce spuneai, Bogdanovici? — glasul i-a sunat aproape cald. Vrei să repeți?

— Repet, Genule (și Bogdanovici e moldovean, a rostit: Jenule), repet, ești un criminal, vina noastră că te-am lăsat s-o iei... Vina noastră că nu te-am luat în seamă, te credeam un pezevenchi nepericulos, dar tu ascundeai un suflet de crimă...

S-a oprit singur, istovit. Falca îi cade, resannată (de barbă ascuțită îi atârna părțuri de zeamă de arpacăș, înlărită). Turcanu continuă să privească în altă parte, ba acum se află cu spatele la el: ia din mâna lui Grigoraș centura și o depune pe umărul lui Cornel:

— Dacă te mai lași dizarmat, te-nlore! — pe Pop l-a amenințat — însă n-a mai decăzut, cu dulceață: Ai terminat masa și discursul, Bogdanovici?

Falca se înalță, coboară de câteva ori. Nu se aude nimic.

Cu obrazul lins, ca sub fard gros, ca în reflectoare, Turcanu se răsucește, lent, spre Bogdanovici. În ciuda șăpcii proletare, în ciuda bărbiei (sau: datorită ei), Turcanu are înaltă; o anume măreție. Nu a rostit nici un ordin, nu a schițat vreun semn-sămă, însă ciomăgașii se dau în lături, formând două paranteze punge, cuprinzând pe înalt pe cei doi protagoniști. Au început să planteze, fiecare unde l-a prins momentul: cu brațele și cu bățele atârănând pe lingă trup, cu fața spre acolo, ca pentru rugăciune.

Mă înalți în coate. Au ieșit din încrămpești și cei de pe priciuri: se uită acolo (nu la bocanci), cu satisfacție și cu teamă, nu teamă pentru ei, imediată, ci

presimțind probabil o pedeapsă mai cumplită decât nemiscarea pleoapelor.

Mare actor, Turcanu. Stăpânește mai ales tăcerile. Nu știu ce va urma, însă după tremurul care-l scutură pe Bogdanovici, simt că va fi ceva teribil — un suvoi de sudoare mi se prăvălește pe șira spinării. Pentru o clipă, mă încercăz dorința de a mă ciupi, de a mă lovi peste genunchi, ca să mă trezesc. Renunț când ajung la aceeași întrebare: Și dacă în trezie va fi și mai rău?

Bogdanovici tremură acolo, pe locul lui de pe prici. Nu e tremurul lui Sofron, nici al lui Cornel Pop. Aceia, fiecare în felul său, tremurând, se anărau de o promisiune, de o inevitabilă agresiune. Or, Bogdanovici tremură, nu doar resemnat, ci doritor să vină mai repede, aproape sârbătorind ce va să vină...

— Măi Bogdanovici, măi!...

Fals. Și târziu. Stăpânul pauzelor e pur și simplu întârziat; ori s-a grăbit cu o secundă, cu o zecime, prima lui replică a căzut într-o cădere de-a lui Bogdanovici.

Care nu mai tremură; care nu mai tremura în clipa în care Turcanu a început — dar dacă tocmai asta urmărea Turcanu: ca Bogdanovici să nu mai poată fugi nici prin venirea în întâmpinare? — Di mânăli iste-ai să mori, banditule!

Respir usurat și dezamăgit. Farmecul s-a spart. Marele Turcanu e un oarecare amator pe o oarecare scenă de câmin cultural.

Revin pe teren ferm. Știu: pe această scenă de câmin cultural, sub direcția amatorului Turcanu, actorii amatori vor juca așa cum numai amatori joacă: adevărat. Mai știu: Turcanu are să-l chiar omoare pe Bogdanovici, simt, simt că și el simt. Dar încă nu. Nu acum. Ceva mai încolo, atunci când textul o va cere.

— Jos di pi prici!

Ei și? Pe mine nu mă interesează prologul. Mai bine profit, ca să casc gura la cer, la arbori, la spectatori — nu, la Fuhrmann. nu; o să mă întorc cu privirea spre scenă atunci când va să fie scena pentru care am venit, pentru care am făcut atâtea sacrificii — dar numai pentru ea, restul nu mă interesează, cum se termină ea, cum plec.

Antonio Núñez García Sauco

Calea spaniolă de la dictatură la democrație

Antonio Núñez García Sauco (n. 1941), ambasadur Spaniei la București, a făcut studii universitare la Madrid (licențiat în Drept, în Științe politice și economice, doctor în filosofie) și a urmat cursuri de specializare în Germania, Franța și Anglia. Numit profesor la Universitatea din Madrid, exercită importante funcții în țară și în străinătate; a fost subsecretar și secretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri și e diplomat de carieră. Este un promotor activ al stringerii relațiilor de prietenie româno-spaniole, iar rolul său în ajutoarele trimise de Spania țării noastre după revoluție i-a atras stima și afecțiunea generală. Interesat de noua viață culturală a patriei noastre și vorbind limba română, ne-a acordat în exclusivitate articolul de mai jos, pe o temă de cel mai viu interes: drumul spaniol spre democrație.

P.A.G.

TRECEREA de la dictatură la democrație este un fapt major al istoriei Spaniei, probabil cel mai important după descoperirea Americii și crearea a ceea ce Lope de Vega numea *el orbe español* — lumea hispanică. Este însă totodată o componentă a unui proces de amploare europeană care, în trei momente culminante, a cuprins patruzeci de țări: după 1945, Germania și Italia; în anii '70, Turcia, Grecia, Portugalia și Spania, iar recent, după 1989, statele foste socialiste din Estul Europei. Mai mult: dacă ne gândim la evenimente din Filipine, Nicaragua și America de Sud, putem considera că marea opresiune dictatorială și instituționalizarea libertății democratice ca fiind tendința fundamentală a lumii contemporane și în același timp cea mai de seamă izbândă și răscumpărare umană a teribilului secol ce se apropie de sfârșit.

Ca atare, pentru a analiza corect conținutul, etapele și semnificația versiunii spaniole a acestei tranziții, este necesară în prealabil o dublă raportare, internă și externă: pe de o parte trebuie expuse condițiile de criză din ultimii ani ai regimului franchist iar pe de altă, tranziția trebuie privită în contextul istoric al secolului și în legătură cu fenomenele europene similare.

Încă din anul 1973, erau evidente semnele decadenței fizice a dictatorului și politice a regimului franchist. Gravele neputințe ale bătrâneții și bolii obnubilau viziunea și blocau puterea de decizie indispensabile unei conduceri de stat; îndoiala și diviziunea erodau ceea ce mai rămăsese din edificiu dictatorial, iar neîncrederea generalizată în regim solicita valurile care urmau să-l depășească. Luptele dintre partizanii reformelor și aceia ai continuității deveneau tot mai vii, imaginea internă și externă a Spaniei se degrada constant și sigur, dar mai ales regimul nu mai avea legătură cu noile generații care nu cunoscuseră războiul civil și care, ignorând ideea desuetă de cruciadă și antinomia „învăgători-învinși”, doreau și voiau deschiderea către lumea modernă și alinierea la civilizația europeană. Orientarea aceasta corespundea modificărilor în structura și mentalul societății spaniole care învedera o vigoare incompatibilă cu sectarismul politic și autoritarismul statal încremenit. Se constituise, pentru prima oară în istoria Spaniei, o clasă mijlocie numeroasă, activă, relativ prosperă, datorită dezvoltării economice din deceniul al șaselea și dornică de libertate, datorită conflictelor sociale din anii '70. Chiar tentațiile unor mici grupuri militare de a readuce preeminența trecutului și violentele naționalismul terorist, deși contrarii, aveau același efect: destrucțiunea regimului. Și totuși, dacă, în 1973, forțele schimbării erau importante, ele nu erau îndestulătoare pentru a o asigura. Deschiderea nu a început decât după doi ani, după moartea lui Franco, iar tranziția propriu-zisă încă mai tirziu, în vara lui 1976, o dată cu guvernul lui Adolfo Suárez.

La scară europeană, procesul tranzițiilor de la dictatură la democrație începuse mai demult, declarând fiind de două feluri de joncțiune: 1945, în Germania și Italia, înfrângerea fascismului se corelase cu influența puterilor învingătoare, mai ales S.U.A., iar biserica avusese un rol activ în aceeași direcție a democratizării. În cazul Greciei și Turciei, cuplarea s-a operat între fenomenele de criză și sentimentele libertare ale populației, cu un adaos de intervenție militară pașnică în varianta portugheză. În Spania, etiologia schimbării a fost diferită. Neangajarea în al doilea război mondial, evitarea înfringerilor în războaie coloniale, neparticiparea armatei la dinamica tranziției, o economie mai dezvoltată și o societate mai stabilă au făcut ca schimbarea spaniolă să aibă o esalonare mai lungă și o desfășurare relativ controlată. De asemenea impulsul exterior a lipsit sau s-a limitat la inevitabila atracție economică, politică și ideologică exercitată de structurile și mentalitatea democrațiilor occidentale. În privința actorilor tranziției, intrucit în Spania lipseau tradiții democratice recente, precum și lideri de partide, iar armata nu dorea să intervină direct, protagoniștii trecerii spre democrație au fost poporul și regele. În privința celui dintâi, lucrurile erau simple: voința de a efectua schimbarea fără confruntări susceptibile de a duce țara la alt război civil și dorința de a instaura o societate liberă și democratică erau cvasi-unanime. În privința regelui, situația era mai complicată. Stînga accepta monarhia pe termen scurt, dreapta avea rezerve, iar majoritatea populației ezita între a o considera o soluție cu virtuți definitive sau numai ca o iesire din complexul unor circumstanțe încurcate. În mod ciudat, regele a fost favorizat de o bivalentă care ar fi putut constitui — în alte miini — o contradicție: Juan Carlos era dublul moștenitor al unei situații autoritare de sorginte franchistă, dar și al unei tradiții monarhice liberale și al atitudinii antifranchiste a tatălui său, Don Juan. Regele a reușit sinteza acestor elemente divergente datorită poziției de independență și imparțialitate proprie

instituției monarhice, dar și calităților personale dintre care tactul, lealitatea, capacitatea de a polariza simpatiile și a determina adeziunea publică au fost excelente catalizatoare în tot cursul dificilului proces de tranziție, iar în momentul crucial din 1981 au fost mult mai mult.

PERIODIZAREA trecerii e o problemă complicată și orice soluție rămâne susceptibilă de nuanțări și adăugiri. În genere, analiștii sînt de acord în a stabili trei faze, începînd cu aceea deschisă la moartea lui Franco, după o agonie crudă și inutilă prelungită (1975). Această primă etapă s-a caracterizat prin opoziția „reformă constituțională versus ruptură democratică”. În guvernul Arias Navarro, format în timpul lui Franco, și în parlamentul ales potrivit normelor vechiului regim, predominau reformiștii ponderați, începînd cu primul ministru, și tehnocrații, ambii adepți ai devizei „a schimba forma și a păstra sistemul”. În mod evident guvernul era totuși depășit de evenimente. În ordinea publică, terorismul ETA era izvor de șocuri și, între ele, de îngrijorare; în plan economic se acumulau inflația, deficitul bugetar, grevele și o stare generală revendicativă. Alternața patetică de dorințe inflamante, excesive și frustrații inevitabile, repetate, nu putea genera decât confuzie, dezorientare, nemulțumire. Prioritățile erau în fond mai mult economice decât politice și nu existau nici condiții și nici forțe capabile de a le rezolva. Opoziția profita de permisivitate ca să atace guvernul și să canalizeze orice dorință de libertate și mai ales orice nemulțumire. Ea se dovedea în stare să înscrie pe steaguri lozincile de libertate, autonomie, amnistie, să mobilizeze masele contra puterii, dar nu și să ofere alternative concrete, responsabile. Confuzia ideilor, vehemența discuțiilor și multiplicarea mitingurilor îndreptățeau concluzia la care ajung astăzi cercetătorii: prima etapă a tranziției a oferit ample spații de toleranță și permisivitate, dar nu libertate pozitivă. În timp ce strada dădea senzația că cere ruptura chiar violentă — s-au ivit situații premergătoare războiului civil —, guvernul se istovea în dezbateri și îndoieli, oscilînd între continuitate și reforme. Astfel fiind, s-au convocat alegeri generale pentru iunie 1977.

A doua etapă este aceea a consensului și a elaborării Constituției. Ea începe o dată cu venirea la guvern a lui Adolfo Suárez; mai precis cu promulgarea legii asociaționismului care face din pluralismul politic o stare de drept. Două atribute dictatorială esențiale — monopolul și irevocabilitatea puterii — sînt abolite legal, solemn. Altă lege — legea amnistiei — pune capăt urmărilor războiului civil și restabilește justiția egală pentru toți, inerentă democrației: se anulează delictele antifranchiste și de fapt, fără ca legea să o spună, delictele franchiste. Rezultatele au fost importante în sensul destinderii, al reducerii virulenței protestatare, al stabilirii unui dialog menit să creeze o reciprocă credibilitate politică. Intrucit puterea renunța la rolul de protagonist și diriguitor al opiniei publice, au devenit posibile urmărirea și parțial realizarea pacificării sociale și politice, stabilirea prin consens a unor acțiuni comune. Expresia majoră a acestei etape au constituit-o Pactele de la Moncloa. Datorită lor, consensul a cristalizat în importante recomandări referitoare la probleme fundamentale precum alegerile pentru Congres și elaborarea Constituției. Aria consensului includea partidul lui Suárez, U.C.D. (Uniunea Centro-Democratică), partidul socialist (P.S.O.E.), pe comunisti și chiar elemente de dreapta. Persistau, desigur, limite, dacă nu în textele semnate, în spiritul majorității promotorilor schimbării: tema simetrică de o ascensiune a comunismului, dar și de o reacție a dreptei. Centrul etapei consensului este ocupat fără îndoială de Constituția din 1977. De nivel mediu ca valoare juridică, ea prezintă o importanță excepțională prin procesul de elaborare, care a durat doi ani. În Spania au existat numeroase constitutii. Vagi, sumare, partidiste, ele s-au dovedit lipsite de durabilitate. Tehnic, erau poate destul de reușite, dar politic, mai puțin acceptabile. Cea din 1978 le depășește prin deschiderea elaborării, amploarea consensului și grija de a asigura democratismul și dincolo de textul constituțional. În privința surselor și influențelor, e de notat în primul rînd folosirea constituționalismului spaniol, îndeosebi textele liberale din 1812 și 1931, dar și preluarea cu discernămint a unor experiențe și formulări moderne din legile fundamentale ale Germaniei, Franței și Italiei. În principal, Constituția din 1978 este rezultatul și expresia consensului multilateral, înțelegînd prin consens un acord global înălțîndul dezacordurilor parțiale. Un acord flexibil deoarece se trecea discutarea multor chestiuni importante asupra unor legi viitoare. Textul format din 169 de articole grupate în 11 titluri începe cu proclamarea Spaniei ca un stat de drept și cu consacrarea amplă a drepturilor și libertăților omului. Formula constituțională „Stat social de drept” indică o voință de deschidere democratică spre justiție socială și spre economia de piață, dar și aceasta cu o crotiri și asigurări de asemenea sociale. Discuții și discrepanțe s-au produs în privința unor probleme speciale ca nedepășirea moarte, avortul și libertatea învățămîntului. În domeniul organizării puterii în Stat, Constituția urmează o linie prudentă de mijloc. Monarhia este prevăzută ca o funcție reprezentativă, simbolică, moderatoare, reglementarea rămînd vizibil sub popularitatea reală a monarhului. Pentru parlament se adoptă sistemul bicameral cu rol redus pentru Senat, cu prevederi împotriva exceselor parlamentariste. Foarte discutat și dificil a fost titlul referitor la autonomia îndeosebi a Cataloniei și Țării Bascilor. Constituția se situează pe o poziție intermediară între federalism și stat unitar. Recunoscînd statute și organisme constituționale pentru entitățile autonome, ea stabilește totodată o listă de competențe exclusive foarte largi, minus firește apărarea națională și politica externă. Importantă este extinderea consensului dincolo de Constituție, prevăzîndu-se obligația unei majorități de două treimi pentru anumite legi organice viitoare. O concluzie asupra etapei a doua și

ANONIM — Condarcus și Rizvani spinzurați (Alexandria, sec. XVIII, B.A.R., ms. rom. 3521)

asupra Constituției trebuie să sublinieze faptul că această lege fundamentală, deși nu e perfectă, are meritul de a fi sacrificat tehnica în favoarea consensului și de a fi privit acest concept nu numai formal, ca o categorie juridică, ci și substanțial și totodată pragmatic, ca un mod de conviețuire. Constituția nu satisface plenar, dar se dovedește folositoare pentru toți și nu este agresivă pentru nimeni.

A TREIA și ultima etapă a trecerii este marcată de sfîrșitul consensului, de încercarea de lovitură de stat din 23 februarie 1981 și de normalizarea democratică. Alegerile din 1979 confirmă în esențial pe cele din 1977 și Adolfo Suárez formează un nou guvern care urmărește două obiective fundamentale: 1) sfîrșitul tranziției și 2) finalizarea consensului. A reușit în cel de al doilea, a dat greș în primul. Sfîrșitul consensului s-a datorat confruntării directe dintre U.C.D. și P.S.O.E. pe tema de primă importanță și anume în primul rînd în privința autonomiei. Socialiștii erau adepți soluției federale. Bascii au respins Constituția și Andalusia s-a simțit înșelată și jignită. În al doilea rînd, Pactele de la Moncloa nu au mai fost prelungește și de asemenea legea învățămîntului a pricinuit divergențe ireductibile. În sfîrșit, lovitură de Stat a grupului de militari condus de Tejero, care ocupă parlamentul și ia ca ostateci pe reprezentanții națiunii, a fost o dovadă că tranziția nu era terminată. Se știa că în armată există un sector de nemulțumiți și o serie de motive de nemulțumiri și recriminări, față de democrația „slabă și dezordonată”, față de terorismul „antipatriotic și anarhist”, față de consecințele separatiste ale autonomiei, față de legalizarea partidului comunist. Nu se știa însă întinderea pe care ar putea să o aibă în rîndurile armatei un act de rebeliune de dreapta și din acest punct de vedere, tentativa a fost un test. Programată grăbit, începînd cu invocarea numelui regelui, continuînd cu contactarea unor generali importanți, și terminînd cu intenția de a ocupa anumite centre vitale, lovitură nu a găsit totuși sprijin nici la Madrid, nici în provincie, cu excepția Valenciei, iar Centrul de Comunicații rămînd leal, monarhul a putut vorbi cu toți șefii regiunilor militare. Exercițiul atribuțiile lui de comandant suprem, a salvat legalitatea democratică. Efectele esuării pucului au fost hotărîtoare pentru procesul de trecere. Dovedind maturitatea și puterea de rezistență a democrației, lealitatea regelui și a armatei, și unanimitatea populară în respingerea răbufnirii trecutului dictatorial, ziua de 23 februarie s-a transformat în ziua triumfului definitiv al democrației. Anul următor, 1982, și formarea unui guvern socialist, condus de Felipe Gonzales, aveau să consacre normalizarea democratică.

Ar mai fi de arătat, succint, semnificația psihologică și valoarea morală a drumului spaniol spre democrație. Pornind de la tipologia tripartită propusă de Salvador de Madariaga în cunoscuta sa carte *Ingleses, franceses, españoles*, unii comentatori, mai ales străini, au susținut că tranziția din anii 1975-81 reprezintă o mutație în psihologia națională și anume în modul spaniol de „a face istoria”. Schema operațională obisnuită, tradițională (curaj hiperbolic, violență pasională și mers în răspărul istoriei) ar fi fost înlocuită cu alta rezultînd din combinația unor calități franco-britanice (simț practic, control rațional și integrare reușită în sensul istoriei). Comentatorii se mirau bucuroși că urmașii Numantiei au devenit *senses* și *sucessfull*. Nu cred că lucrurile trebuie prezentate astfel și am fost de acord cu un distins hispanist român, Paul Alexandru Georgescu, bun cunosător al realităților noastre ca fost lector la Universitatea din Madrid, care susține că a existat o mutație, dar înălțînd modelul spaniol, fiind vorba de o interiorizare a eroismului iberic, de o transformare a curajului fizic, agresiv și revărsat în afară, în curajul moral, îndreptat spre depășirea propriei dispersiuni și turbulente. Orgoliul vitejiei conflictive și dominatoare a fost înlocuit de bucuria de a fi solidar și a lucra împreună la binele comun, la *el bien obrar* de nobilă origine calderoniană. Am dus mai departe această „metamorfază a curajului”, calitate indispensabilă învățării și practicii democrației, ajungînd la concluzia că tranziția analizată mai sus a reprezentat și reprezintă o etică a respectului față de persoana umană și a solidarității cu mersul înainte al omenirii. Trecerea spaniolă a fost dublată, sprijinită și garantată de o morală cu profunde rezonanțe umane.

Director: Nicolae Manolescu; Redactor-șef: Gabriel Dimisianu; Secretar general de redacție: Mihai Pascu

Secretariat: Andriana Fianu, Magda Groza (telefoane 17 61 90, 17 28 67 și 17 60 10 interioare 1001, 1238). Critică: Alex Ștefănescu (interior 2602). Poezie: Constanța Buzea, Ion Horea (interior 1736). Proză și reportaj: Vasile Băran, Platon Părdău, Cristian Teodorescu, C. Toiu (interior 1736). Arte: Valentin Silvestru, Eugenia Vodă (interior 1736). Externe: Adriana Bittel, Mihai Minculescu (18 41 01 și interior 2602). Secretariat de redacție: Olga Andronache, Mihai Grecu, Octavian Telceanu (interior 2529). Fotoreporter: Ion Cucu (18 41 01). Corectură: Irina Horea, Maria Ionescu, Laura Popa, Margareta Popescu, Silvia Zabarcencu (interior 2024). Stenodactilografie: Elena Mareș, Ioana Niculescu (interior 1159). Curier: Maria Micu (interior 1159).

Redacția: București, Piața Presei Libere nr. 1, poarta B1-B2, telefoane 17.60.10, 17.60.20 și 18.20.30. Administrația: București, Calea Victoriei 120, telefon 50.74.96. Abonament: 3 luni — 91 lei; 6 luni — 182 lei; un an, 364 lei. Cititorii din străinătate se pot abona prin RCPRESFILATELIA — sectorul export-import presă, P.O. Box 12—201, telex 10876, prsfir București, Calea Griviței 64—68. Tiparul: Combinatul Poligrafic București.